DTU Bibliotek

Denne fil er downloadet fra

Danmarks Tekniske Kulturarv

www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

INDUSTRI-
FORENINGEN.

334 dol gl

1863.

80-4

Om

Associationens Betydning

for

den ökonomiske Udvikling.

Konkurrenceafhandling

af

L. Holst.

INDUSTRI-
FORENINGEN.

Kjöbenhavn.

Hos P. G. Philipsen.

1863.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

Indhold.

Side

I. Indledning . . . . . 1.

II. Den tvungne og den monopoliserede Association . . . . 7.

III. Den frie Association. Kapital- og Arbeidsassociationer. Formerne for Kapitalassociationen . . . . . 19.

IV. Kapitalassociationen i Jernbaner og Dampskibsfarten, offenlige Arbeider, Industrien, Handelen og Skibsfarten, den extraktive Industri og Agerbruget . . . . . 38.

V. Kapitalassociationerne i Kredit- og Laanevæsenet . . . 58.

VI. Kapitalassociationerne i Forsikkringsvæsenet og Sparekasserne . . . . . 73.

VII. Skadelige Kapitalassociationer . . . . . 82.

VIII. Tilbageblik . . . . . 85.

IX. Socialismen. Kort Udsigt over Arbeiderassociationernes Historie . . . . . 87.

X. Konsumforeningernes Betydning og Indflydelse . . . . . 112.

XI. Associationerne til Tilveiebringelse af bedre Betingelser for den lille Industri . . . . . 120.

Side

XII. De producerende Arbeiderassociationer . . . . . 125.

XIII. Kommissions-Systemet . . . . . 147.

XIV. Arbeiderne som Aktionairer . . . . . 158.

XV. Understøttelses-Associationer. Latente Associationer. Bygnings-Associationer . . . . . 161.

XVI. Skadelige Arbeiderassociationer . . . . . 173.

XVII. Resultater . . . . . 178.

I.

Indledning.

1. Den frie Association, som har givet vor Tidsalder en stor Deel af dens særegne Charakteer, er ingenlunde en enestaaende Kjendsgjerning, men en vigtig Side af hele den Udvikling, der har brudt sig en Bane fra Midten af forrige Aarhundrede. Indtil da indskrænkede de samme trykkende Baand, som i den største Deel af Europa hvilede paa den politiske og aandelige Udvikling, ogsaa Bevægelserne paa det materielle Omraade indenfor snævre Grændser. Statens Herredømme over den økonomiske Virksomhed bevaredes ved Laugstvang, Reglementer, Monopoler, Forbud mod Ud- og Indførsel o. s. v., saa at det var i høi Grad vanskeligt at forene Natur-, Arbeids- og Kapitalkræfterne og ved Associationen føre dem til et fælles Maal, medmindre Staten selv overtog Ledelsen. Forsaavidt Staten bifaldt en Bevægelse i den økonomiske Verden, tilstod den kun i Form af Undtagelser, Privilegier o. s. v. den Frihed, der var nødvendig for at naae det Maal, som de bundne Kræfter ikke kunde komme nær. Den franske Revolution, Frugten af den længe ulmende, forudgaaende Bevægelse, tilintetgjorde deels strax, deels

efterhaanden de fleste af de Skranker, som kunde hindre den kommende Tids frie Rørelse. Den aandelige Udvikling fik samtidig hermed et tildeels forandret Indhold og en ny Retning, saa at Intelligensen ikke længere udelukkedes eller udelukkede sig selv fra Deeltagelse i den materielle Virksomhed. Naturvidenskaberne gjorde deres Indflydelse gjældende og bidroge mægtigt til de industrielle Fremskridt. Lidt før og under Revolutionen faldt Watts, Arkwrights og Cartwrights Opfindelser samt de store chemiske Opdagelser, og snart forandrede Dampmaskinen hele den tidligere industrielle Virksomhed, en Begivenhed, som gjorde det nødvendigt at tye til Associationens Hjælp for at samle og anvende større og større Kapitaler.

Efter den Udtømmelse, som Napoleons Krige havde fremkaldt, fulgte en Periode, i hvilken Kræfterne gjenvandtes, og samtidig med den anden franske Revolution indtraadte Dampens Anvendelse paa Jernbanerne som Trækkekraft, medens dens Benyttelse i Skibene som Fremdrivningskraft først da fik en fuldere og almindeligere Anvendelse, to Begivenheder, som stillede nye Fordringer til Udviklingen og derved til Associationsaanden. Endelig ere i vor Tid Toldskrankerne blevne brudte i England, og den frie Konkurrence med Udlandet har holdt sit seirende Indtog i den praktiske, økonomiske Verden. Princípet har brudt sig Bane paa Fastlandet, Frankrig og Belgien have opgivet deres prohilitive eller protektionistiske Systemer, Holland er traadt over til Frihandelssystemet, som alt Schweitz havde gjennemført, medens den uimodstaaelige Tendens baner sig Veien i Tydskland og Skandinavien. Men enhver Tilintetgjørelse af Skranker medfører en Udvidelse af Associationens Om-

raade. Det Land, hvori Kræfterne ere isolerede og splittede, vil kun tilveiebringe tarvelige Resultater af sin Virksomhed, det vil producere dyrt og daarligt, indtil dets Liv gjennemtrænges af Associationsprincipet, og dette gjælder i fuldere Maal, jo svagere og mindre dets Kræfter ere.

Omtrent samtidigt med Gjennemførelsen af det vigtigste Skridt i den dybt indgribende materielle og sociale Reform, som har udviklet sig i England i den sidste Menneskealder, foregik der en politisk Revolution i Frankrig, som ved Siden heraf havde en social Charakteer. I Associationen meente man at have fundet Midlet mod alle Onder, og Samfundet skulde derfor omdannes til en eneste stor Statsassociation, ikke blot med lige Ret, men ogsaa med lige materielle Midler for alle Deeltagerne i denne. Statsassociationen skulde ikke dannes ad frivillig Vei, men, forsaavidt den ikke indførtes ved Tvang, udrustes saaledes fra det Offenliges Side, at den kunde overvælde alle modstræbende Elementer. Alle Forsøg i denne Retning mislykkedes, fordi de vare grundlagte paa en falsk Opfattelse af Menneskets Natur og de økonomiske Love. Man kan imidlertid ingenlunde paastaae, at disse Bestræbelser have været uden Frugt. De have aabnet Øiet for Associationens Betydning og Omfanget af dens Virksombed, ligesom de have fremkaldt en Associations-Bevægelse blandt de Personer, som fortrinsviis leve af deres Arbeidskraft, der vel i mange Henseender er uklar og endnu ikke har fundet sin rette Begrændsning, men hvis Betydning for Fremtiden ikke kan oversees. Bevægelsen er brudt frem i Frankrig, England og Tydskland under forskjellige Former og med forskjelligt Held, men Bevægelsen er i Stigen, og det vil, som

det tør haabes, fremgaae af den nedenfor givne Fremstilling, at denne Associations-Bevægelse i Forbindelse med eller indordnet under den samtidigt stærkt udviklede Kapitalassociation vil blive et vigtigt Led i den fremtidige økonomiske og sociale Udvikling.

2. Associationen er et naturligt Instinkt, og der er derfor ingen Green af den menneskelige Virksomhed, paa hvilken den ikke finder Anvendelse. Den træder frem i Familien, Kommunen og Staten, den træder frem paa det religiøse Gebet, ikke blot i Munkeordner og Sekter, men i Menighedslivet, den træder frem paa det moralske Gebet i Velgjørenhedsforeninger, Afboldenhedsselskaber o.s.v., paa det videnskabelige Gebet i lærde Selskaber og Akademier, og den har endelig vundet et stedse stigende Omraade paa det politiske Gebet.

Med ingen af disse Associationer vil den følgende Udvikling beskjæftige sig. Den vil kun behandle de økonomiske Associationer, som ved Midler af overveiende materiel Natur virke til Opnaaelsen af et økonomisk Formaal. Ved denne Begrændsning vil altsaa udelukkes selv saadanne Foreninger, der vel have et økonomisk Øiemed, for Exempel Landboforeninger, men som overveiende virke hertil ved immaterielle Midler, Diskussion, Foredrag o.s.v. Men heller ikke alle økonomiske Foreninger, som virke med økonomiske Midler, falde indenfor Begrebet af Associationer. Enhver Produktion forudsætter en Forening af Arbeide og Kapital, men Association finder kun Sted, naar disse Midler tidligere vare fordelte paa forskjellige Hænder, hvad enten det ene Produktionsmiddel fandtes hos den ene Deeltager, det andet hos den anden, eller de begge fandtes i forskjellige Grader hos alle Deeltagerne. Til

Association kræves endvidere, at Medlemmerne skulle være Socii, saaledes at en Association altsaa ikke existerer mellem Arbeidsherren og Arbeiderne, som modtage deres forud kontraherede Løn, og endnu mindre mellem Herren og Slaverne, om der end finder en Forening af deres Virksomhed Sted. Derimod høre under Associationen efter den her fulgte Begrændsning de Foreninger, i hvilke Arbeiderne ved Siden af deres Arbeidsløn modtage af Entrepreneuren en Andeel af Udbyttet, hvor ringe denne end er.

3. Associationen har naturligviis ikke været ubekjendt for Oldtiden og endnu mindre for Middelalderen, hvor Foreninger og Forbund dannedes i stort Tal. Men selv om der ikke er en Kvantitets-Forskjel mellem den økonomiske Association i Middelalderen og den nyere Tid, er der ialfald en Kvalitets-Forskjel af dybt indgribende Natur. Vor Tid er nemlig de frie Associationers Tid, medens i Middelalderen de tvungne, de korporativt afsluttede Associationer vare fremherskende. Paa Overgangen mellem begge staae de frivillige, men monopoliserede eller ialfald stærkt privilegerede Associationer. Der findes ganske vist ingen skarp Adskillelse mellem disse forskjellige Former med Hensyn til Tiden, og de tvungne saavelsom de monopoliserede Associationer strække sig ind i Nutiden, men det er almindeligt bekjendt, hvorledes deres Omraade bestandigt er blevet indskrænket mere og mere, hvorledes den frie Association fortrænger dem fra de Gebeter, hvorpaa de før vare eneraadige, og hvorledes denne, netop fordi den dannes frit mellem selvstændige Mænd, har kunnet udvikle sig paa Gebeter, fra hvilke den tvungne Association er udelukket.

4. Staten optraadte i tidligere Tid ikke blot som

Skaberen af tvungne økonomiske Associationer, men den paatog sig tillige Funktioner af økonomisk Natur — hvad der vistnok tildeels var retfærdiggjort af Forholdene — som Nutiden nu tragter efter at tage bort fra den og at overdrage deels til Individerne, deels til den frie Association. Associationen træder saaledes i et afløsende Forhold til Staten paa det økonomiske Omraade, og der maa derfor i det Følgende tages væsenligt Hensyn til Associationens Stilling ligeoverfor Statsmagten og det rette Forhold mellem disse to Magter, som ofte komme i et fjendtligt eller idetmindste konkurrerende Forhold, idet Regeringsmagtens Ihændehavere vise sig utilbøielige til at overgive Ledelsen til de frit konkurrerende Associationer. Ligeoverfor Individerne gjør Associationernes Magt sig i Reglen gjældende som udviklende og beskyttende, men den kan tillige virke trykkende og hæmmende paa de Personer, som ere udelukkede fra at deeltage i Associationerne, eller konkurrere med dem. Dette gjælder ikke blot om de tvungne Associationer, men ogsaa om de frivillige. For at vurdere Associationernes Betydning, maae de derfor ogsaa betragtes i deres Forhold til de enkelte Individer, og Opgaven bliver saaledes at bestemme, deels hvor Associationerne kunne virke heldigere end Staten, deels i hvilke Tilfælde de bør træde istedetfor den Privates isolerede Virksomhed.

II.

Den tvungne og den monopoliserede Association.

1. Tilveiebringelsen af Sikkerhed har til enhver Tid været en væsenlig Aarsag til Associationernes Dannelse. I vor Tid er det fortrinsviis den økonomiske Sikkerhed, der fremkalder Associationen af Midlerne. Man stræber gjennem Aktieselskaberne at skaffe sig en sikkrere Anvendelse af Formuen end den, man selv kan give den, gjennem Assuranceselskaberne en Sikkerhed mod pludselige Tab eller en sikker Indtægt til en vis Tid, gjennem den kooperative Association en vedvarende og uafhængig Anvendelse af Arbeidskraften o. s. v. I Middelalderen var derimod Associationens Formaal oprindeligt og fornemlig Sikkerhed mod Vold, en Funktion, som nu fuldstændig fyldestgjøres af Staten. Den økonomiske Sikkerhed var i Begyndelsen underordnet dette Moment, og først efterhaanden som Staterne udviklede sig, kom den til at indtage Hovedpladsen. De to væsenlige Former, under hvilke den tvungne Association existerede i Middelalderen, vare Markfællesskabet for Agerbruget paa Landet, og Laugene for Industrien og i det Hele ogsaa for Handelen i Byerne.

2. De Næringsdrivende vare, saasnart de kom udenfor Stæderne, udsatte for Vold og Undertrykkelser af de

adelige Godsbesiddere, og selv indenfor Byernes Mure bleve de trykkede af Adelen og de Familier, som efterhaanden havde dannet sig til en herskende Kaste. Intet er derfor naturligere, end at man samlede sig i Korporationer til fælles Beskyttelse og dannede Laug, en Institution, som ikke blot kom til Anvendelse hos Haandværkerne og hos de Handlende, men hos Vexellererne, ja selv hos de Retslærde.*) Hvor der ingen Trang følte til Forsvar, hvor der altsaa ingen politisk Nødvendighed var tilstede, bleve heller ikke Laug oprettede; de manglede saaledes f. Ex. aldeles i Milano, hvis Rigdomme og produktive Udvikling Samtiden dog beundrede. Institutionen var imidlertid i den fuldkomneste Overeensstemmelse med Tidsaanden, som fastholdt og uddannede Adskillelsen i Stænder og Korporationer, med skarpe Grændser og særlige Pligter og Rettigheder. Indenfor de Kredse, som saaledes opstode, dannede der sig en Række Vedtægter, der efterhaanden fik Hævd og enten en udtrykkelig eller stiltiende Stadfæstelse under Form af Privilegier, den Form, under hvilken man da af Statsmagten opnaaede de Rettigheder, som nu i Loven ere givne Alle. Ad denne Vei bleve derhos Laugene efterhaanden, idetmindste i Frankrig, en Indtægtskilde for Regeringen, idet man solgte Patenter for bestemte Gebyrer, gav Arbeiderkorporationerne Tilladelse til at indskrænke Antallet af Lærlinge, eller at tilstaae Rettighed som Mester, uden at der var aflagt

*) Elles étaient des associations défensives en bouclier, dont on se couvrait pour ne pas être écrasé par la puissance féodale ou pour résister aux empiétements de la haute bourgeoisie. Rossi: Cours d'économie politique I, lec. 18.

Duelighedsprøve, uden at den Paagjældende havde udstaaet de bestemte Læreaar o. s. v.

Laugene vare saaledes oprindeligt politiske Institutioner, men de fik senere en overveiende økonomisk Charakteer. Det vilde være urigtigt at nægte, at de i sin Tid havde en meget stor Betydning for den økonomiske Udvikling. Allerede derved, at de under uordnede Samfundsforhold gave den Enkelte Retssikkerhed, opnaaedes en af Grundbetingelserne for en større Produktion. Men ved Siden heraf udøvede de en meget gavnlig Indflydelse paa Arbeidernes Moralitet og paa deres Uddannelse. Laugsarbeiderne hørte til Mestrenes Huusstand; mellem dem og Arbeidsherren fandtes et patriarchalsk Forhold, som i mange Tilfælde førte til Udviklingen af en sund og ærlig Tænkemaade. Men ogsaa paa de reent materielle Betingelser for Udviklingen virkede Laugene heldigt. Det stærke Sammenhold mellem Medlemmerne, som førte til, at de endog hovedsagelig boede i samme Gader eller Kvarterer, bevarede mange Færdigheder og tilveiebragte lettere Produktionsmidler, som vilde være blevne ubekjendte, hvis Producenterne havde været spredte rundt om i Landet, ligesom denne Samværen udviklede Kappelysten. Den væsenligste Mangel ved Laugene i vore Dage, at de hindre Konkurrencen, var da ikke tilstede, tvertimod var Laugenes Stiftelse et Fremskridt henimod Konkurrencen i Sammenligning med den tidligere Periode. Nu fik Konsumenterne Adgang til at vælge og kjøbe hos en større Samling af Producenter, hvad der hidtil kun vanskeligt og sjeldent havde været Tilfældet, idet de deels havde været nødte til selv at forarbeide, hvad de behøvede af Haandværksvarer, deels vare

voldgivne en enkelt tilfældig Producent. Ved den nære Samvirken blev ogsaa først Arbeidsdelingen mulig; saalænge Producenterne vare spredte, havde en usikker Afsætning og ikke kunde finde faste Markeder til Indkjøb af raae eller halvfærdige Produkter, som de behøvede i deres Virksomhed, kunde en Udsondring af de enkelte Arbeidsgrene ikke gjennemføres. Først gjennem Laugene kom en saadan Deling til Existens, men rigtignok gjennemført i Laugsform, saa at f. Ex. Skoflikkerne kom til at danne et fra Skomagerne forskjelligt Laug o. s. v.

Samtlige disse Forhold vare til Fordeel for Udviklingen af Laugsarbeidet, hvis Godhed sikkredes derved, at det ikke tillodes Nogen at etablere sig, forinden han gjennem Prøver havde givet Beviis for, at han havde lært sin Profession og kunde drive den paa en tilfredsstillende Maade. Det administrative Talent, som nu ofte ved Ledelsen af et Værksted spiller en større Rolle end den egenlige manuelle Færdighed, var der dengang ringe Brug for, idet Afsætningen i det Hele var sikker og begrændset, og Mesteren, om han end var Huusstandens Hoved, i vel saa høi Grad var den første Arbeider som den ledende Aand i Forbindelsen af producerende Svende og Lærlinge. Dygtigheden udvikledes yderligere ved Vandreaarene, i hvilke den unge Haandværker fik Leilighed til at gjøre sig bekjendt med Udviklingen andetsteds, medens hans Stilling som Medlem af Lauget skaffede ham en større Sikkerhed paa Reisen og en Lettelse i Udgifterne, da han overalt var vis paa at finde Personer, som paa Grund af Laugsbaandet vare forpligtede til at understøtte ham.

Efterhaanden som Staten blev istand til at hævde Retssikkerheden, forsvandt den Grund til Laugenes Be-

varelse, som havde fremkaldt dem. Ved Folkemængdens Tilvæxt, Kapitalens Forøgelse og det friere Liv voxede Afsætningen. Jo større denne blev, desto umuligere blev det at opretholde de Hindringer, som Laugene lagde i Veien for Konkurrencen og derved for billigt Arbeide. Først maatte Slaget ramme de sluttede Laug, i hvilke der var givet Medlemmerne en næsten absolut Sikkerhed for et tilfredsstillende Udkomme ved Hjælp af Fordyring af Priserne for Konsumenterne. En saadan Sikkerhed fandtes ikke i de øvrige Laug, uagtet man gjennem den tvungne Læretid og de uhensigtsmæssige, tvungne Prøver var istand til at formindske Antallet af Konkurrenter. Man udelukkede derved de Personer fra at deeltage i Konkurrencen, som besade Evne og Villie til at drive et vist Haandværk, men ikke vare i Besiddelse af tilstrækkelig Kapital eller kunde opoffre den Tid, der krævedes for at gjennemgaae de Stadier, som maatte tilbagelægges, forinden der kunde erhverves Tilladelse til at deeltage i Konkurrencen. Medens Laugenes Existens saaledes modarbeidede Billigheden af Varerne, var det derhos langtfra, at de sikkrede dem en særlig Godhed. Medlemmerne vare ikke længere Ihændehavere og Bevarere af de billigere og fuldkomnere Arbeidsmethoder; de hindrede tvertimod Anvendelsen af Opfindelser, gjorte udenfor Laugene.

De Formaal, hvori de vare oprettede, existerede altsaa ikke mere: de vare unødvendige til Bevarelsen af Retssikkerheden, unødvendige som Bevarere af Arbeidsmethoderne, unødvendige som Garanter af Arbeidets Godhed, og de virkede paa den anden Side skadeligt ved at lægge Baand paa Konkurrencen, ved at forøge Arbeidsomkostningerne og ved at hindre Udviklingen, medens

de kun afgave en tvivlsom Sikkerhed for de middelmaadige Medlemmer af Laugene, en Sikkerhed, som disse jo desuden vare uberettigede til at fordre opretholdt paa deres Medborgeres Bekostning. Den tvungne Laugsassociation fandt derfor færre og færre Forsvarere og er nu forsvunden eller ifærd med at forsvinde i alle civiliserede Lande.

3. I den største Deel af Europa har der fra Begyndelsen af den historiske Tid existeret Markfællesskab, som først efterhaanden er ophævet, og nu navnlig kun existerer i Rusland, forbundet med en Slags kommunistisk Eiendomsret for alle Kommunens Beboere til Jorden. Markfællesskabet har fortrinsviis gjort sig gjældende i de flade, aabne Egne i den nord- og mellemeuropæiske Slette. Da Befolkningen tog faste Bopæle, skete det paa den Maade, at flere Familier forenede sig for med samlede Kræfter at opdyrke saa stor en Strækning, som ansaaes for tilstrækkelig til at ernære dem. De byggede derhos deres Boliger saa tæt til hverandre, at de i paakommende Tilfælde kunde yde gjensidig Hjælp. Herved opstode de fælles Bymarker og Landsbyer. I Bjergegnene kunde en saadan Sammentrængen ikke finde Sted, fordi de frugtbare Dale kun vare faa og adskilte fra hverandre. Her maatte altsaa Enkeltgaardene blive overveiende. Naar Jorden, efterat Nedsættelsen var foregaaet, skulde have været fordelt imellem de enkelte Medlemmer af Landsby-Kommunen til Privateiendom, vilde det have været nødvendigt, at Delingen var bleven foretaget paa en saadan Maade, at man tog Hensyn til Jordens forskjellige Godhed, men en Inddeling af denne Art var efter det Standpunkt, hvorpaa man stod, umulig, og den vedblev at være det i Aarhundreder, indtil der erhvervedes de fornødne Kund-

skaber i Taxation og Bonitering. Man kunde derfor ikke gaae nogen anden Vei, end at dele det Land, der kunde opdyrkes, i en Mængde smaa Stykker eller Striber*). Hvert Stykke Land, som havde en særegen Beskaffenhed, blev gjort til Gjenstand for særlig Fordeling. Aarsagen til dette Fællesskab, i hvilket Deeltagerne vare tvungne Deeltagere, var altsaa Hensynet til Sikkerheden og Manglen paa Evne til at foretage en retfærdig Fordeling. Da Retssikkerheden blev større, da de til en Fordeling nødvendige Kundskaber kom tilstede, og da endelig det gamle Agerbrugssystem, under hvilket Fællesskabet havde virket mindre skadeligt, begyndte at vige Pladsen for et nyt, vare Betingelserne for dets Existens ikke længere tilstede. Medens denne Association tidligere havde været ligefrem nødvendig og berettiget for at tilveiebringe det tilbørlige økonomiske Udbytte, blev den nu skadelig og formindskede dette i høi Grad. Dets Ophævelse blev derfor et stort økonomisk Fremskridt.

Lignende Forhold, dog med en charakteristisk Særegenhed, hvorved Forholdet har faaet en kommunistisk Charakteer, have udviklet sig i Rusland**). Samtlige Kronbønder, Slots- og Appanagebønderne samt endeel af de Livegne danne Landsbykommuner, som ligeoverfor Loven udgjøre et Hele og besidde et bestemt Landareal, som de til evige Tider kunne benytte og altsaa faktisk eie.

---

*) See Olufsen: »Bidrag til Oplysning om Danmarks indvortes Forfatning i de ældre Tider« og G. Hanssen i Falcks »Neues statsbürgerliches Magazin« III og VI.

**) De følgende Oplysninger støtte sig til en Artikel af Hofraad Buschen: »Die Freibauern Ruslands« i »Zeitschrift für die gesammte Statswissenschaften« XV.

Benyttelsen af Jorden finder Sted paa følgende Maade. Samtlige Marker og Enge deles i Forhold til deres Afstand fra Landsbyen i nære, fjerne og langt bortliggende (Indmarker, Udmarker og Overdrev). De saaledes klassificerede Marker inddeles atter efter deres Frugtbarhed og Beskaffenhed i mindre Afdelinger, der kaldes Søiler. Disse Søiler deles atter imellem Bønderne, saaledes at hver af disse faaer en lang, smal Stribe. Fordelingen foregaaer enten efter Antallet af Familiens Medlemmer eller efter Huusholdninger. De voxne og gifte Sønner af Beboerne ere berettigede til ogsaa at kræve deres Deel af Kommunejorden, hvoraf Følgen er, at der efter visse Frister maa foretages en ny Deling. Denne foregaaer i Regelen hvert niende Aar, hvilket vil sige, efter tre Rotationer, da Jorden i det Hele drives efter Trevangsbruget. Mange Gange foretages den nye Omskiftning dog allerede efter sex Aars Forløb og kun sjeldent udsættes den til det tolvte eller femtende Aar. Paa denne Maade drives over en Trediedeel af hele den dyrkede Jord i Rusland. Det er indlysende, at en saadan Mangel paa Stabilitet maa være i høi Grad skadelig, og at den ved Siden af de Mangler, som overhovedet klæbe ved Fællesskabet, maa lægge store Hindringer iveien for Udviklingen af Agerbruget. Ingen vil drive sin Mark paa en kraftig Maade eller anvende sin Tid og Møie paa at forbedre et ringere Stykke Jord, da det dog kan ventes, at det snart vil tilfalde en Anden end den, der har drevet det op. Derfor benytter man kun den gode Jord, hvor man med temmelig ringe Arbeide kan tilveiebringe noget Udbytte. Som Følge heraf giver Jorden neppe mere end en Fjerdedeel af det Udbytte, som kunde op-

naaes ved en ordenlig Drift, og dermed er Staven brudt over denne Art Association fra et økonomisk Standpunkt. Kun derved at Agerdyrkeren bliver Herre over Frugterne, baade de øjeblikkelige og de fremtidige, af sit eget Arbeide, kan det ventes, at dette vil blive tilstrækkeligt produktivt.

4. Opdagelsen af Amerika og af Søveien til Ostindien tilveiebragte en total Omdannelse af Handelen. Medens Kysthandelen og Landhandelen tidligere havde været aldeles overveiende, fik nu de lange Søreiser den største Betydning. Staten, der efterhaanden samlede i sig de Funktioner, som Stænderne og Korporationerne hidtil havde besiddet, kunde ikke lade et saa vigtigt Led i Udviklingen selv organisere sig, men paatog sig at lede og styrke det. Hertil valgtes da det sædvanlige Middel, Organisationen af Handelen i en monopoliseret Korporation, som man tilstod en Deel betydelige Privilegier og Friheder for de Baand, der hvilede paa andre Virksomheder. Forbindelsen varede ikke som i Laugene for hele Livet, thi Medlemmerne deeltoge ikke som Personer men som Repræsentanter for Kapitaler. Saaledes dannedes Handelskompagnierne, af hvilke der indtil Enden af det 16de Aarhundrede var opstaaet 70 i Europa, fornemlig ost- og vestindiske.

Dette Monopol havde, ligesom Markfællesskabet i Agerdyrkningen og Laugene i Industrien, fra Samtidens Synspunkt en fuldstændig Berettigelse. Ogsaa her spillede Manglen paa Retssikkerhed en væsenlig Rolle. I hiin Tid var Krigen den sædvanlige Tilstand paa Havet; selv om der var Fred paa Landet, kæmpede Nationerne indbyrdes paa den anden Side af Jorden. Vare end de christne Magter i Fred, førtes der

en vedvarende Krig med Muhamedanerne. Som Følge heraf kunde der ikke være Tale om at drive Handel med enkelte, ubevæbnede Skibe; Handelsfartøierne vare armerede, og man maatte ofte optræde med betydelige Kræfter, naar man med nogen Sikkerhed vilde gjøre Omsætninger. Det var derfor naturligt, at man allerede af denne Grund maatte søge at danne Kompagnier. Nødvendigheden var saameget større, som Staten ingenlunde besad tilstrækkelige Kræfter til at forsvare sine Undersaatter i de langt bortliggende Lande, i hvilke Kompagnierne dreve Handel. Vel bleve saadanne Kompagnier ikke oprettede i Spanien og Portugal, men man opnaaede her i Virkeligheden det Samme ved at indskrænke Expeditionerne til Ost- og Vestindien til en enkelt Havn, i Spanien Kadix, i Portugal Lissabon. Udgifterne til Skibenes Sikkring vare allerede i og for sig betydelige, men de forøgedes end yderligere ved den Maade, hvorpaa Handelen dengang maatte drives. Tildeels var man ubekjendt med, hvilke Varer der kunde leveres, og hvilke der kunde forsendes fra Hjemmet. I hvert Fald fandtes der ikke i de Lande, paa hvilke Seiladsen rettedes, Handlende, der som Mellemmænd kunde modtage Varerne og til Gjengjæld afgive Landets Produkter, men der maatte oprettes Kontorer, som kunde indsamle disse og have dem færdige til Afsendelse til Europa, naar Skibene ankom. Endelig maa det erindres, at de Lande, paa hvilke Handelen førtes, beboedes af barbariske Nationer, med hvilke der maatte føres formelige Underhandlinger, som vanskeligt kunde drives af en enkelt Mand. Alle disse Grunde førte til Dannelsen af Kompagnier, men den frivillige Associationsaand var i hiin Tid

saa lidet udviklet, og de Kapitaler, hvorover der da kunde disponeres, vare saa faa, at det ikke kunde være tvivlsomt, at et Kompagni kun da kunde bringes istand, naar det fik Monopol eller Privilegier. At det var af største Betydning og Vigtighed for Landets Udvikling, at Kapitalerne og Arbeidskræfterne lededes hen paa denne Art Handel, derom nærede hiin Tids ledende Mænd i Politiken og Økonomien ikke den allerringeste Tvivl, og de undersøgte ikke, om ei de Midler og Kræfter, som anvendtes paa hine Expeditioner, kunde have fundet en for den økonomiske Udvikling langt fordeelagtigere Benyttelse i Hjemmet, hvor saa mange Erhvervskilder vare ubenyttede.

Da det viste sig, at Expeditionerne vare heldige, gjordes der imidlertid snart konkurrerende Forsøg, som i Begyndelsen hæmmedes ved alle mulige Midler. Medens Monopolet tidligere havde været et nødvendigt Middel til at faae Handelen i Gang og holde den i Live, blev den nu et Baand paa den. Da Sikkerheden paa Havene tilveiebragtes, da Forbindelserne med oversøiske Lande bleve regelmæssige, da Kjendskab til dem og deres Befolkning udbredtes, samt tilstrækkelig Kapital fandtes til Handelens Drift, bleve Kompagnierne ikke blot overflødige, men fordærvelige. Associationen blev skadelig, fordi den tilintetgjorde Konkurrencen, og derved ligesaa vel formindskede Kvantiteten af de Varer, der kunde omsættes mellem Ind- og Udlandet, som forøgede Omkostningerne og derved Prisen.

Efter en haardnakket Kamp, der varede i mange Menneskealdere, mistede Kompagnierne deres monopoli-

stiske Rettigheder, og nu hæver der sig ingen Stemme for deres Gjenoplivelse.

En særegen Art af Kompagnier var de saakaldte regulerede eller aabne Kompagnier (Regulated, open companies), som fandtes i England for visse Grene af den udenlandske Handel. Adgangen til Optagelse var aaben imod Erlæggelse af en vis Sum, som anvendtes til Understøttelse for Handelen, men man søgte paa forskjellige Maader at lægge Hindringer i Veien for en fyldigere Deeltagelse. Saadanne Kompagnier vare the Hamburgh Company, the Russia C., the Eastland C., the Turkey C. og the African C.*).

*) See Mac Cullochs Udgave af Wealth of nations S. 330.

III.

Den frie Association. Kapital- og Arbeidsassociationer. Formerne for Kapitalassociationen.

---

1. Den Association, som tilveiebringes ved Tvang og Reglementer, kjøbes med Opgivelsen af den individuelle Frihed og koster altsaa under den nærværende Udvikling mere, end den er værd. Anderledes var det i Middelalderen, da det Individ, som vilde indtage en uafhængig, fri, selvstændig Stilling, i Reglen var retløst, hvorfor Tvangen maatte bæres. Gjennem den frie Association udvikles netop den individuelle Selvstændighed, idet Individet kommer til at deeltage i Anvendelsen af en Sum af Kræfter, som ved deres Samling til en Heelhed kunne tilveiebringe langt større Resultater, end de vilde være istand til, naar de virkede isolerede. Personligheden vinder saaledes baade større Raaderum og et større Udbytte, som giver den nye Hjelpemidler.

Den frie Association paa det økonomiske Gebet, som der her er Tale om, er et Phænomen, som under den nuværende Udvikling berører ikke blot Samfundet i Almindelighed, men hvert enkelt Individ. I alle Grene af Produktionen, i offenlige Arbeider, Landbrug, Industri, Handel, Fiskeri, Bjergværk, Laane- og Kreditvæsenet, i Konsumtionen, i Understøttelses- og Forsikkringsvæsenet,

overalt har Associationen trængt sig ind, og overalt reiser sig Spørgsmaalet: Hvad er Aarsagen til, at Associationen først nu træder frem, hvorfor gjør den sig gjældende med saa stor Overvægt, vil den skride videre frem, hvilken Indflydelse vil den faae for den fremtidige Udvikling? Et Bidrag til Besvarelsen heraf er det Formaalet at give i den følgende Udvikling, som paa Grund af det omfattende Stof kun kan beskrive Phænomenet i brede Træk, men som vil stræbe at paapege de Grundprincipper, der lade sig iagttage i Bevægelsen, men først i Fremtiden ville naae den Modenhed, hvortil de endnu kun stræbe hen.

2. I Almindelighed indordner man, rigtignok med nogen Tvang, Associationerne under de tre Former: Responsable eller navngivne Selskaber, Kommanditselskaber og unavngivne eller Aktieselskaber. Denne Inddeling har imidlertid nærmest en juridisk Betydning, og det vil være rigtigere her at følge en Inddeling, hvorved der væsenligt tages Hensyn til, om det er Kapitaler, der associeres, eller Personer, uden at det dog for de første Associationers Vedkommende er udelukket, at Personerne kunne spille en meget vigtig Rolle, ligesaalidt som der ved Betegnelsen Arbeiderassociationer udelukkes, at de Kapitaler, hvor smaa de end ere, som ere i Medlemmernes Besiddelse, kunne være af stor Vigtighed for Foreningerne. Først ville Kapitalassociationerne blive omtalte.

3. Til enhver Tid have enkelte Mænd, naar de ikke have været istand til med deres egen Kapital at udføre et Foretagende, sammenlagt denne med Andres. Foreningen kan foregaae saaledes, at den kun afsluttes for en kort Tid, for en enkelt Forretning og mellem nogle

faa Mænd, eller for Livstid, for en ubestemt Tid og mellem et stort Antal Mennesker, hvilke forskjellige Former atter kunne kombineres paa meget afvigende Maader.

Forholdet er simplest, naar to, tre eller i det Hele et mindre Antal Personer — Grændserne ere satte forskjelligt i de enkelte Lande i saa Henseende — oprette et Firma, hvori de indskyde enten hele deres Formue eller en Deel af den, og derpaa ved Hjælp af denne Kapital i Forening med Anvendelsen af deres personlige Kræfter arbeide hen til Opnaaelsen af Formaalet for den fælles Virksomhed. Dette er som bekjendt den sædvanlige Maade, hvorpaa Forretninger i Forening drives, og det er den heldigste Form, hvorunder de kunne føres, naar de have en bestemtere, mere begrændset Form og Indhold og ikke kræve en altfor stor Kapital. Ofte vil der paa denne Maade associeres Kvalifikationer af forskjellig Art, som dog hver for sig ere nødvendige og ønskelige. Saaledes vil det i en industriel Forretning være til stort Gavn, om den ene Kompagnon er i Besiddelse af technisk Dygtighed, medens den anden har særlig kommerciel Dygtighed o. s. v. Det Vanskelige i saadanne Kompagniskaber ligger i at bestemme Fordelingen af Udbyttet, idet Kompagnonernes personlige Dygtighed og deres Arbeide i det Hele sjeldent er af samme Værdi og Omfang, medens det dog er umuligt at bestemme Udbyttet nøie i Forhold hertil. Der kræves dernæst stor gjensidig Lempelse og en gjensidig Tiltro, da det enkelte Medlem af Firmaet kan forbinde de øvrige. Imidlertid er det i det Hele en simpel og let Form, som finder rig Anvendelse, navnlig i Handelsverdenen. Fordelene ved en saadan Association ligge naturligviis deri, at der ved fælles Kapital

og Arbeide udrettes mere end ved Kapital og Arbeide, fordeelt paa flere Hænder. Derimod ville slige Foreninger i Reglen være uskikkede til at paatage sig Foretagender, som skulle have en varigere Charakteer og naae udover flere Slægtled, ligesom de kun i en indskrænket Grad formaae at udvide deres Kapital i Forhold til større Krav, som maatte gjøre sig gjældende.

4. Den almindeligste Form, hvorunder en større Kapitalassociation nu tilveiebringes, er Aktieselskabet, i hvilket Deeltagerne kun ere ansvarlige ved deres Indskud, for hvilket der udstedes en transportabel Aktie, og hvis Forretninger føres af afsættelige Bestyrere. I Firmaet forenes Personer og Kapitaler, i Aktieselskaket kun Kapitaler. Den første Betingelse for, at Aktieselskaberne kunne vinde en større Betydning og Udstrækning, er den, at der existerer en betydelig, let disponibel Kapital. Først efter Amerikas Opdagelse og de samtidige Begivenheder voxede denne Deel af Kapitalen i større Grad, og Aktieselskaberne tilhøre derfor den nyere Tid. Ved Siden heraf kræves der endvidere stor Retssikkerhed, uden hvilken Associationerne ikke kunne udøve nogen Tiltrækningskraft paa Kapitalerne. Disse Betingelser vare ikke tilstede paa samme Tid i alle Lande; Aktieselskaberne fremtræde derfor ikke samtidigt og have langtfra faaet den samme Udvikling overalt.

De første Spor til Aktieselskaber viste sig i Italien, hvor Banker oprettedes ad denne Vei, medens dog Princippet til en vis Grad allerede tidligere havde fundet Anvendelse i Bjergværksdriften. Senere gjordes Aktieprincipet gjældende i de store Kompagnier, de vandt derved en større Udbredelse, og i England udfoldede Aktieselskaberne sig allerede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede i en

saadan Grad, at man ansaa det for nødvendigt, da deres slette Egenskaber fortrinsviis havde gjort sig gjældende, at tilføie dem et føleligt Slag ved den saakaldte Bubble-Act af 1709 (6. Geo. I cap. 18). Senere kom de især i Brug ved Anlægget af Kanaler, men de have dog til den nyere Tid kun under meget indskrænkende Betingelser kunnet udvikle sig i dette Land. Ogsaa i Frankrig spillede de en betydelig Rolle før og under den Lawske Periode, men tabte da i Anvendelse. Det er først i den sidste Menneskealder og under væsenligt forandrede Forhold, at Aktiesystemet er kommet til at indtage en overordenligt fremtrædende Plads i hele det økonomiske Liv ved Aktiernes lette Disponibilitet, deres kosmopolitiske Natur, den Fritagelse for personligt Ansvar, som opnaaes ved at anbringe Kapital i dem o. s. v. Det er fornemlig Jernbaneforetagenderne, som have været Aarsag heri. Ved Siden af Jernbanerne have Dampskibsrouterne, Forsikkringer, Kreditanstalter og industrielle Foretagender fremkaldt Dannelsen af et uhyre Antal Aktieselskaber.

En Hovedegenskab ved Aktien, som den fremtræder i Nutiden, er den, at den lille Kapital ved denne Form bliver sat istand til at tage Deel i det store Foretagende og nyde den Fordeel, som dette giver. Det maa altsaa her komme i Betragtning, om den lille Kapital ved at associeres med andre Kapitaler til store Foretagender, finder en saa fordeelagtig Anvendelse, at Dividenden vil erstatte det Udbytte, som kunde være vundet ved en selvstændig, produktiv Anvendelse. Aktieselskaberne virke derfor gavnligt, naar de drage Kapitaler bort fra uproduktive Anvendelser, og naar de føre Kapitalen fra en mindre produktiv Anvendelse til en mere produktiv, ligesom de i det Hele taget

gjøre Nytte, naar de fremkalde Opsparing ved Udsigten til den lette Anvendelse, som en mindre Sum kan faae ad denne Vei. Derimod virke de skadeligt, naar de drage Kapitalen bort til en mindre produktiv Anvendelse, en Side, som især vil træde frem under en Aktiemani.

Ligesom der ved Stiftelsen af den Statsgjæld, der ikke tilbagebetales, træder en Rente istedetfor Kapitalen, saaledes bindes den Kapital, der indskydes i et Aktieselskab, derved for bestandigt, mod at der til Erstatning gives Ret til en Dividende. Det Beløb, som indskydes, vil dog her for den større Deel gaae over til at blive fast Kapital, idet Aktieselskaberne fortrinsviis have fundet Anvendelse i Foretagender, hvor den faste Kapital spiller en overveiende Rolle, og som netop derfor give et stort Udbytte. Heri ligger imidlertid en Fare, thi selv om Dividenden overstiger betydeligt den almindelige Rente af Kapitalen og efterhaanden gjenfrembringer denne, vil en stor Udbredelse af Aktieselskaber, navnlig til Foretagelse af offenlige Arbeider, kunne virke uheldigt paa Udviklingen i det Hele, idet det rette Forhold mellem den flydende og faste Kapital derved forstyrres til Skade for den første*).

Aktien er dernæst, idetmindste forsaavidt angaaer de gode Aktieselskaber, let disponibel, og kan i Omsætningen tildeels gjøre samme Nytte som en Ihændehaver-Obligation. Den er derved bleven et Middel til at opbevare Kassebeholdninger, og har følgelig ogsaa bidraget til, at de Beløb, som henligge ubrugte i Beholdningerne, ere blevne endnu yderligere formindskede.

*) Saaledes anvendtes der i 1844—47 134½ Millioner £ til Jernbaner i England. Alene Aaret 1847 fordrede 40,700,000 £. Da der ved Siden heraf gjordes Krav paa meget betydelige Summer til Indkjøb af Korn i Anledning af Dyrtiden, og Bomuldspriserne stege 60—70 pCt., indtraadte en stor Krisis.

Aktieselskaberne have endelig i den nyere Tid i større Grad gjort det muligt, at Staten kan afgive en Deel økonomiske Funktioner, som den tidligere havde overtaget, men som billigere og bedre udføres af den private Association. Derved vinder Statsforvaltningen baade i Simpelhed og Billighed.

Den første Begrændsning, som bør sættes for Aktieselskabernes Omraade, er den, at de kun ere ønskelige, hvor der til et Foretagende behøves en større Kapital. Kræves der kun en mindre Kapital, vil det være et slet Tegn, at der indbydes til Aktietegning; thi dette viser, at de private Kræfter, som her ikke kunde skræmmes tilbage ved Størrelsen af den Kapital, som var nødvendig, ikke ville indlade sig paa Foretagendet. Imidlertid er selvfølgelig denne Grændse meget forskjellig i de enkelte Lande efter den Masse disponible Kapitaler, der findes, ligesom den større Risiko, selv et mindre Foretagende kan have, ogsaa kan foranledige en Modifikation heri.

Det er imidlertid langtfra alle Foretagender, der kræve en stor Kapital, eller i hvilke Produktiviteten voxer ved Forøgelse af Kapitalen, som egne sig til at drives ved Aktieselskaber. Det er saaledes klart, og det er den Indskrænkning, som sædvanligt først og fremmest opstilles, at de ikke kunne drive deres Forretninger med den Energi og den Opmærksomhed for enhver Fordeel, den Iver for at undgaae ethvert Tab, som de Private, da Selskaberne maae betjene sig af lønnede Forretningsførere. Aktieselskaberne ville altsaa komme til at lide under en Deel af de samme Mangler, som klæbe ved Statens økonomiske Virksomhed. En anden Mangel er den, at der ikke findes den fornødne Eenhed i Besty-

relsen, idet Forretningsføreren er ansvarlig for og afhængig af Aktionairerne. Man henviser derfor Aktieselskaberne nærmest til de Foretagender, som kunne ledes efter visse bestemte Regler, og man har navnlig villet udelukke industrielle Foretagender fra deres Omraade, fordi her krævedes baade stor Eenhed i Ledelsen og betydelig personlig Interesse i Foretagendet. At denne Indskrænkning i det Hele hviler paa en rigtig Tanke, kan ikke nægtes, men man har dog ofte tillagt den altfor betydelig Vægt. Fordelene ved den store Industri ligeoverfor den lille ere i vore Dage saa væsenlige, og den store Industri faaer efterhaanden et saadant Omfang, at Aktieselskabernes Omraade vilde betydeligt indskrænkes, naar de skulde udelukkes fra den store Industri, uagtet de besidde dens Hovedmiddel, den store Kapital. Udelukkelsen er imidlertid langtfra at være absolut, og til de Fortrin, som Aktieselskaberne medbringe til den store Industri, Kapitalmasse og Evne til at udvide denne i Forhold til de større Krav, kan der ogsaa knyttes saadanne Bestemmelser med Hensyn til Ledelsen, at den Hindring, der ligger i dennes Mangler, betydeligt formindskes. Hvad først angaaer Forretningsførerens mindre Interesse i Foretagendet, vil det ved Hjælp af en Tantième være muligt at give ham en stadig Interesse i Aktieselskabets Formaal. Heri kan der ligge en Fare for en dumdristig Forretningsførelse, idet der muligt ved Misbrug af den faste Kapital søges opnaaet et stort øieblikkeligt Udbytte, men da Forretningsføreren i sin egen Interesse maa ønske at vedblive at lede Forretningen, og ved en slig Fremgangsmaade vilde sætte baade sin Indtægt og sin Anseelse paa Spil, vil Faren i de fleste Tilfælde ikke være stor. Med

Hensyn til den sikkre, kyndige og monarchiske Ledelse vil Aktieselskabernes Virksomhed, selv om man sammenligner den med Privates, i mange Tilfælde ingenlunde være uheldigere stillet, navnlig naar der er Spørgsmaal om Foretagender af stort Omfang. Da Aktieselskaberne disponere over saa betydelige Summer, er det muligt for dem ved en høi Løn at vinde Mænd, som besidde stor technisk Dygtighed og stort administrativt Talent, men som mangle tilstrækkelig Kapital til selv at optræde som Entrepreneurer eller Bankierer o. s. v. De ville ved de ofte glimrende Udsigter, som Aktieselskabet giver, bringes til at foretrække denne Virksomhed for Statstjenesten, medens de skye den afhængige Stilling, hvori de ville komme ved at indtræde i en Privatmands Tjeneste. Gjennem Aktieselskabet vil der blive aabnet dem en vid Mark til at udvikle Virksomhed, idet de Hindringer, som lægges dem iveien ved Aktionairernes Generalforsamling, sjeldent ere af stor Betydning. Vel findes der i Reglen et kontrollerende Udvalg eller et Bestyrelsesraad, men en energisk og dygtig Mand, som har vundet Tiltro, vil som oftest ikke have Vanskelighed ved at koncentrere den virkelige Styrelse i sin Haand, saa at Kontrollen bliver af en ganske anden Charakteer end den, der føres af en Privatmand ligeoverfor hans Fuldmægtig eller Forretningsfører. Ligeoverfor de underordnede Bestillingsmænd vil der sædvanligt være overdraget Forretningsføreren fuldstændig Magt, saa at Ledelsen forsaavidt ikke vil være slappere end i en privat Forretning.

Skjøndt Aktieselskaberne saaledes ingenlunde kunne udelukkes fra industrielle Foretagender, ville de dog i

det Hele være henviste til saadanne Kredse af disse, indenfor hvilke Kapitalen og den simple, mere regelbundne Anvendelse af den spiller en større Rolle end Driftigheden og Spekulationen.

Betragter man disse Betingelser noget nøiere, da er det indlysende, at Aktieselskaber i det Hele ikke ville kunne benyttes med Fordeel i Haandværk eller i den lille Industri. Derimod ville de kunne finde en rig Anvendelse i flere Grene af den store Industri. Jo stærkere Arbeidsdelingen og Maskinvæsenet udvikle sig, desto større Vægt kommer der til at hvile paa Kapitalen og navnlig paa den faste Kapital. Jo betydeligere en Rolle Fabriken indtager ved sin Kapitalkraft, desto sikkrere vil dens Afsætning være, og desto mindre Energi behøves der til at fremskynde Afsætningen, — som desuden i mange Tilfælde vil kunne skilles fra Fabriken og overdrages til et Handelshuus, — ligesaa lidt som der stilles særlige Fordringer med Hensyn til Spekulation ved Indkjøb af Raastof*). Jo større Produktionen er, desto mere udsondres Forretningerne.

Dernæst danne de offenlige Arbeider en meget passende Mark for Aktieselskabernes Virksomhed. I mange Tilfælde hvile de væsenligste Betingelser for et stort Udbytte af Entrepriser af denne Art paa Evne til at kunne tilveiebringe

*) I Manchester behøver ingen Fabrikant at magasinere Bomuld, fordi egne Kjøbmænd der og i Liverpool stadigt have det parat i stor Mængde og Udvalg. Er Varen færdig, behøver Fabrikanten ikke at anvende sin Tid paa at forhandle den, fordi der bestandigt findes Spekulanter til at kjøbe. Hellerikke til Kassevæsenet kræves der Tid eller Arbeide, da Bankerne besørge dette (Roscher »Ansichten der Volkswirthschaft« S. 126).

den fornødne Kapital i rette Tid. Udførelsen vil kræve deels technische Færdigheder, der ligesaavel kunne kjøbes og leies af Aktieselskabet, som af den Private, deels Anvendelse af en stor Sum af eensartet Arbeide, navnlig af det almindelige Jordarbeide. Paa Grund af Størrelsen af den Kapital, som her fordres, vil der i dette Tilfælde nærmest blive Spørgsmaal om, hvorvidt Staten eller Aktieselskabet og det store kommanditaire Firma, men ikke hvorvidt den Private eller Aktieselskabet skal udføre Arbeidet.

Ligeoverfor Publikum kan et Aktieselskab i mange Tilfælde afgive en større Garanti end et Par enkelte Private, fordi der hersker større Offenlighed i dets Forhold, dets Kapital er bekjendt, og Muligheden for dennes Udvidelse er tilstede. Heri vil der ligge en Grund til, at Bankforretninger drives af Aktieselskaber, hvortil der er saameget mere Anledning, som disse kræve en stor Kapital og for den større Deel kunne ledes efter faste Regler. Nogle af disse Momenter komme ogsaa i Betragtning for Forsikkringernes Vedkommende.

Endelig vil Risikoens Fordeling kunne gjøre det ikke blot hensigtsmæssigt, men nødvendigt, at der dannes Aktieselskaber. Naar nemlig Udsigten til Gevinst vel er stor, men Tilfældighederne have et saa betydeligt Raaderum, at man ikke kan forudsee de Chancer, som ville opstaae, saa at der altsaa er Mulighed tilstede for Tabet af Kapitalen eller Størstedelen af den, vil det være rigtigt at fordele Risikoen over et større Antal Deeltagere ved Hjælp af Aktier, da i saa Fald Tabet ved sin Fordeling bliver mindre føleligt.

Der vil saaledes indenfor Aktieselskabets Omraade falde offenlige Arbeider samt Tilveiebringelse af stadige Forbindelsesmidler paa store Udstrækninger, og her kon-

kurrerer som bemærket kun Staten med Aktieselskaberne og de store kommanditaire Firmaer. Med Hensyn til de industrielle Foretagender vil der kunne blive Spørgsmaal om, hvorvidt en enkelt privat Mand eller et Aktieselskab skal paatage sig et saadant. Kreditanstalterne, som kræve en meget betydelig Kapital, ville kunne komme til at konkurrere med de private Banker. Endelig vil der med Hensyn til Assurance være at undersøge, hvorvidt den hensigtsmæssigst overtages af Aktieselskaber eller af Associationer til gjensidig Forsikkring. Aabningen af nye Bjergværker, ogsaa et paa Grund af Risikoen og de store Kapitaler for Aktieselskaber passende Foretagende, vil neppe nogen Privatmand gjøre disse stridig, og neppe vil Staten her konkurrere mere.

Det kan ingenlunde nægtes, at der, navnlig i Svindelaar, har været drevet et stærkt Misbrug med Aktieselskaberne, og at de, saa overveiende deres Nytte end i Almindelighed er, i mange Tilfælde have virket ligefrem skadeligt paa den okonomiske Udvikling, idet de ovenfor angivne Betingelser for deres Virksomhed ere blevne forrykkede. Man udsteder, naar der har dannet sig en almindelig Mening om, at der er overflødig Kapital tilstede, og at Aktieselskaberne i det Hele give store Fordele, Indbydelse til Aktietegning, uden at man har i Sinde at udføre de Foretagender, som deri omhandles, da Hensigten kun er at opnaae en Gevinst ved at skaffe Aktierne en øieblikkelig høi Kurs og da sælge dem. Dette Spil lettes derved, at det bestemmes, at Beløbet ikke behøver at indbetales paa een Gang, men efterhaanden og med større Mellemrum, hvorved de Grændser, som ellers existere for Deeltagelsen i Aktieselskabet, overskrides, saa

at mange Personer, som til andre Tider ved deres Kapitals Ringhed vilde være udelukkede fra Aktietegning, nu kunne deeltage heri, lokkede ved de glimrende Indbydelser. Den derved vakte Konkurrence fremkalder en øieblikkelig Stigning, som skaffer de første Ihændehavere en Fordeel, uden at de have vovet nogen Kapital. Denne Gevinst forøger Rusen og Svindelen, og det bliver under saadanne Forhold dobbelt vanskeligt at adskille de solide og usolide, de reelle og fingerede Foretagender.

Denne Begjærlighed efter Deeltagelsen i Aktietegning indvirker naturligviis skadeligt paa Anvendelsen af Kapitalen i private Foretagender, fra hvilke den bortdrager denne. Aktieraseriet avler ikke nye Kapitaler, om det end maaskee kan være istand til at indkalde enkelte saadanne fra Udlandet; de Kapitaler, som efterhaanden maae indbetales, unddrages de allerede existerende Entrepriser, da de nye Foretagender ikke indskrænke sig til at lægge Beslag paa de virkeligt ledige Kapitaler. Forsaavidt nu de nye Aktieselskaber have været solide og tilveiebringe en produktivere Anvendelse af Kapitalen, vil Forandringen være til Fordeel for Samfundet i det Hele, skjøndt en saadan pludselig Overførelse fra den ene Anvendelse til den anden altid har sine mislige Sider, men dette vil kun undtagelsesviis være Tilfældet. Under en Aktiesvindel vil altid Fleertallet af Indbydelserne have et mere glimrende Udseende end solidt Grundlag, og de ville ende med Tab efter en kortere eller længere Tilværelse. Jo hurtigere Slutningen kommer, desto bedre, thi udsættes Opgjørelsen, vil der kræves nye Bidrag, og en større og større Deel af Nationens Kapital vil gaae tilgrunde. Foregaaer Opgjørelsen strax, vil Ødelæggelsen af Kapitalen

ikke have været stor, og den Forandring, der er tilveiebragt ved Svindelen, vil indskrænke sig til, at Kapitalen vil findes paa andre Hænder end tidligere. Standses den derimod ikke hurtigt, vil der finde en ligefrem Kapitalødelæggelse Sted. I ethvert Tilfælde vil et betydeligt Beløb af den være gaaet over fra den flittige og sparsommelige Producent til Spekulanten. Den udlaante Kapital er trukken ud af Foretagender, som gave en ringere, men solid Fordeel, for at finde en formentlig fordeelagtigere Anvendelse, der har endt med at bringe den i Hænderne paa dem, som med koldere Hoveder kunne betragte Forholdenes Udvikling, men hos hvem den som oftest kun vil tjene det uproduktive Forbrug istedetfor Produktionen.

Disse Ulykker ramme saaledes ikke blot det enkelte Individ, som selv maa bære Ansvaret for sine Handlinger og selv bøde for disse, men tillige Samfundet i dets Heelhed, idet de ei alene faae en skadelig Indflydelse paa Kreditforholdene og derved standse den økonomiske Udvikling, men ligefrem ødelægge Kapitaler. Det ligger da nær at opstille det Spørgsmaal, om Staten ikke bør skride ind og forebygge disse for Samfundet truende Ulykker ved at gjøre Aktieselskabernes Tilblivelse afhængig af en foregaaende Undersøgelse og Stadfæstelse, hvortil der naturligt maatte knytte sig Ret til en stadig Kontrol med Selskabernes Virksomhed enten ved periodiske eller ubestemte Undersøgelser eller ved en Regeringskommissairs Optagelse i Bestyrelsen eller paa anden Maade.

Hvad først angaaer Kontrollen, da er det imidlertid vist, at Regeringen ikke er istand til at kontrollere større industrielle eller kommercielle Foretagender, med mindre der finder en Eftergaaen Sted i de allermindste Detailler,

som nødvendigt maa lamme dem og gribe ind i den private Virksomhed paa en Maade, der nu saagodtsom overalt erkjendes for utilstedelig. Tilsynet udøves paa den simpleste og sikkreste Maade, naar det føres af dem, der have den største Interesse i, at Forretningerne ledes hensigtsmæssigt og ordenligt: Aktionairerne. Indsættes der en særlig Regeringskommissair, da vil der fra Begyndelsen af, navnlig naar han blander sig i Anliggenderne, blive viist ham Mistro. Det kan derhos befrygtes, at han ved at deeltage i et dagligt specielt Tilsyn vil blive paavirket og derved tabe af Syne den Stilling, han skulde iagttage som upartisk og uafhængig Kontrollør. Hovedsagen er imidlertid, at Bestyrelsen saavel ved den almindelige Kontrol, som ved Indsættelsen af en Kommissair, kommer i en falsk Stilling, da en Deel af Ansvarligheden, som har den allerstørste Betydning i et Aktieselskab og til en vis Grad skal erstatte den personlige Interesse, som findes hos Privatmanden med Hensyn til hans egen Forretning, derved vil forsvinde. Regeringen paatager sig en Garanti, som den ikke burde indlade sig paa ligeoverfor Aktionairerne, og Bestyrelsen kan, naar der er indsat en Regeringskommissair, skyde sig ind under hans Afgjørelse. Det Offenliges Tilsyn vil af Publikum blive opfattet som en Betryggelse for dets Interesser, og man vil være tilbøielig til paa Grund heraf for en Deel at opgive den private Undersøgelse og Kontrol. Man har derfor ogsaa fra Statens Side viist sig mere og mere villig til at opgive Kontrollen, medens naturligviis Aktieselskaberne iøvrigt maae være underkastede de samme Regler, som ethvert andet Foretagende af industriel og kommerciel Natur.

Med Hensyn til særlig Meddelelse af Koncession ad administrativ Vei gjør der sig lignende Betragtninger gjældende. Staten overtager derved et Slags Garanti med Hensyn til Aktieselskabernes Formaal og de Midler, som de besidde til at naae disse, der virker hæmmende paa Publikums egen Kontrol. Derimod kan det være hensigtsmæssigt ved Lov at fastsætte visse almindelige Betingelser for Aktieselskaberne med Hensyn til Offenligheden af deres Regnskaber, Erlæggelsen af en vis Deel af den indtegnede Sum ved Tegningen, Ansvarlighed for Subskribenterne med Hensyn til Indbetaling af den fulde Sum, Fastsættelse af en vis Tid, inden hvilken Interimsbeviserne ikke kunne forhandles o. s. v.

Aktierne kunne have en forskjellig Form, idet de enten kunne give Ret til en Dividende eller først til en bestemt Rente og derefter til den Dividende, som kan opnaaes o. s. v. Prioritetsaktier, som udstedes for Laan, Aktieselskabet overtager, ere egenlig ikke Aktier, men kun Ihændehaver-Obligationer med forlods Ret til Udbytte af Aktieselskabets Indtægter.

5. Kommandit- eller Kommanditaktie-Selskaberne staae midt imellem de mere individuelle Selskaber i deres forskjellige Former og Aktieselskaberne. Det Charakteristiske for dem er, at der ved Siden af eet eller flere Individer, som ere navngivne og ansvarlige ligeoverfor Publikum, indskydes Summer af flere eller færre Kapitalister paa saadanne Betingelser, at de ikke tage nogen Deel i Ledelsen af Forretningen, men kun oppebære en Deel af Udbyttet. Ligeoverfor Publikum ere de kun ansvarlige med den Andeel, de selv have i Foreningskapitalen, medens derimod Forretningsføreren eller Geranten lige-

overfor dem er ansvarlig med hele sin Formue. Indskudene kunne skee i større eller mindre Summer, og kunne have Form af Aktier, men lyde i saa Tilfælde ikke paa Ihændehaveren. »Forskjellen mellem Kommanditaktieselskabet og det anonyme Selskab bestaaer altsaa deri, at hiint har en Gerant, dette derimod Direktører; at Geranten er solidarisk ansvarlig med hele sin Formue ligeoverfor de øvrige Deeltagere, men derhos ogsaa har en fri, uhindret Stilling ligeoverfor disse, medens det anonyme Selskab har afsættelige og lønnede Forretningsførere og Direktører, altsaa Embedsmænd. I denne Forskjel kulminere Fortrinene og Manglerne ved begge Arter af Aktieselskaber; en samvittighedsfuld, intelligent Gerant kan virke mere i Kommanditaktieselskabet, end Direktøren i det anonyme Aktieselskab; en samvittighedsløs, uduelig Gerant kan ogsaa fordærve Alt, uden at det i Regelen vil være muligt at afhjælpe dette med den Hurtighed, der kræves.» (Schäffle)

Denne Art Foreninger er navnlig stærkt udbredt i Frankrig, hvor den paa en Maade er bleven national, hvad der vistnok har sin væsenlige Grund i, at Kommanditselskaberne der have været frie for de Indgreb og den Ledelse fra Statens Side, som de almindelige Aktieselskaber ere underkastede, men de ere derved ikke sjeldent komne til at indtage en Plads, som bedre udfyldtes af Aktieselskaberne. Ved Kommanditselskaber blive Familierne der istand til at modvirke Følgerne af Udstykningen af Formuen gjennem Arv, idet den Forretningsdygtigste af Vedkommende optræder som Gerant, medens de øvrige som Kommanditairer lade deres Andeel henstaae hos ham. De have i Frankrig ved Siden af meget Godt

ogsaa gjort ikke liden Skade, uden at man dog derved er bleven bevæget til i nogen væsenlig Grad at indskrænke dem. Det er sandsynligt, at denne Form har en Fremtid for sig, idet den gjør det muligt at læmpe Overgangen fra den mindre Industri til den store. Paa den ene Side behøver den hidtilværende mindre Industridrivende en større Kapital, medens han paa den anden Side ved den Erfaring og Dygtighed, han har erhvervet sig, vil være meest egnet til at lede og styre den Industri, som udvikler sig i det Store, naar han kan beholde fuldt Raaderum over Virksomheden. Fra begge Sider, baade Entrepreneurens og Kapitslistens, vil det saaledes være fordeelagtigst at anvende denne Methode. Hertil kommer, at den særlig egner sig til Brug for dygtige unge Technikere med en lille Kapital og for Ihændehavere af Opfindelsespatenter, som ad denne Vei ville kunne beholde Ledelsen og den overveiende Fordeel.

Manglen ved Kommanditselskaberne er, som allerede ovenfor antydet, at den store Magt, som er lagt i Gerantens Haand, kan misbruges til Skade for Kommanditairerne. Systemet vil virke heldigst, hvor Antallet af Kommanditairer kun er ringe, saa at deres Indflydelse paa Forretningernes Ledelse ikke bliver ganske betydningsløs, hvad der er Tilfældet, hvor de udgjøre et stort Antal. Er dette mindre, vil paa den anden Side Geranten ogsaa lettere kunne tage Hensyn til deres Anskuelser. Herved vil en Deel af den Usikkerhed, der er knyttet til Formen, blive hævet.

6. Sluttelig maa her endnu nævnes den særegne Form, som Associationen antager i den gjensidige Forening, og som ikke ret vel lader sig henføre under nogen

af de her nævnte Former. Deels kunne alle Medlemmerne af Associationen forpligte sig til at erstatte det Tab, som et af dem lider ved en tilfældig Begivenhed, eller at udbetale ham et vist Beløb til bestemt Tid eller ved visse Begivenheders Indtrædelse (Assuranceforeninger), deels kunne de solidarisk forpligte sig paa en saadan Maade, at de Laan, som opnaaes til Bedste for den Enkeltes Eiendom, have til Sikkerhed alle Medlemmernes Eiendom (Kreditforeninger). Disse Foreninger have eiendommelige Fortrin og Mangler ligeoverfor Aktieselskaberne, gjennem hvilke Fordele af samme Art, som de, der tilsigtes ved de gjensidige Foreninger, kunne opnaaes, men de gjøres rettest til Gjenstand for Behandling for hver enkelt af de to nævnte Kategoriers Vedkommende.

IV.

Kapital-Associationen i Jernbaner og Dampskibsfarten, offenlige Arbeider, Industrien, Handelen og Skibsfarten, den extraktive Industri og Agerbruget.

---

1. Efterat saaledes de almindelige Former ere angivne, hvorunder Kapital-Associationer kunne finde Sted, vil det dernæst komme i Betragtning, hvorledes Associationerne have ladet sig anvende i de enkelte Grene af den økonomiske Virksomhed, og hvorvidt de kunne siges herved at have fremmet den økonomiske Udvikling.

2. Jernbaner og Dampskibe. Paa intet Omraade har Assosiationsvæsenet i Form af Aktieselskab indvirket saa kraftigt paa den økonomiske Udvikling som ved Anlæget og Driften af Jernbanerne, der ikke vilde være blevne til i en Udstrækning, som paa nogen Maade kan sammenlignes med den nuværende, hvis ikke de private Kræfter gjennem Aktieselskaber havde forenet sig il at skabe dem. Det er ogsaa Jernbanerne, der først have gjort Aktierne ret almindelige og bidraget til at give dem en saa indgribende Betydning i hele det økonomiske Liv. Det ligger ikke nærmest indenfor Omfanget af nærværende Opgave at afstikke Grændserne mellem Staternes og Associationernes Virksomhed i denne Deel af det økonomiske Liv. Derfor skal det med Hensyn

til Anlæget af Jernbaner kun i Korthed bemærkes, at der ikke kan tages reent økonomiske Hensyn ved Besvarelsen af det Spørgsmaal, om den private Associations-Aand skal skabe Jernbanerne, eller om Staten skal optræde ledende og understøttende. Mange andre Hensyn og Forhold komme her ogsaa i Betragtning, saa at man ikke kan give et almeengyldigt Svar, passende paa alle Tilfælde. Imidlertid er det i det Hele afgjort, at Staten, selv om den vil fremkalde og understøtte Anlæget af Jernbaner, ikke selv bør være Entrepreneur. Den Overvægt, som den frie Association har havt ligeoverfor Staten, vil fremgaae deraf, at omtrent de fire Femtedele af de bestaaende Jernbaner ere anlagte af Private*). Driften ved Aktieselskaber fortrænger derhos mere og mere Statsdriften og vinder større Udstrækning, selv i Belgien og Tydskland, hvor Regeringens Exploitation hidtil har havt fuldstændig Overvægt, fordi der ved den private Drift indtræder en øiensynlig Formindskelse i Driftsudgiften**).

Naar man altsaa undersøger, hvilke Forandringer Dampens Anvendelse i Kommunikationens Tjeneste — Jernbanerne lade sig her ikke adskille fra Dampskibene — har fremkaldt i de forskjellige Grene af den økonomiske Virksomhed, er der tillige givet et væsenligt Bidrag til Bedømmelsen af den Indflydelse, som Associationen har udøvet paa den økonomiske Udvikling.

---

*) Audiganne's Artikel: »Chemins de fer« i Bloch: Dictionaire général de la politique.

**) Ifølge Molinari (Questions d'économie politique I S. 243) have saaledes Driftsudgifterne paa den franske Nord-Jernbane udgjort i 1853 37 pCt., paa Orleans-Banen i 1854 41,56 pCt., paa Paris-Lyon Banen i 1855 36 pCt., men derimod paa de af den belgiske Regering drevne Baner i 1856 56,1 pCt. af Bruttoindtægten.

Virkningen af Dampens Anvendelse til Transportmiddel er som bekjendt den, at de forskjellige Steder sættes i hurtig og regelmæssig Forbindelse med hinanden, saa at det Tab af Tid og af Kapital, som Transporten af Varer og Personer medfører, formindskes, medens der tillige kan gjøres Regning paa en uafbrudt og stadig Forsendelse.

Med Hensyn til Industrien i snevrere Betydning fremtræder Virkningen først i en Nedsættelse af Udgifterne til Raamaterialet og Hjælpestoffer, hvorved den Overvægt tilintetgjøres, som hidtil de Industrigrene vare i Besiddelse af, der fandtes i Nærheden af Produktionsstedet. Dette Moment faaer navnlig Betydning med Hensyn til Kullene, som nu anvendes i alle Industrigrene. Allerede ovenfor ere de Fortrin antydede, som den store Industri har ligeoverfor den lille, men Driften i det Store kan først komme til Anvendelse, hvor Afsætningen kan lønne den store Kapitalanvendelse. I sidstnævnte Henseende er Jernbanernes Indflydelse fremtrædende baade extensivt og intensivt. Derved at Transportomkostningerne formindskes, bliver først og fremmest Afsætningsgebetet større. Det bliver nu unødvendigt at holde Varelagere hos Mellemhandlerne, da Prøver ere tilstrækkelige. Kapitalerne vende i det Hele hurtigere tilbage, og der vil derfor fordres en mindre omløbende Kapital. Men naar denne forholdsviis ikke behøver at være saa stor, idet de færdige Varer hurtigere omsættes, og tillige Raamaterialierne blive billigere, saa formindskes derved væsenlige Priismomenter. Priserne kunne altsaa nedsættes, hvilket vil sige det Samme som, at Afsætningen voxer intensivt, idet de fleste Fabrikvarer ere af den Beskaffenhed, at Forbruget udvides med den faldende Priis.

Jernbanerne udvikle altsaa den store Industri eller i det Hele Kapitalkraftens og særligt den faste Kapitals (Maskinvæsenets) Overvægt.

Agerbruget vinder ved Dampens Anvendelse den Fordeel, at det faaer et større, sikkrere og nærmere Marked. Idet Transportomkostningerne formindskes, bliver det muligt for Egne, som hidtil have været udelukkede fra Deeltagelse i det store Marked, at møde paa dette, medens Grændserne for de allerede bestaaende Agerbrugssystemer flyttes. Hidtil har kun den nærmeste Omegn om de større Byer været istand til at levere de Produkter, som enten ikke kunne taale at oplægges eller kræve et stort Kvantum stærk Gjødning eller have et meget stort Volumen i Forhold til deres Værdi (frisk Mælk, Æg, Kartofler, Frugt, Havevæxter o. s. v.), nu derimod kan ogsaa Havedyrkningen og den Green af Landbruget, som er beregnet paa ovennævnte Artikler, flyttes længere ind i Landet*). Stærkt udvides i det Hele Grændserne for det intensive Agerbrug og derved tillige Betingelserne for Kapitalkraftens Overvægt i Agerbrug i Form af Maskiner, Gjødningsmidler o. s. v. Afsætningen af dets Produkter kan nu bære Anvendelsen af den større Kapital, og det bør maaskee derhos særligt fremhæves, at af de Hjelpemidler, som det intensive Agerbrug bruger i større Mængde, kunne Gjødningsmidler faaes ikke blot billigere, men i langt større Udstrækning, da de store Byer kunne levere et Materiale, som voxer med Befolkningen. Endelig udvides selvfølgelig Grændserne for det dyrkede Land i

*) I England faaer man nu frisk Gemyse fra Vestindien, og til Leipzig føres den ligeledes i frisk Tilstand fra Algier. Roscher: System der Volkswirthschaft II S. 117.

det Hele, da Produkternes høiere Priis kan amortisere Opdyrkningskapitalen. Det er imidlertid ikke blot ved Forøgelsen af Massen af Produkterne og ved Forandringer af Kvaliteten af disse, at Dampkraftens Anvendelse udvikler Agerbruget, men ogsaa derved, at det skaffer fastere og sikkrere Priser, idet Afstandene nu ikke længere gjøre Forsendelserne umulige eller saa høie, at de alene kunne betale sig under Dyrtid. Jernbanerne indtræde derved blandt de vigtigste Forebyggelsesmidler mod Dyrtid og Hungersnød.

For den extraktive Industries Vedkommende er Afsætningen af Fisk (og af Østers) bleven ophjulpen i høi Grad ved Dampskibene og Jernbanerne, da de nu kunne føres hurtigt fra Fangestederne til Afsætningsstederne og ind i Landets Indre uden at fordærves. Allerede ovenfor er det nævnt, at Industrien har vundet betydeligt derved, at de Raamaterialier, som den behøver, skaffes billigere tilveie ved de formindskede Transportomkostninger. Det er en Følge heraf, at Afsætningen af Kul, Metaller m. m. voxer baade extensivt, idet Afsætningsomraadet vinder i Udstrækning, og intensivt, idet Industrianlægene mangfoldiggjøres. Derved bliver det muligt at tage længere bortliggende Bjergværker i Brug og at drive de allerede existerende med større Kraft. Kapital-Associationen i Form af Aktieselskaber vinder altsaa et udvidet Omraade, da den netop finder en fortrinlig Anvendelse i alle Bjergværksforetagender.

Det er en Selvfølge, at den uhyre Udvidelse, som foregaaer i Produktionen paa Grund af de her angivne Momenter, maa indvirke i høi Grad paa Omsætningen af Produkterne, paa Handelen. De formindskede Transport-

omkostninger komme selvfølgelig ikke direkte Kjøbmændene tilgode, da de strax fremkalde en Nedsættelse i Prisen, men ved det heraf følgende forøgede Forbrug stiger ogsaa deres Udbytte. Kjøbmandens Fordeel voxer ikke blot ved Varernes forøgede Mængde, men ogsaa ved den hurtigere Omsætning, der lader Kapitalen vende raskere tilbage. Det er dog ikke blot Hurtigheden, der kommer i Betragtning for ham, men ligesaa meget Sikkerheden og Regelmæssigheden i Forsendelsen, som gjør det muligt i en ganske anden Grad end tidligere at kunne overseе og beregne Handelsoperationerne.

Jernbanerne indvirke saaledes paa alle Deeltagere i Produktionen, men især have de Betydning for de fattigere Klasser, idet de ikke blot nedsætte Prisen paa de Varer, som disse forbruge, men ogsaa indvirke stærkt paa Efterspørgslen efter Arbeide, fordi de forøge Kapitalerne i saa høi en Grad; derhos udjævnes gjennem dem store Forskjelligheder i Arbeidsløn. De sætte endelig de fattigere Klasser istand til at deeltage de Fordele og Nydelser, som ligge i Reiser, hvorfra de tidligere have været aldeles udelukkede.

Men ikke blot til det materielle Liv strækker sig den transporterende Dampkrafts Virksomhed, ogsaa paa de immaterielle Betingelser for Produktionen gjør dens Indflydelse sig stærkt gjældende, idet den nedbryder Fordomme og Skranker, aabner Blikket for mangfoldige Forhold, som laae udenfor den nærmeste Kreds, og gjør ethvert Fremskridt tilgjængeligt i en langt videre Udstrækning.

Med Hensyn til Dampskibsfarten maa endnu tilføies, at vel kunne paa mindre Linier Dampskibe holdes i Gang af enkelte Privatmænd, men Associationen maa dog ogsaa

her udvikle en udstrakt Virksomhed, idet de betydelige Kapitaler, som nødvendigt kræves, for at man kan sætte saa mange og saa store Dampskibe i Fart, som behøves til at vedligeholde en uafbrudt Forbindelse mellem langt bortliggende Steder, alene kunne skaffes tilveie ved Aktieselskaber, en Form, som her finder saameget større Anvendelse, som Ledelsen kan foregaae efter bestemte Regler. De Dampskibslinier, som ere etablerede over Oceanet, drives derfor ogsaa, saavidt vides, udelukkende af Aktieselskaber. Lignende gunstige Betingelser for Dannelsen af disse inträde naturligviis ogsaa, hvor der vel ikke stilles betydelige Krav til Dampskibenes Størrelse, men derimod til deres Mængde, idet Forbindelsen skal foregaae meget hyppigt.

3. Andre offenlige Arbeider. Jernbanerne ere den Green af de offenlige Arbeider, som har opnaaet størst Betydning i den nyere Tid, men Associationen har ogsaa udviklet en stor Virksomhed i alle de øvrige Foretagender af denne Art, som Nutiden har skabt: Telegrafer, Gas- og Vandværker o. s. v., som deels ere blevne til ved den private Association, deels ialfald hovedsagelig ere udførte gjennem Entreprise-Associationer af Private, og som for en stor Deel ogsaa drives af Selskaber. De Fordele, som derved ere blevne Udviklingen i det Hele til Deel, ere Associationerne altsaa ogsaa i det Væsenlige berettigede til at tilegne sig Fortjenesten af.

Ogsaa ved Foretagender af stor Udstrækning og Betydning af samme Art som de her omtalte, men uden en saadan fuldstændigt offenlig Charakteer, have Aktieselskaber medvirket i høi Grad, saaledes ved Udførelsen af Dokker, i dette Ords udvidede Betydning, Opførelse af større Bykvarterer,

Inddigningsarbeider, Vandingsanlæg o. s. v. Slige Arbeider vilde for en stor Deel have været uudførlige, naar ikke Associationen var traadt til i Form af Aktieselskaber.

Efterhaanden som Fordringerne til gunstige sanitaire Forhold og til billigt Forbrug voxe, vil der blive stillet større Krav paa Aktieselskabernes Medvirkning. Man vil saaledes uden Tvivl snart naae en kollektiv Ventilation — hvad tildeels er skeet nogle Steder — samt kollektiv Opvarmning, ligesom man alt har kollektiv Vandforsyning og Belysning*) samt fælles Bade- og Vadskeanstalter.

4. Industrien. Med den nyere Tids Udvikling er en stor Deel af det tidligere Haandværksarbeide gaaet over til at blive Fabrikarbeide. Der gjordes vel, da Omdannelsen begyndte, Forsøg paa at holde Fabrikerne indenfor de laugsmæssige Grændser og at tvinge dem til at benytte laugsbundne Arbeidere, men dette viste sig snart uigjennemførligt, og da Fabrikvæsenet særligt laa Regeringen paa Hjerte, befriedes Fabrikanterne under forskjellige Former fra denne Tvang. Det Charakteristiske ved Fabrikerne er Arbeidsdelingen og den store faste Kapital, to Betingelser, som gjøre Krav paa betydelige Midler. Fordringerne i saa Henseende voxede ved Dampens Indførelse i Industrien. Der krævedes ikke blot kostbare Maskiner**), men Forlangenderne udvidedes ogsaa med Hensyn til den flydende Kapital, idet Forarbeidelsen

*) See Beretningen om Congrès international de bienfaisance 1856, Wards Foredrag I. S. 86 ff.

**) I hvilken Grad Brugen af Maskiner er voxet, kan f. Ex. sees deraf, at der i Geværværkstederne i Woolwich i 1842 kun fandtes 2 Dampmaskiner med 32 Hestes Kraft, men i 1858 68 med 1170 Hestes Kraft. (Schulze: »Die arbeitenden Classen« S. 7).

maa drives i en ganske anden Grad end tidligere i det Store for at betale sig, saa at Fordringerne til Kapitalen ere i stadig Tilvæxt. Det bliver derfor ikke blot hensigtsmæssigt, men nødvendigt — stærkest viser det sig paa Fastlandet —, at Kapitalen til de store industrielle Anlæg maa tilveiebringes ved Aktieselskaber, idet et simpelt Kompagniskab i Reglen ikke kan skaffe tilstrækkelig Kapital eller modstaae Konkurrencen. Hertil kommer, at de store Industrietablissementer mere og mere gjøre Krav paa en Fasthed, en ubegrændset Varighed, som ikke kan sikkres dem, naar de ere i Hænderne paa private, individuelle Entrepreneurer.

Forvaltningsomkostningerne blive ved en saadan Samling af Kapitaler færre; den faste Kapital kan anskaffes billigere, og den behøver, forholdsviis taget, ikke at være tilstede i saa stor Udstrækning som i de mindre Privatfabriker, hvorhos Raastofferne kunne indkjøbes mindre bekosteligt. Den store Kapital gjør det dernæst muligt at anvende Arbeidsdelingen i yderste Maal, og endelig kan Afsætningen foregaae paa den fordeelagtigste Maade ved at give lang Kredit o. s. v. Det er saaledes klart, at de ved Aktier etablerede Fabriker ville have betydelige Fordele fremfor de private, forsaavidt Industrien i det Store her træder i Konkurrence med den mindre Industri; men med lige Kapitalkræfter vil Aktiefabriken staae tilbage for den private Fabrik paa Grund af de Fordele, som denne har ved at styres af en enkelt Mand i hans egen Interesse, ihvorvel denne Overvægt, som ovenfor bemærket, neppe er saa stor, som man i Almindelighed antager. Den formindskes netop, jo omfangsrigere Industrien bliver, idet den private Mand da ogsaa i større Omfang maa overlade Ledelsen til sine

Underordnede, medens hele Forretningsgangen, saavel Anskaffelserne som Forarbeidelserne og Afsætningen, faae en eensformig Gang, som gjør den egenlige Spekulation mindre nødvendig og tildeels overflødig. De Mangler, som findes ved Aktiefabriken, ville vel neppe aldeles kunne afhjelpes, men de kunne efterhaanden indskrænkes ved de talrige Kombinationer, som Associationsaanden vil frembyde. Det vil saaledes kunne være rigtigt i et Etablissement af denne Natur ogsaa at tilstaae Arbeiderne en lille Tantième, som kan erstatte den mindre ansporende Iver ligeoverfor Arbeiderne, der muligt findes hos en Bestyrer i Sammenligning med en selvstyrende Eier, et Moment, som skal blive nærmere omtalt, naar der nedenfor bliver Spørgsmaal om det kooperative System ved Arbeiderassosiationerne.

Den almindelige Regel er altsaa i Henhold til det alt tidligere Udviklede, at Aktiesystemet e anvendeligt i de industrielle Foretagender, i hvilke Kapitalerne have en stor Overvægt, hvor Arbeidet i det Hele er eensformigt, og Afsætningen af de færdige Varer samt Forsyningen med Raastoffer ikke ere underkastede hyppige Fluktuationer, der nødvendiggjøre en Spekulation, som kun kan trives vel, hvor den personlige Interesse er stærkt med i Spillet.

5. Handel og Skibsfart. Medens Handelen paa fremmede Verdensdele tidligere blev dreven igjennem Kompagnier, er denne Form nu forsvunden, da de Grunde, som fremkaldte Kompagniernes Dannelse, ikke længere ere tilstede. To af de Momenter, som bevirkede Oprettelsen af Aktieselskaber, gjøre sig vel endnu gjældende for mange Handelsforetagenders Vedkommende, nemlig stor Risiko og Nødvendighed af stor Kapital; men Vægten

af disse tilintetgjøres derved, at det tredie Moment, den til Aktieforetagendet hørende eensformige, spekulationsfrie Charakteer, aldeles mangler. I Handelen har netop Spekulationen sit frie Spillerum, og Aktieselskaberne finde derfor her et meget indskrænket Omraade. I Reglen dannes de kun, hvor der er Spørgsmaal om et enkelt, begrændset Foretagende, i hvilket det mere gjælder om at tilveiebringe en stor Kapital, end om Spekulation, eller ved hvilket der skal aabnes en ny Handelsvei, i hvilken Risikoen ikke kan forud vurderes. I Handelen er derimod det navngivne Selskab paa sin rette Plads, deels fordi man ad denne Vei kan forene Kapitaler uden at tye til Aktieselskabets Offenlighed og at være nødt til at give Indblik i Foretagendet, deels fordi Kompagniskabets Forretninger ville kunne dele sig i flere Sider, der hver for sig kan styres af en Kompagnon ifølge hans særlige Evner eller specielle dertil udviklede Dygtighed. Naar et Handelshuus er etableret paa forskjellige Steder, kunne ogsaa Kompagnonerne fordele sig mellem disse.

Med Hensyn til Skibsrhederi er Associationen meget almindelig, saa at Skibe ofte eies af flere Personer, medens Forholdet dog sjeldnere udvikler sig til et større Aktieselskab. Den Kapital, som kræves, kan tilveiebringes uden at anvende dette Middel; Risikoen kan opveies ved Selvassurance eller ved Forsikkring hos et Assuranceselskab, og der fordres derhos ofte en hurtig, umiddelbar Disposition over hele Formuesgjenstanden, — Grunde, der alle bevirke, at Dannelsen af slige Aktieselskaber for denne Forretningsgreen træde mere tilbage, end man ved første Øiekast skulde vente.

6. I den extraktive Industrie træde netop

Momenter stærkt frem, som væsenligt fremkalde Kapitalassociationen: Nødvendigheden af en stor Kapital, Muligheden af dens Udvidelse i Forhold til de større Fordringer, som efterhaanden stilles, samt Risikoen. Dette har ført til, at Aktieprincipet her tidligt er blevet anvendt i stor Udstrækning især i Bjergværksdriften, hvor den faste Kapital har en saa overordenlig Overvægt. Forhen fordeeltes, især i Tydskland, Andelene i de saakaldte »Kuxe«, som ordnedes forskjelligt, ikke altid vare af samme Størrelse eller havde de samme Forpligtelser. I den nyere Tid anvendes derimod Aktieprincipet i det Hele i sin Reenhed.

Ogsaa med Hensyn til Fiskeriet i det Store har Associationen fundet en berettiget Anvendelse, idet Risikoen her er meget betydelig. Da imidlertid Udbyttet for en stor Deel beroer paa den personlige Anstrængelse og Iver, er Arbeiderassociationen bleven knyttet dertil, hvad der skal omtales nedenfor. Kapitalassociationen træder iøvrigt frem i Fiskeriet ikke blot under meget vidtstrakte Former, saaledes ved Associationen til Hvalfangst o. s. v. men ogsaa under de mindst udstrakte Former, naar Fiskerne i f. Ex. Forening indkjøbe en Dæksbaad eller et større Garn.

7. Agerbruget. Gjennem Markfællesskabet fremtraadte den tvungne Association i Landbruget fra dets første Udvikling af, men ogsaa den frie Association fandt tidligt Anvendelse her. Den maatte gjøre sig gjældende, hvor Fordelene ved en Samvirken af Kræfterne traadte saa indlysende frem, som f. Ex. ved Afledning af Vand og ved Vandingsanlæg. I Spanien og Italien forenedes derfor Agerbrugerne om den sidste Art Foretagender, og

det ikke blot de store, men ogsaa de mindre, medens der i Moserne og Sumpene ved Havets Kyster i Mellem- og Nordeuropa opstod Associationer med modsat Formaal, nemlig til Vandafledning; Associationerne afsluttede sig imidlertid i Overeensstemmelse med Tidsaanden og Forholdene korporativt, saaledes at Deelagtigheden i Arbeidet og dets Udbytte ikke kom til at cirkulere frit ved Hjælp af Aktier, men indskrænkedes til de oprindelige Deeltagere og deres Efterfølgere; Korporationerne traadte frem med visse ved Hævd eller Koncession af Staten bestemte Fællesrettigheder ligeoverfor det øvrige Samfund og med Tvangsret ligeoverfor de enkelte Medlemmer.

Den tvungne Association finder ogsaa Anvendelse i vore Dage i Agerbruget, hvor det gjælder om et Foretagende, som kun kan udføres fuldstændigt ved at gaae udover den Eiendom, som tilhører den Private, der vil foretage Anlæget, medens det paa den anden Side vil give en Forøgelse i Udbyttet for Eierne af de tilstødende Eiendomme. Der bliver her deels Spørgsmaal om, hvorvidt Entrepreneuren kan forebygge, at der af de andre Eiere lægges Hindringer i Veien for Udførelsen, deels hvorvidt disse kunne tvinges til at deeltage i Omkostningerne ved Anlæget og Vedligeholdelsen af Hensyn til den Fordeel, som vil opstaae for dem selv ved Foretagendet. Et saadant Forhold indtræder navnlig ved VandafledningS- og Afsivningsarbeider.

Der er i det her nævnte Forhold nærmest Spørgsmaal om, hvad man kunde kalde Agerbrugets offenlige Arbeider, og Associationen kan altsaa her komme til at indtage en betydeligere Plads. Ved Opdyrkninger, der kræve en betydeligere Kapital og først give Udbytte efter

en længere Tids Forløb, er der ligeledes god Anvendelse for Aktieselskabet, men iøvrigt har den producerende Kapitalassociation hidtil spillet en mindre Rolle i Agerbruget, end i Industrien. Det er sjeldent at finde et Agerbrug drevet af et Aktieselskab med en for dette ansvarlig Bestyrer, og det er endnu sjeldnere at træffe en Forening af Agerbrugere, som drive Landbrug eller visse Grene deraf i Fællesskab. Aarsagen til, at landbrugende Aktieselskaber med lønnede Bestyrere ikke ere almindelige, ligger deri, at Agerbruget kun indenfor en snævrere Grændse bliver fordeelagtigere, jo større Kapitalkraft der anvendes derpaa. Agerbruget maa knyttes til en Gaard eller et vist Kvantum Bygninger, og naar Jordene strække sig langt ud fra disse, ville de Dele, som ligge udenfor en vis Grændse, der iøvrigt maa sættes forskjelligt efter Agerbrugets Beskaffenhed og afhænge af dets større eller mindre Intensitet, ikke kunne dyrkes forsvarligt. Størrelsen af den Kapital, som kan anvendes, opfordrer altsaa kun i sjeldnere Tilfælde til Dannelsen af Aktieselskaber, ligesaalidt som der er nogen særlig Risiko tilstede, der kunde gjøre dem ønskelige eller hensigtsmæssige. Imidlertid voxer stadigt ved Forøgelsen af Befolkningen og Kapitalen den Intensitet, hvormed Agerbruget drives, og dermed den Kapital, som det kræver. Det er derfor ingenlunde usandsynligt, at der for at tilveiebringe de nødvendige Kapitaler vil danne sig Aktieselskaber til Jordens Drift. (I Forbigaaende bemærkes, at det er en Form, hvorunder det ene Lands Erfaringer ville kunne overføres til det andet). Dette vil kunne skee lettere, jo større den faste Kapitals Betydning for Agerbruget bliver, og her indvirker da Brugen af Ma-

skiner, den kostbare »Konstruktion af Madjorden«, som foruden dyb Pløining kræver Afsivning og Vanding, og i det Hele de betydelige Grundforbedringer*).

Skjøndt producerende Kapitalassociationer i Form af Aktieselskaber saaledes i det Hele ikke have fundet nogen synderlig Anvendelse, ere de dog under en anden Form ingenlunde ganske ubekjendte i Agerbruget. Ved en Forening af fast Kapital paa den ene Side og flydende Kapital og Arbeidskraft paa den anden samt under en forud bestemt Fordeling af Udbyttet mellem Eierne af disse, drives en stor Deel af Jordene i Syd- og tildeels i Mellemeuropa.

Som en Association kan hverken Forpagtningen eller Fæsteforholdet betragtes, da Eierens Indtægt af Foretagendet her ikke bestemmes efter Udbyttet, men er fastsat til bestemte Præstationer, førend Foretagendet

---

*) See bl. A. Lecouteux: »Grundsætninger for det fremskridende Agerbrug«. Om Anvendelsen af Maskiner hedder det hos Lavergne: »Udsigt over de landøkonomiske Forhold i England, Skotland og Irland« S. 182: Før 1846 eiede meget faa Gaarde en Dampmaskine, nu kan man paastaae, at om 10 Aar — Bogen er skreven 1854 — ville de, der ingen have, være en Undtagelse. Overalt seer man høie Skorstene reise sig og ryge paa Landet. Disse Maskiner tjene til at tærske Korn, skjære Hakkelse og Rodfrugter, knuse Korn og Oliekager, hæve og fordele Vandet, kjærne Smør o. s. v., deres Varme er ikke mindre nyttig end deres Kraft og tjener til at tilberede Føden for Mennesker og Dyr. Andre bevægelige Dampmaskiner udleies fra Gaard til Gaard som en Arbeider for at besørge den grove Tjeneste. Man har indrettet smaa transportable Jernbaner, som man betjener sig af for at føre Gjødningen ud paa Marken og Kornet hjem. Der gjøres Prøver med Maskiner til at slaae og vende Hø og meie Korn. Man har endog foretaget sig at bearbeide Jorden ved Damp, og man mistvivler ikke om at naae Maalet. Man paatager sig at gjennemarbeide Jorden i hidtil uhørte Dybder for at give Madjorden større Kraft.

bringes i Gang. Derimod er Halvforpagtningen (metayage) en økonomisk Association i den ovenfor angivne Betydning. Trods de Angreb, der ere gjorte paa den Grundvold, hvorpaa Halvforpagtningen hviler, har den dog vedligeholdt sit Herredømme i en betydelig Udstrækning, og det maa derfor antages for afgjort, at der er særlige Betingelser af økonomisk, lokal eller national Natur tilstede, som gjøre dens Opretholdelse nødvendig. Ved at bedømme Systemet maa man erindre, at Halvforpagteren besidder nogen Kapital, men ikke saa megen, at han kan kjøbe sig en Eiendom eller forpagte sig en saadan, medens han paa den anden Side eier mere end en Daglønner og ikke er henviist til at leve udelukkende af sin personlige Arbeidskraft; der aabner sig altsaa ved Halvforpagtningen en Udvei for ham til at finde en Anvendelse for sin Arbeidskraft og sin lille Kapital, som han ellers ikke vilde faae, og hans Stilling bliver følgelig ved denne bedre, end om han enten maatte kjøbe en Eiendom, hvorpaa der da vilde komme til at hæfte en stor Pantegjeld, eller om han maatte leve som Daglønner og i Tillæg til Dagleieren kun faae den Rente, som han kunde opnaae ved at laane sin lille Kapital ud. At en saadan Ordning kan medføre betydelige moralske og sociale Fordele, kan ikke nægtes og er ogsaa blevet paaviist; men den har unægteligt tillige sine store økonomiske Mangler. Det er klart, at et sligt System ikke vil fremkalde Forbedringer i Agerbruget, idet det ikke kan være i Halvforpagterens Interesse at anvende, hvad han opsparer, paa Forbedringen af den forpagtede Jord, da Grundeieren uden selv at gjøre nogen Udgift faaer Halvdelen (undertiden kun $^2/_5$,

andre Steder $^2/_3$) af Udbyttet, medens Forpagteren ved at anvende sine opsparede Penge paa anden Maade vil faae hele Renten af dem. Dette er saameget uheldigere, som det netop er Hovedopgaven for det nyere Landbrug at tilføre Jorden den størst mulige Mængde Kapital og at gjøre den til Landmandens Sparebøsse. Imidlertid maa der ved Bedømmelsen heraf tages et væsenligt Hensyn til Agerdyrkningsmethoden og Produkternes Beskaffenhed, og disse Hensyn kunne forklare, hvorfor Halvforpagtningssystemet i Italien og tildeels i det sydlige Frankrig har fundet ivrige Forsvarere, medens det er blevet fordømt i de nordligere Egne. I de førstnævnte Dele af Europa spille Oliven, Viin, Sydfrugter, tildeels ogsaa Silkeavl o. s. v. den vigtigste Rolle, men for disse Produkters Vedkommende har den staaende Kapital (i Form af Plantninger, Vandingsværker, Terrasser o. s. v.) en langt større Betydning end den flydende Kapital. Derfor er stadig Anvendelse af ny Kapital mindre nødvendig, og Halvforpagterne kunne svare en Halvdeel af Udbyttet, som baade indbefatter Grundrenten og Renten af den staaende Kapital, medens en saadan Afgiftsydelse vilde ruinere en Forpagter under et andet Agerbrugssystem. Hvor Halvforpagtningerne derimod findes i nordligere Egne med andre Produkter, maae Forpagterne indskrænke sig til at dyrke dem, der kræve de færreste Udlæg, ligesom han i det Hele maa arbeide paa en saadan Maade, at Nettoudbyttet kommer til at spille en mindre Rolle, da Halvforpagteren staaer sig bedre ved et ringere Udbytte med smaa Produktionsomkostninger end ved et stort Nettoudbytte, naar dette skal tilveiebringes ved høie Produktionsomkostninger. Han afholdes derved fra at gaae over

til Agerdyrkningssystemer, som ville kræve en større Anvendelse af Kapital, da han for den kun vilde faae et tarveligt Vederlag. Af denne Grund vedblive Halvforpagterne i Frankrig at dyrke Rug, Boghvede og de ringere Kornsorter uden at turde indlade sig paa Dyrkningen af Handelsplanter eller paa udstrakt Kvæghold, som vilde give et langt større Nettoudbytte.

Der findes i Agerbruget forskjellige mindre Erhvervsgrene, som vinde ved at blive drevne gjennem Associationen. Dette gjælder fornemlig om Smør- og Osteproduktionen. Fordelene herved have i Schweitz og Frankrig ført til Dannelsen af de saakaldte »fruitières«. En Fruitière er en Anstalt, til hvilken Kvægeierne i en vis Kreds dagligt bringe deres Mælk, for at den kan blive behandlet i Fællesskab. Produkterne af Mælken fordeles mellem Medlemmerne i Forhold til de Kvantiteter af Mælk, som Enhver har leveret. Det er af stor Vigtighed for Jordens bedre Drift, at Kvægholdet er kraftigt, men dette kan naturligviis kun blive Tilfældet, naar der tilveiebringes de bedst mulige Betingelser for en fordeelagtig Benyttelse af Kvægets Produkter; disse mangle imidlertid i høi Grad, naar Smør- og Ostefabrikationen skal drives af hvert lille Agerbrug for sig. Til at kunne kjærne Smør behøves der en vis Mængde Fløde, som man i de smaa Kvæghold tilveiebringer ved at opsamle Mælken for flere Dage. Uden at tale om, at Opbevaringsstederne ikke altid ere heldige, kommer hertil, at Fløden taber i Værdi ved at gjemmes, idet den da bliver mindre skikket til at gaae over til Smør. Følgen heraf er, at Smørret i de smaa Agerbrug bliver ringere og faaer en mindre Værdi; hertil

kommer, at de Redskaber, som behøves til Produktionen, Udgifterne til Arbeidsløn og Salgsomkostningerne stige forholdsviis, som Kvægholdet er mindre. Med Hensyn til Ostefabrikationen stiller Forholdet sig endnu slettere for de ganske smaa Agerbrugs Vedkommende. Disse Mangler er det, man har villet tilintetgjøre ved Fruitière'rne. Hvor stort et Antal af Køer der behøves til en saadan Fruitière, kan ikke angives med Bestemthed og vil beroe paa det Kvantum Mælk, som hver Ko kan give; dog antages det, at det ikke bør være under 60. I Franche-Comté findes der efter en Angivelse af L. de Lavergne i hans Værk: »Frankrigs Agerdyrkningsforhold siden 1789«, 800 Ostefabriker, som levere 16 Millioner Pund Ost om Aaret. Udstykningen er her meget stor, men de uheldige Følger deraf hæves for en Deel ved denne Associationsfabrikation. Det er undertiden nødvendigt for at faae en saadan Anstalt istand, at der samles 50 Deeltagere, som hver kun have 1 Ko, i det Høieste 1 til 3.*) Ogsaa hos os er der af et Aktieselskab blevet oprettet et Fællesmeieri, i Marslev i Fyen, og flere lignende ere begyndte eller paa-

*) »Den fuldkomneste Orden« — hedder det i det citerede Skrift S. 120 — »iagttages imellem dem. Den, der vilde understaae sig til at komme Vand i sin Mælk, vilde blive udelukket fra alle Foreninger og dermed være ødelagt, ikke at tale om den Straf, Øvrigheden vilde tilkjende ham. Alt er udtænkt og ordnet med stor Sindrighed, saa Enhver faaer, hvad der tilkommer ham, endog af de ringeste Biprodukter, som Fløde og Valle. Den Mand, der tilbereder Ostene for Foreningen, er Gjenstand for en meget virksom Kontrol, som dog ikke har noget Ubehageligt ved sig; sin bedste Opmuntring faaer han i den Fordeel, der tilfalder ham: i Reglen tjener han halvfjerde hundrede Rigsdaler om Aaret.«

tænkte i Jylland, men Resultaterne heraf ere endnu ikke blevne bekjendte i en videre Kreds.

Endelig kunne Foreninger under forskjellige Former dannes i Landbruget til Erhvervelse af Hjælpemidler, som vilde være for dyre for den Enkelte, fordi han kun i en indskrænket Grad trænger til Brugen af dem, saaledes visse Maskiner, samt Handyr, som Hingste, Tyre o. s. v.

V.

Kapitalassociationerne i Kredit- og Laanevæsenet.

1. Af Kapitalassociationerne i Kredit- og Laaneforholdene har ingen den Betydning som Bankerne, uden hvilke den økonomiske Udvikling ikke vilde have kunnet naae sin nuværende Høide. Skal man i Korthed angive, hvilken Indflydelse Bankerne udøve paa det økonomiske Liv, vil deres Virksomhed kunne samles under følgende Hovedpunkter. De opsamle de Midler, der ere Resultatet af Opsparingen, samt de Kapitaler, der ikke have fundet Anvendelse, overføre dem til Benyttelse i den økonomiske Virksomhed og give derved den uproduktive Kapital en produktiv, og den mindre produktive Kapital en mere produktiv Anvendelse. De lette Omsætningen for de forskjellige Arter af Forretningsmænd ved at besørge Betalinger mellem dem, der have gjort Indskud i Bankerne, paa den Maade, at Fordringerne overføres i Bankens Bøger, en Form, som udvides derved, at der føres fortløbende Regning mellem Banken og dens Kunder, paa hvilken der deponeres og udtages, til- og fraskrives. De diskontere Vexler, hvorved de sætte Forretningsmændene istand til at udføre Foretagender, som ellers først vilde kunne blive til, naar Vexlen var betalbar, ligesom de ved Aabning af Kredit og Laan paa haandfaaet Pant lette

den øjeblikkelige Tilveiebringelse af Kapitaler. Omsætningen mellem de forskjellige Lande gjøre de billigere og lettere ved at negotiere Handelspapirer, hvorved den bekostelige Forsendelse af Metaller indskrænkes til et Minimum. Endelig udstede de Banknoter, hvorved den indenlandske Omsætning lettes, og en stor Deel af de ædle Metaller, der ellers maatte anvendes som cirkulerende Medium, bliver overflødig og kan anvendes fordeelagtigere.

Drives disse Forretninger til størst Held for Udviklingen af frie Associationer (Aktiebanker), af enkelte Individer (private Banker), eller af Statsbanker? Med Hensyn til de sidstnævnte Banker er Spørgsmaalet snart afgjort, idet de have væsenlige Mangler ligeoverfor de to andre Arter. Forretningerne ville ikke blive drevne saa billigt samt føres tungere og mere bureaukratisk. Det vil derhos ikke kunne undgaaes, at Banken benyttes til Fordeel for Staten, hvorunder Bankens andre Kunder ville lide. Den store Magt, som en saadan Bank har, vil, som Erfaringen har viist, i Reglen blive misbrugt og anvendt til Operationer, som kunne udøve ikke blot en trykkende, men en tilintetgjørende og ødelæggende Indflydelse paa det hele økonomiske Liv.

Betragter man Forholdet mellem de store Aktiebanker og de private Banker, og undersøger man de Grene, i hvilke Bankernes Forretninger dele sig, da vil Forholdet her i det Hele stille sig til Fordeel for de førstnævnte. Aktiebankerne grundlægges ifølge Indbydelse af store, ansete Huse, de have en fastere Charakteer, deres Stiftelse og Virksomhed bliver bekjendt i en videre Kreds, og deres hele Optræden foreligger for Offenligheden i en langt større Udstrækning,

end det af nærliggende Grunde kan være Tilfældet for de private Bankierers Vedkommende. Det er derfor naturligt, at de i høiere Grad trække de opsparede Beløb til sig end de private Bankierer, som i Reglen kun ville modtage Summer fra de Forretningsmænd, med hvilke de staae i Forbindelse, medens derimod de talrige Folkeklasser, der ikke kjende de private Bankierer, og som ikke kunne have nogen Mening om deres Soliditet eller deres Forretningers Omfang, ville søge til Aktiebankerne. Derved blive disse istand til med meget større Sikkerhed at disponere over de Summer, som tilflyde dem, og de kunne opstille faste Regler saavel for Modtagelsen som for Anviisningen, Tilbagebetalingen og Forrentningen, medens dette er langt vanskeligere for den private Bankier, som ofte vil nødes til at opstille særlige Regler for hver enkelt Sum, der tilflyder ham.

Den anden Hovedgreen af Bankernes Virksomhed er Diskontoforretningen, der kan drives ikke blot i større Omfang af en Bank end af Bankieren, men tillige synes at maatte kunne udføres billigere, da Banken kan indskrænke sig til at modtage aldeles sikkre Vexler, og den derhos disponerer over Kapitaler, som den paa Grund af den større Sikkerhed, den giver, har modtaget til ringere Rente. Dette vil dog kun være Tilfældet, hvor Bankerne i det Hele lede Pengemarkedet og holde Skridt med den almindelige Rente. Hvor dette derimod ikke er Reglen, hvor blot Noteudstedelsen stærkt begrændses, fordi der maa sørges for Tilstedeværelsen af det lovbestemte Metalfond, vil Diskontoen kunne være høiere i de store Banker, og de faae derfor ikke de fineste Vexler. Dette er saaledes meget ofte Tilfældet saavel ved Englands Bank som ved den preussiske Bank i Berlin.

Evnen til at aabne Kredit og udlaane paa haandfaaet Pant afhænger naturligviis af den større eller mindre Kapital, hvorover der kan disponeres. Med Hensyn til Omsætningen mellem de forskjellige Lande ville Aktiebankerne saameget bedre kunne opfylde det Formaal, der er stillet til dem i saa Henseende, jo mere udstrakte Forbindelser de have, men det er iøvrigt flere Steder Tilfældet, at de store Banker ikke give sig af med denne Art Forretninger. Dette gjælder saaledes om Størstedelen af de engelske Joint-Stock-Banks.

Der er i og for sig Intet til Hinder for, at ogsaa Bankieren kan udstede Banknoter — der er her kun Tale om de økonomiske Forhold ganske i Almindelighed, uden Hensyn til de enkelte Lande eller navnlig til Danmark — men de ville ei blive modtagne i det Omfang og med den Tillid som Aktiebankernes, fordi der mangler den fornødne Kontrol. De øvrige Bankforretninger, der ere af mindre Vigtighed, som Indkassering af Kundernes Tilgodehavende o. s. v., ville Aktiebankerne naturligviis kunne udføre med ligesaa stor Lethed som de private Banker.

Aarsagen til, at Aktiebankerne i det Hele saaledes have Fortrinet for de private Banker, er den, at de kunne disponere over større Kapitaler og have en fastere samt mere offenlig Charakteer; disse Fortrin kunne de private Banker selvfølgelig i Hovedsagen ogsaa være i Besiddelse af, forsaavidt der er ophobet store Kapitaler hos en enkelt Familie, og der ved dennes særegne Charakteer er givet Sikkerhed for, at Virksomheden vil være sikker og varig. Der er heller ikke Noget til Hinder for, at den kan opnaae en Notorietet, som staaer lige med eller overgaaer Bankernes. Men i

Virkeligheden fremtræder her ogsaa en Association under en særegen Form, Familieforholdet overført paa det økonomiske Omraade.

Erfaringen har fuldkomment stadfæstet de Fortrin, der her ere blevne berørte, som væsenlige for Aktiebankerne. Aktiebanker ere saaledes næsten alle de skotske Banker, der have virket saa overordenligt til Landets Opkomst, og som i mange Henseender ere de Mønstre, ethvert Lands Banker maae søge at naae. De have ved Filialer udbredt sig over hele Landet og ophjulpet ikke blot Handel og Industri, men ogsaa Agerbruget, saa at dette trods de store Hindringer, Jordbunden og Klimaet lægge i Veien, staaer høiest i Europa, samtidigt med at Industrien og Handelen have naaet en forbausende Høide i Sammenligning med Landets naturlige Hjelpekilder og den tidligere Tilstand. Bankerne ere blevne hele Landets fælles Kasse, og enhver lille Gevinst, som er tilfaldet den Enkelte, er strax indflydt i dem for at gaae frugtbringende ud blandt Befolkningen, medens de tillige have givet Krediten den meest udstrakte Anvendelse og Omsætningen den største Lethed, saa at Cirkulationen af ædle Metaller er bleven næsten aldeles overflødig. I England ere Aktiebankerne af forholdsviis ny Oprindelse og bleve i Begyndelsen modtagne med Mistillid, hvorfor baade Englands Bank og de private Bankierer lagde dem Hindringer i Veien — først i 1854 blev saaledes Clearing House aabnet for dem — men nu have de fuldkomment overvundet den Modstand, der gjordes dem. Antallet af dem er i stadig Stigen, og de give et voxende Udbytte, medens de private seddeludstedende Banker aftage og

vilde forsvinde endnu stærkere, naar der ikke laa visse indirekte Hindringer herfor i den Peelske Bankakt.

Aktiebankerne havde tidligere Vanskelighed ved at bestaae i England, fordi Deeltagerne ikke blot heftede med Aktiebeløbet, men med hele deres Formue (unlimited liability), en Bestemmelse, som nu er ophævet. Man vilde i hiin Regel søge en Sikkerhed for, at Bankerne — Bestemmelsen gjaldt iøvrigt om alle Aktieselskaber, men virkede især trykkende paa Bankerne — ikke stiftedes og dreves uden af solide Folk, der iforveien nøie overveiede Udsigterne for det Selskab, som de bidroge til at danne, ligesom det var at formode, at Forretningerne af Hensyn til den store Ansvarlighed vilde blive førte ærligt og sindigt. Det kan i Almindelighed bemærkes herimod, at det ikke er Statens Opgave at være Formynder for Borgerne, og at den maa overlade det til dem selv at bedømme, hvorledes de ville anvende deres Formue, naar blot Aktieselskabet holder sig indenfor Lovgivningens almindelige Regler. En saadan ubegrændset Ansvarlighed lægger store Hindringer iveien for Dannelsen af Aktieselskaberne, og vil, forsaavidt den naaer sin Hensigt, begunstige de store Kapitaler, idet den forhindrer de smaa Kapitaler i at forene sig og deeltage i Bankforretningens Fordele, da de frygte for Risikoen. Hertil kommer, at Erfaringen i England viser, at det Formaal, man har stillet sig, ingenlunde er blevet opnaaet; man har holdt de sikkre Kapitalister borte, medens Risikoen havde lidet at betyde for dem, der havde Lidet at risikere, og den stod heller ikke klar for Almuesfolk o. s. v.*).

*) I Ugebladet Economist for 24de Oktober d. A. hedder det: Rich people did not like to engage in such a pursuit, where

Det bedste Middel er ogsaa her fuldstændig Offenlighed, som bør kunne forlanges i en vid Udstrækning, samt maaskee en personlig Ansvarlighed for Direkteurerne.

2. I stedse voxende Grad er det blevet nødvendigt for Landmændene at skaffe sig Kapitaler, og den ene nye Kreditanstalt er derfor opstaaet efter den anden for Agerdyrkerne siden Slutningen af forrige Aarhundrede. De Aarsager, som have fremkaldt denne Trang, ere deels Fremskridtene i Agerbruget, som kræve meget betydelige Kultur- og Grundforbedringsarbeider samt Anvendelsen af Maskiner o. s. v., deels Afløsningen af de Byrder, der hvilede paa Størstedelen af Eiendommene fra tidligere Tider i Form af Tiende, Fæsteafgift, Hoveri o. s. v. Den sidstnævnte Aarsag gjorde sig i de Lande, hvor slige Forhold bestode, navnlig gjældende i de første Tiaar af Aarhundredet, medens de øvrige Aarsager først senere ret ere fremtraadte med større Krav. Fordringerne til større Kapital for at forøge Jordens Produktivitet vedvare bestandigt, og den Formindskelse, der indtræder paa Grund af, at Afløsningssummen for Realbyrderne efterhaanden amortiseres, opveies fuldt ved det fremskridende Agerbrugs Fordringer. Samtidigt hermed er der indtraadt en væsenlig Forandring med Hensyn til Udlaanene.

---

their risk was so great and where they could only divide that risk with very few persons. Inferior people especially those who had wages to pay were eager for the money of others, wrote »Bank« over their doors, took deposits and issued notes to their workpeople. These inferior people knew nothing of banking, kept no reserve, invested the money of the bank in some business of their own and in a time of difficulty had no available reserve. I 1857 viste det sig ogsaa klart, hvor lidt den ubegrændsede Ansvarlighed i Virkeligheden havde at betyde.

Tidligere var Anbringelsen af Midler i Grundeiendomme den almindeligste og naturligste for en meget betydelig Deel af Kapitaler, idetmindste i den større Deel af Nord- og Mellemeuropa. Nu derimod ønsker man at undgaae den med en saadan Udsættelse forbundne Umage og at have Kapitalen disponibel for at kunne benytte den, naar Leilighed til Fordeel gives, hvad der let opnaaes gjennem Obligationer og Aktier. En Følge heraf er det, at Krediten i Landboforholdene har maattet undergaae en Forandring, istedetfor faste Hypotheker maatte træde bevægelige Obligationer.

De Midler, som behøves til at tilfredsstille de her angivne Fordringer, ere fyldestgjorte ad to Veie: gjennem Associationen af Landbrugerne selv, de saakaldte Kreditforeninger, og gjennem Hypothekbanker, deels oprettede eller ialfald understøttede af Staten, deels oprettede af Private.

Kreditforeningerne tilveiebringe de Summer, der behøves, ved at tilbyde Udlaanerne solidarisk Hæftelse af alle Foreningers Medlemmer, hvorved der opnaaes større Sikkerhed for Kapitalisterne, og Gjældsforsikkringerne følgelig faae større Værdi end Obligationer, udstedte af en enkelt Mand. Panteforskrivningerne gjøres bevægelige derved, at der for alle Laanene, betragtede som Eenhed, udstedes Obligationer, lydende paa Ihændehaveren, der kunne cirkulere mellem Mand og Mand. Debitorerne opnaae ad denne Vei Laan, sikkre mod Opsigelse, som kunne amortiseres ved et lille bestemt, nærmere fastsat aarligt Beløb, medens paa den anden Side Kapitalisterne have sikkre og disponible Obligationer samt blive frie for som

tidligere at føre Tilsyn med hvert enkelt Pant, hvori deres Penge ere anbragte. Grundlaget for Foreningernes heldige Gang er, at Taxationerne ere paalidelige, saa at de udstedte Obligationer staae i det rette Forhold til Panternes Værdi, da i modsat Fald Foreningen ikke vil kunne opfylde sin Forpligtelse, naar den bliver nødt til at sælge de Panter, hvis Eiere ikke opfylde deres Forpligtelser som Medlemmer af Foreningen. Kreditforeningerne finde derfor den bedste Anvendelse med Hensyn til saadanne Eiendomme, hvis Værdi i det Hele er temmelig uforanderlig og uafhængig af Konjunkturerne, eller som idetmindste kunne forudsættes ikke at ville synke synderligt under den Priis, som de have paa den Tid, Laanene stiftes.

Ved Siden af Kreditforeningerne ere traadte de saakaldte Hypothekbanker, som ogsaa have til Formaal at understøtte Eiendomskrediten; tildeels ere de støttede paa samme Principer som Kreditforeninger, men her mangler det solidariske Ansvar for Debitorerne. Hypothekbankerne ere i Virkeligheden kun et Slags Mæglere mellem Laanerne og Kapitalisterne, og de have i det Hele ikke vundet nogen stor Udstrækning, undtagen forsaavidt de have været understøttede af Regeringerne. Hypothekbankerne, der maae sikkres ved en Grundkapital, sammenbragt ved Aktier, eller ved en Regerings-Garanti, tilveiebringe de Beløb, som de tilstaae deres Debitorer, ved Hjælp af uopsigelige Ihændehaver-Obligationer, som de afhænde paa Markedet; af disse bliver der ligesom i Kreditforeningerne stadigt inddraget et Beløb, som svarer til den Sum,

hvormed Debitorerne aarligt amortisere deres Gjæld. Laantagerne maae udrede en Rente, der er høiere end den, Kjøberne af Obligationerne nyde, da deri skal indbefattes Bestyrelsesomkostninger, Amortisation og Aktionairernes Fordeel, forsaavidt Bankens Fond ikke er dannet af Staten.

Medens det naturligviis i det Hele ligger udenfor Statens Omraade at tage Deel i saadanne Anstalter, kan der dog maaskee — for en Deel af andre Grunde end statsøkonomiske — være Anledning til at understøtte slige Banker, naar deres Formaal væsenligt er Afløsning af de ovenfor nævnte, mere eller mindre middelalderlige Realbyrder.

Det er altsaa kun gjennem Associationen, deels den gjensidige, deels Aktieassociationen, at Landbruget vil blive istand til at udvikle sine Kræfter paa en saadan Maade, at det kan udfylde sin Plads i den nyere Udvikling. Ved Befrielsen for de nysnævnte Byrder hæves væsenlige Hindringer for den frie Afbenyttelse af Jorden og Tilveiebringelsen af det størst mulige Udbytte, medens Gjennemførelsen af det nye Agerbrug med sin store faste Kapital og det deraf følgende forøgede Nettoudbytte først ved slige Kreditassociationer bliver mulig i den største Deel af Fastlandet.

De igjennem Kreditforeningerne og Hypothekbankerne tilveiebragte Laan ere under naturlige Forhold bestemte til Grundforbedringer, som kunne ventes at give et Udbytte, der kan forrente og amortisere det laante Beløb, men det vil ofte, navnlig jo mere Landbruget antager en industriel Charakteer, være ønskeligt for Landmanden, at han kan skaffe sig kort Kredit (Crédit agricole i Modsæt-

ning til Crédit foncier). De sædvanlige Fastlandsbanker ville sjeldent være istand til at fyldestgjøre dette Krav, da de nærmest virke for Handelsstanden og de Industridrivende, hvorimod de engelske og skotske Banker opfylde denne Fordring. I Bryssel anbefalede man i sin Tid paa Velgjørenhedskongressen til Opnaaelsen af dette Formaal at danne en Anstalt i Lighed med den der bestaaende og andre Steder efterlignede Union du crédit, som har havt meget heldige Resultater; den hviler paa en gjensidig Association. Ved Optagelsen af et Medlem afgjøres det i Forhold til hans personlige Forhold, den Garanti, han kan stille ved Kaution, Depositum, Pant o. s. v., hvor stor Kredit der kan tilstaaes ham. Af dette Beløb indbetales ved Optagelsen 5 Procent som Bidrag til Driftsfondet. Paa den ovennævnte Kredit kan han da trække ved Vexel eller Anviisning. Her i Landet i Provindserne tilveiebringes som bekjendt — Methoden har i tidligere Tid været brugt i større Udstrækning end nu — for en stor Deel den korte Kredit derved, at Landmændene faae Penge hos den Kjøbmand, som modtager deres Korn; men denne Methode har mange Misligheder, som det vel kunde være værdt at søge afhjulpne ad den angivne Vei. Laanet er vel nominelt rentefrit, men reelt er det et dyrt Laan.

3. Bankerne tilfredsstille ved Diskonteringen af Vexler o. s. v. Kredittrangen for Handelen i sin Heelhed. Den Kapital, som er i Omløb i Handelen, vender hurtigt tilbage gjennem Varernes Salg, og det er saaledes kun kort Kredit, som Handelen trænger til. Forsaavidt den har en stor fast Kapital, f. Ex. i Pakhuse, og denne trænger til Udvidelse eller Forbedring, vil der staae Kjøbmanden de

samme Udveie aabne, som andre Grundeiere. Ligeledes fyldestgjøre Bankerne Industrien med Hensyn til den korte Kredit, som den behøver. Derimod er der i andre Henseender Mangler med Hensyn til den industrielle Kredit. Industrien savner en Udvidelse af Krediten, som for dens Vedkommende kunde tilfredsstille lignende Krav som dem, der fyldestgjøres for Landbruget ved Kreditforeningerne og Hypothekbankerne. Naar f. Ex. den Industridrivende vil udvide sin Forretning, fordi det er indlysende for ham, at han af de deri anlagte Penge vil vinde et Udbytte, som overstiger den sædvanlige Rente, møder der ham en Række Hindringer, for at han kan faae et passende Laan, forsaavidt han ikke har anden Sikkerhed at stille end sin Fabrik. Han kan vel ved Optagelse af Kommanditairer udvide sin Kapital, men det kan ofte være vanskeligt for ham at finde Kapitalister, der ville gaae ind herpaa. Opgaven er for ham allerede nu at kunne disponere over det forøgede Udbytte, som Foretagendet vil give, eller med andre Ord gjennem et Løfte om en stedsevarende Rente at skaffe sig den Kapital, som behøves, men deri laa, som ovenfor bemærket, netop en af Aktiens charakteristiske Egenskaber. Han trænger altsaa til en Anstalt, som igjennem Overtagelsen af Aktier sætter ham istand til strax at skaffe sig den nødvendige Kapital. Dette kan skee gjennem en Entrepreneur-Bank, en Betegnelse, som Schäffle har givet Crédit mobilier. Indskrænkes Crédit mobilier's Virksomhed til Deeltagelse i Forhold af denne Natur, til Tilveiebringelse af den fornødne Understøttelse til industrielle Foretagender og visse kommercielle, eller med andre Ord til Foretagender, for hvilke i det Hele Aktieprincipet finder Anvendelse, er den

berettiget; men borte maae da holdes alle de andre Funktioner, som have været tildelte den franske Crédit mobilier med Hensyn til Spekulationen i Børspapirer, Jobberi o. s. v.

Crédits mobiliers blive altsaa derefter Anstalter, som ere særligt bestemte til at lette Tilblivelsen og Udvidelsen af industrielle og af kommercielle Foretagender med stor fast Kapital, Overtagelsen af offenlige Arbeider, o. s. v. Foretagender, der kræve betydelig Kapital, kunne vel enkeltviis drives ved Hjælp af Aktieselskaber og udvides gjennem disse, men det er ofte vanskeligt for den enkelte Mand, som undfanger Ideen til et saadant Foretagende, at tilveiebringe det fornødne Aktiebeløb. Crédits mobiliers ville altsaa, ligesom Hypothekbankerne for Landbrugets Vedkommende, kunne overtage Rollen som Mæglere mellem de laansøgende Industrielle og Kapitalisterne. Naar disse ønske at anvende deres Kapitaler i den store Industri o. s. v., kunne de derved fritages for umiddelbart at henvende sig til Entrepreneurerne, hvorimod de kun behøve at betroe deres Kapitaler til Bestyrelsen af Credit mobilier, der da anvender dem til at understøtte ældre og nyere Foretagender, af hvilke de atter faae deres Udbytteandeel.*) Kapitalisterne ville saaledes være sikkrede mod at blive et Bytte for Projektmagere. Paa den anden Side ville dygtige Mænd, som mangle den fornødne Kapital til at sætte deres Foretagender igang, i Crédit mobilier kunne finde den fornødne Kapital, forsaavidt Foretagendet antages for nyttigt og fordeelagtigt, medens de ville være

*) Under denne Form ere Credits mobiliers, Kreditbanker o. s. v. blevne varmt anbefalede af Molinari, Schäffle, Stein o. fl.

fritagne for at indsamle Kapitalen hos de enkelte Kapitalister gjennem Dannelsen af et Aktieselskab.

Betingelserne for Oprettelsen af en Crédit mobilier og for gavnlige Følger af dens Virksomhed ere altsaa tilstede, hvor der paa den ene Side findes Leilighed til nye Foretagender, hvor Industrien trænger til et Opsving, eller hvor større offenlige Arbeider ere ønskelige, medens der paa den anden Side haves Kapitaler, der ei finde den Anvendelse, som de burde, fordi der mangler Leilighed til Benyttelsen, eller ialfald den tilbørlige Anviisning hertil. I Reglen ville disse to Betingelser ikke være forenede; hvor der er en betydelig Kapitalmængde, vil den hidrøre fra en allerede udviklet stor Virksomhed, saaledes at de to Momenter staae i et Gjensidighedsforhold ti hinanden. Derimod er det ganske vist, at der meget ofte kan findes, selv i nærliggende Lande, forskjellige Betingelser i saa Henseende; i det ene Land kan Kapitalmængden overskride den øieblikkelige Leilighed til Anvendelse, medens i det andet Land Tilbuddet af Kapitaler, som hidtil have manglet, vil være istand til at vække den slumrende Drift til Virksomhed, eller give den Virksomhed Kraft, som hidtil ikke har kunnet finde den rette Udvikling. Crédits mobiliers kunne saaledes faae en meget stor international Betydning, idet de kunne overføre Kapitalerne fra de kapitalrige Lande til de Stater, i hvilke Virksomheden paa Grund af Mangel herpaa ikke kan komme ret i Gang. Kapitalerne ere vel kosmopolitiske, men de have hidtil dog kun i en indskrænket Grad fortjent dette Navn. At Crédits mobiliers virkelig have denne Opgave, lader sig ikke nægte, og trods alle de Mangler, hvorunder Moderanstalten lider i Frankrig, har den dog

alt i ikke ringe Grad understøttet Udviklingen baade der og i andre Lande, navnlig i Spanien, som i de senere Aar har taget et saa mærkværdigt Opsving. I den nyeste Tid har Exemplet fundet Efterligning i England, hvor der er stiftet 3 Credit-Mobilier-Selskaber, og derfra er man ifærd med at overføre Indretningen til Sverig.

VI.

Kapital-Associationerne i Forsikkringsvæsenet og Sparekasserne.

1. Assuranceassociationerne have til Formaal at give den Forsikkrende — enten mod Erlæggelse af en Sum eller en aarlig bestemt Afgift eller derved, at han i Forhold til sin Forsikkring deeltager i at dække de skadelidende Medlemmers Tab — en Erstatning for et Tab eller en Skade, som han eventuelt maatte lide, eller at sikkre ham for en vis Tid eller til et vist givet Tidspunkt et vist Beløb.

Under dette Hovedbegreb indbefattes meget forskjellige Associationer, baade hvad Form og Formaal angaaer. Formen er en dobbelt, Aktieselskabet og Gjensidigheden.

Anledningen til Forsikkringen er selvfølgelig Ønsket om at ophæve en bestaaende Usikkerhed. For at undgaae denne, saa at man kan være sikker paa intet stort Tab at lide, har man foretrukket at lide en Række smaa bestemte Tab. Den fuldstændige Sikkerhed opnaaes dog ikke ved gjensidige Selskaber, thi man veed ikke, hvor stort Tabet vil være, og man kan altsaa ikke forud beregne sin Udgift. Man er derfor gaaet et Skridt videre, og den sidste Usikkerhed er falden ved Oprettelsen af Aktieselskaberne, som forsikkre mod en een Gang for alle fastsat,

bestemt Præmie. En Overgang er dannet mellem disse to Arter Forsikkringer derved, at de gjensidige Selskaber fastsætte en Præmie, som opkræves uforandret, og ved Hjælp af hvilken der opsamles en Formue til Dækning af større Tab, saa at kun i overordenlige Tilfælde Tilflugt tages til Fordeling udover Præmien. Assuranceforeningerne ere nu i Almindelighed frivillige Associationer, men de kunne ogsaa være Tvangsassociationer (saaledes især for Brandvæsenets Vedkommende), og de ville i saa Tilfælde i Reglen blive bestyrede af Staten.

Allerede i Karolingernes Tid er der Spor af Forsikkring mod Brandfare, og paa Island forekommer der meget tidligt en Kommunalforsikkring, ikke blot mod Ildsvaade, men mod Kvægsyge*). Assurancen i sin nyere Skikkelse

*) I Forbindelse med Hreppsinddelingen stod en Forsikkringsanstalt mod Tab, der opkom ved Kvægsyge og Ildsvaade. Den, som ved hiin Sygdom mistede en Fjerdedeel af sit Kvæghold, fik en Erstatning af sine Hreppsbrødre. En halv Maaned, efterat Sygen var ophørt, opfordrede han de 5 Socnarmenn til at vurdere det lidte Tab og fremviste derved Kjødet og Skindet af det af Sygen bortrevne Kvæg. Efter fuldendt Vurdering svor han i Hreppsforsamlingen, at han virkelig havde lidt det vurderede Tab eller endnu mere og fik da det Halve erstattet. Af hvert storhundrede Alen blev bidraget lige meget, dog maatte det aarlige Bidrag for Erstatninger af denne Art ikke stige høiere end til 6 af et Storhundrede, saa at Bidragene fordeeltes i Forhold til det lidte Tab, naar Flere havde været hjemsøgte af Kvægsygen. Hreppsbrødrenes Brandforsikkring erstattede 3 Huse (Værelser) af enhver Mands Bopæl, nemlig Stuen, Ildhuset og Forraadskammeret, i hvilket Kvinderne tillavede Maden. Havde Nogen desuden et Sovekammer, skulde han paa Vaarthinget anmelde, om han helst vilde have sit Ildhuus eller sit Sovekammer forsikkret. Hørte der for det Fjerde endnu et Badehuus eller en Kirke til Bondens Bolig, skulde ogsaa disse assureres paa lovlig Maade. Ved paakommende Ildebrand erstattedes ligeledes Tabet af de daglige Klæder og Forraad af Fødemidler, men ikke Varer og Smykker, ved Kirkebrand

kom derimod først i Brug mod Søfare, og allerede i det 14de Aarhundrede existerede der flamske, portugisiske og italienske Søforsikkringer*). Det er ogsaa naturligt, at Assurancen først maatte opstaae her, da Kjøbmændene vare vante til at beregne Risiko og desuden Kapitalrigdom først var tilstede blandt dem. Ligeledes maatte bestemte Sider af Assurancens Nytte fortrinsviis gjøre sig gjældende med Hensyn til Søfarer. Efter Forsikkring mod Søfare fulgte Forsikkring mod Brandfare først af Bygninger og senere af rørligt Gods. For Landbrugets Vedkommende ere hertil komne Forsikkringer mod Kvægskade og Hagel. Livsforsikkrings- og Livrenteselskaberne ere udgaaede fra England, hvor den første Livsforsikkring, grundet paa Gjensidighed, stiftedes i 1709. De ere i den nyeste Tid blevne modificerede og kombinerede paa mange forskjellige Maader (Renteforsikkringer). Til disse Anstalter have i den nyeste Tid knyttet sig nye Forsikkringer, saaledes Hypothekforsikkringer.

Assuranceselskabernes Betydning for den økonomiske Udvikling er fleersidig. Idet de assurere den Paagjældende mod en vis Fare, sætte de ham istand til med en høiere Grad af Sikkerhed og Tillid at arbeide i sit Erhverv, uden at han stadigt maa være forberedt paa at møde de Farer, som kunne true ham, og holde Midler tilrede mod det

---

ogsaa de paa Væggene hængende Tæpper, Korset og den bedste Klokke. Hele Erstatningen strakte sig imidlertid kun til det Halve af det lidte Tab, og Hreppsbrødrene vare ikke forpligtede til at give den samme Mand Erstatning to Gange (Dahlmann: »Danmarks Historie« II. S. 353—54).

*) Der haves en i Barcelona 1435 publiceret temmelig fuldstændig Lov, som allerede skal have været i Brug i Flandern fra 1310. (Dictionnaire d'Économie politique I. S. 91).

pludselige Tab. Han vil ikke længere af Faren lade sig afholde fra Foretagender, som kunne give Udsigt til et rigeligt Udbytte, da Tabet af et Erhvervsmiddel — dette Moment vil navnlig gjøre sig gjældende ved Søforsikkringer — nu kun vil udøve en indskrænket Indflydelse paa hans Formuesomstændigheder. Uden Assurancen vilde mangfoldige for Samfundet fordeelagtige Handelsforetagender og Expeditioner ikke have fundet Sted. Heri ligger imidlertid ogsaa betegnet den Fare, som Assuranceselskaberne kunne udøve paa de økonomiske Forhold, idet de kunne forlede ikke blot til ligegyldig og dumdristig Behandling af den assurerede Gjenstand, men til ligefrem Svig (Brandstiftelse, frivillig Stranding o. s. v.); imidlertid er denne Mangel sammenligningsviis lille ligeoverfor de klart fremtrædende Fordele. Et høist vigtigt Moment er dernæst, at Realkrediten og tildeels Personalkrediten væsenligt hvile paa Assurancen. Hvis Skib, Bygning, Gods o. s. v. kunde gaae til Grunde, uden at der istedetfor dem traadte en Assurancesum, vilde der vanskeligere paa dem som Pant kunne laanes en Sum, og Krediten vilde derfor indskrænkes inden snevre Grændser. I den nyere Tid er er det blevet muligt ved Forsikkringen paa Liv at optage Laan i Arbeidskraften.

De her nævnte Sider af Assuranceselskaberne ere ikke de eneste, hvorfra deres økonomiske Nytte bør bedømmes. Ved første Øiekast kunde det synes, at der — naar Hensynet til Sikkerheden og Krediten holdes udenfor Betragtningen — ikke tilveiebragtes nogen Fordeel for Samfundets Økonomi i det Hele ved Assurancen, idet nemlig de smaa aarlige Bidrag maae svare til den Sum, som udbetales paa et senere Standpunkt. Der finder saaledes kun

en Omfordeling af Formuen Sted. Det er imidlertid klart, at der gjennem Assurancen i mange Tilfælde udøves samme Indflydelse, som gjennem en Sparekasse, idet de smaa Beløb, som nu anvendes til Præmier, muligt ellers vilde være blevne anvendte uproduktivt, medens de nu derimod opsamles. Det maa desuden bemærkes, at de opsamlede Beløb, førend de udbetales til den enkelte Skadelidende, som modtager de fra de øvrige Deeltagere opsparede Beløb, ofte have faaet en samlet produktiv Anvendelse ved Benyttelser i Bankerne, ved Udlaan o. s. v. Hvad her er bemærket, finder Anvendelse paa de fleste Arter af Forsikkring, men især paa Livsforsikkringer, som desuden ofte ville udøve en endnu mere direkte Indflydelse paa Produktionen ved at bevæge de Forsikkrede til at arbeide i længere Tid eller mere energisk for at tiiveiebringe Præmien.

Ved Livrenteforsikkringerne vil Opsparingsmomentet ikke synes at kunne gjøre sig gjældende, idet der ved disse kun fordeles en Sum over en længere Række Aar, som efterhaanden fortæres. Men i mange Tilfælde kan Summen være tilveiebragt ved Opsparing, og det er rimeligt, at den vil faae en produktivere Anvendelse ved at anvendes af vedkommende Anstalt, end den vilde faae i den Forsikkrendes Hænder, som kun ønsker i Ro at nyde Resultaterne af en forudgaaendo Virksomhed.

Staten kan i sin Tid — tildeels ogsaa af andre end rent økonomiske Grunde — have været berettiget til at fremtvinge en Forsikkring og at overtage dens Bestyrelse. Nu derimod er Forholdet anderledes; selv om det kunde være nødvendigt i visse Grene at opretholde en allerede indført Tvangsforpligtelse, bør Forsikkringen unddrages Statens Sty-

relse, som aldeles ingen Garanti giver for en bedre Ledelse og næsten altid føres paa en kostbarere Maade, hvorhos det kommunistiske Princip, der ligger i Statstvangen og Statsbestyrelsens Overtagelse af en økonomisk Virksomhed, som falder udenfor Associationernes naturlige Omraade, let vil foranledige, at der ikke tages det tilstrækkelige Hensyn til de bestaaende Forskjelligheder og de Forhold, som kunne indvirke paa Forandringer og Modifikation med Hensyn til Præmierne.

Hvad angaaer Forholdet mellem Præmieassuranceselskaber og gjensidige Selskaber, da have de hver deres Fordele og Mangler. De gjensidige Assuranceselskaber have ikke til Hensigt at tilveiebringe nogen Fordeel eller at give et Overskud udover det Forsikkringsbidrag, som er nødvendigt til Dækning af Tabet eller Tilveiebringelsen af de Summer, som man har forpligtet sig til at betale. De ere derhos ikke blot forpligtede til at dække de Fordringer, som maatte gjøres, men ogsaa istand dertil, medens det er muligt, at Aktieselskaberne, der kun ere i Besiddelse af en mindre Reservekapital, kunne ved en Række sammenhobede Uheld opbruge denne. Det maa derhos heller ikke lades ude af Syne, at der for de Forsikkringsselskabers Vedkommende, som ere dannede til Erstatning af Tab, ligger en vis moralsk Tvang og Kontrol i Gjensidigheden, som ikke vil gjøre sig gjældende ligeoverfor et Aktieselskab. Imidlertid kan der ingenlunde gives de gjensidige Selskaber absolut Fortrin. Aktieselskaberne have som allerede bemærket det store Fortrin, at Usikkerheden for de Forsikkrede her aldeles ophæves. De ville derhos ofte blive drevne paa en mere forretningsmæssig Maade, hvorved Omkostningerne betydeligt kunne formind-

skes, derhos kunne de sprede deres Forretninger over et større Omraade, hvorved Sikkerheden bliver bedre, og Muligheden for at opbruge Reservekapitalen svinder, ligesom der allerede ved Reassurance kan tilveiebringes Sikkerhed herimod. Deres Udvidelsesevne er langt betydeligere end de gjensidige Selskabers, hvor det fordeelagtige Moment, som skal ligge i den gjensidige Kontrol, falder bort, naar Selskaberne overskride en vis Kreds, en Bemærkning, som dog nærmest finder Anvendelse paa Brandassurancevæsenet; Bestyrelsesomkostningerne ville for Aktieselskabet stige i langt mindre Maal, end dets Forsikkringers Antal voxe, hvorimod for de gjensidige Foreningers Vedkommende denne Fordeel gjør sig gjældende i mindre Grad.

Endelig kommer hertil, at Forsikkringen ved sin Stiftelse ofte behøver en Sum, for at man kan møde de første Fordringer og de første Tab. Ved et gjensidigt Selskab vil man kunne være nødt til strax at paaligne høiere Præmier, hvad der vil være lidet heldigt, da det netop er de smaa aarlige Præmier, som skulle fremkalde Deeltagelsen i Forsikkringsselskaberne. Selv om Præmierne i Gjennemsnit for et længere Tidsrum ere høiere for Forsikkring hos et Aktieselskab, ville dog de Fleste foretrække dette Forhold fremfor strax at svare høiere Præmier med Udsigt til efter en Tids Forløb at komme til at svare lavere. Derfor ville ogsaa ældre gjensidige Selskaber langt lettere kunne udholde Konkurrencen med Præmieselskaberne end gjensidige, som nu oprettes. Hvilke Selskaber der have den største økonomiske Nytte, vil i mange Tilfælde beroe paa, om man lægger størst Vægt paa den Opfordring til Sparsommelighed, som ligger i Deeltagelsen i Forsikkrin-

gen, eller paa Ringheden af den aarlige Præmie. I første Tilfælde vil man, idetmindste ofte, kunne komme til at foretrække Aktieselskaberne, som i høiere Grad forstaae at lempe sig efter de forskjellige Samfundsklasser og at fremkalde Deeltagelse i Forsikkringen, i det sidste Tilfælde derimod i Almindelighed de gjensidige Selskaber, for hvilke Præmien for en længere Aarrække i Reglen vil være lavere. Imidlertid ere disse Egenskaber ikke absolut forbundne med hver Klasse af Selskaberne, og ved fortrinlige Bestyrelser vil et enkelt af dem kunne forbinde de gode Egenskaber, der i det Hele ere charakteristiske for begge Klasser.

2. Nær beslægtede med Assuranceforeningerne i deres Virkninger ere Sparekasserne i den Form, hvori de først opstode, og som de endnu have bevaret i flere Stater. De skulde opsamle smaa Beløb, som ellers bleve anvendte uproduktivt, og ved Udsigt til Rente fremkalde mere og kraftigere Arbeide. Den Sum, der saaledes tilveiebragtes, skulde endelig tjene den Sparende som et Værn mod indtrædende Ulykker, som en Alderdomsforsørgelse eller som et Middel til en senere Udvidelse af Produktionen. De vare derfor nærmest bestemte for Arbeidsklassen. Imidlertid have de meget ofte nu forandret Form og Formaal. Istedetfor Sparekasserne, eller ialfald som Supplement til dem, ere opstaaede de gjensidige Understøttelseskasser, som ville blive omhandlede under Arbeiderassociationerne, medens mange Sparekasser ere gaaede over til at blive Sparebanker; deres Virksomhed falder derfor under den, der udøves af Kreditanstalterne, med den særegne Modifikation, at de i høiere Grad end disse modtage De-

posita fra de i økonomisk Henseende ringere stillede Folkeklasser.

For endmere at udvikle den Opfordring til Sparsommelighed, som er Sparekassernes egenlige Opgave, har man i England i den nyeste Tid oprettet adskilt fra disse Pennybanker, som modtage endnu mindre Bidrag end Sparekasserne, nemlig fra 1 Penny indtil 2½ sh., men ikke derover. Som oftest ere de kun aabne Løverdag efter Udbetalingen af Lønnen. Uagtet Beløbene ere saa smaa, er dog den derved samlede Sum meget betydelig og har alene i Birmingham udgjort over £ 100,000. De større Summer gjøre Pennybanker som oftest frugtbringende ved at indsætte dem i Sparebankerne. Ogsaa Post-Office-Saving-Banks, der ere 4 til 5 Gange saa talrige som de gamle Sparebanker, have udøvet stor Indflydelse paa Opsparingen.

VII.

Skadelige Kapitalassociationer.

I det Foregaaende er der væsenligt dvælet ved de fordeelagtige Sider, som Kapitalassociationen frembyder, og hvad dens Mangler angaaer, ere disse kun forsaavidt berørte, som Grændserne ere paapegede, indenfor hvilke den har sin fulde Berettigelse. Men det kan ingenlunde nægtes, at Kapitalassociationer ogsaa kunne optræde direkte hæmmende for den økonomiske Udvikling.

Naar man i Almindelighed skal betegne, hvilke Kapitalassociationer denne Anklage vil ramme, da maa det blive dem, som forhindre de naturlige Konkurrenceforhold fra at gjøre sig gjældende, og som altsaa have til Formaal paa Forbrugernes Bekostning at tilvende Producenterne en Fordeel, som ikke kan tilkomme dem. Dette Maal søges opnaaet derved, at der skabes et konstigt Monopol. Saaledes kunne alle Producenterne eller Sælgerne af en vis Artikel komme overeens om at søge af de Kapitaler, som de anvende, at tilveiebringe et større Udbytte end hidtil, idet de i Forening skrue Prisen op over den, som vilde blive fastsat, naar Tilbud og Søgning fik deres naturlige Gang. Det ligger imidlertid i Sagens Natur, at en saadan Overeenskomst kun vanskeligt kan træffes, idet det er sjældent, at Antallet af

Producenter af en bestemt Artikel er saa ringe, at en Overeenskomst kan bringes istand. Selv om dette imidlertid lykkes, vil det rimeligviis blive Tilfældet, at netop den høie Priis, som tilveiebringes paa konstig Maade, vil kalde nye Producenter frem, og gjøre det muligt at sætte Foretagender og Forretninger i Gang, som under den lavere Priis ikke kunde betale sig. Som Følge deraf ville altsaa netop de konstige Indskrænkninger i Forholdenes naturlige Gang fremkalde en forøget Konkurrence, som atter vil bringe Priserne nedad, da Medlemmerne af Koalitionen vilde modarbeide deres Formaal: at tilveiebringe en større Fordeel, naar de skulde dele denne med Flere, selv om Priserne holdt sig høiere end tidligere. Overhovedet vil imidlertid en saadan Koalition kun da kunne give Fordeel, forsaavidt den Artikel, hvorom der er Spørgsmaal, er absolut nødvendig. Thi i modsat Fald vil Efterspørgslen aftage og det i et Forhold, som vil gjøre Fordelen ved den konstige Priis meget tvivlsom.

En anden Art skadelig Kapitalassociation til Forhøielse af Priserne er bleven trukket stærkt frem af Socialisterne og Kommunisterne, som have skildret dens Afskyelighed med glødende Farver, og benyttet den som et af deres Hovedangrebsmidler mod Konkurrencen og den nuværende Organisation af Arbeidet, uagtet ogsaa den af nærliggende Grunde ikke kan finde Sted i noget stort Omfang. Det er den Association, som gaaer ud paa, at nogle Kjøbmænd eller Industridrivende — en enkelt vil sjældnere være istand dertil — forene sig om at sælge til saa lav Priis, at de fortrænge de andre Producenter fra Markedet, hvorefter de da, naar Konkurrenterne ere fortrængte eller ødelagte, sætte Prisen i Veiret, idet de nu have tilintet-

gjort den tidligere Konkurrence. Et saadant Foretagende kræver imidlertid meget betydelige Kapitaler, og det Udbytte, som opnaaes derved, er høist tvivlsomt. Selv om det lykkes at fortrænge Konkurrenterne, vil netop den høie Priis, som nu skulde indtræde og holde skadesløs for de under Kampen lidte Tab, snart fremkalde Konkurrencen paany, og saaledes vil den Fordeel, som skulde være vunden, hurtigt gaae tabt.

VIII.

Tilbageblik.

Naar man nu seer tilbage paa den Indflydelse, som Kapitalassociationen har udøvet, vil det let vise sig, at Associationen gjennem Aktier er ifærd med at indtage en mere og mere fremtrædende Plads i den økonomiske Udvikling. Den har udført de offenlige Arbeider, den trænger stærkere ind i Industrien, jo større Omfang denne opnaaer, den tilveiebringer den naturligste og billigste Form for Bankvæsenet, den vinder større Udsigt til Anvendelse i Agerbruget og den behersker endelig Bjergværksdriften. Med andre Ord, det Herredømme, som den Enkeltes store Kapital udøver, er ikke længere absolut, de mindre Kapitaler kunne ved Association gjennem Aktieforening blive deelagtige i de Fordele, som ellers vilde være forbeholdte de store Kapitaler. Naar man ikke vil holde sig til den strængt mathematiske Betydning, men kun til Tanken, kunde man sige, at den store Kapital tidligere tilnærmelsesviis og indenfor en vis Grændse stod i et geometrisk Forhold til den lille, men at der gjennem Associationen tilveiebringes et arithmetisk*). Imidlertid maa

*) Som Exempler paa, at et saadant Forhold virkeligt er tilstede, kan anføres, at ifølge Engel producerede i Sachsen 1856 1 Thalers Anlægskapital i et Bomuldsspinderi med indtil 1000 Spindler aarligt 17 Ngr. 0,9 Pf., fra 1001—2000 Spindler 28 Ngr.

det ikke glemmes, at Associationen ikke er et absolut Gode, men et relativt, og at den vel kan mangfoldiggjøre Kræfterne ved at samle dem, men at den tillige, hvor den anvendes paa urette Sted, kan bevirke, at Udbyttet bliver mindre, end det var af de isolerede Kræfter, fordi hver enkelt af de Faktorer, som skulle medvirke, ikke vinder ved Associationen, men taber Noget af sin tidligere Værdi. Dette er Tilfældet, hvor den Enkeltes Energi svækkes ved Associationen, uden at Forøgelsen af Kapitalen opveier eller kan supplere denne Mangel. Men jo større Betydning den faste Kapital faaer, jo mere man kan benytte Maskiner, jo regelmæssigere Omsætningen bliver, desto større Indflydelse faaer Kapitalassociationen, desto fyldigere bliver den Magt, der ved Association af de smaa Kapitalister kan lade sig tilveiebringe. Men hvilket Forhold vil Arbeidet indtage hertil? Vil Associationsprincipet ogsaa paa dette Omraade kunne finde en Anvendelse, som kan give Deeltagerne et forøget Udbytte af deres Arbeidskraft, sikkre deres Stilling og forsyne dem med bedre og billigere Existensmidler? Disse Spørgsmaal skulle de følgende Afsnit søge at besvare.

4,8 Pf., fra 5001—6000 Spindler 31 Ngr. 4,7 Pf., og over 12000 Spindler 36 Ngr. 4,6 Pf. Ure anfører, at en Entrepreneur begyndte med en Kapital af 20,000 £ og tjente 6 pCt., men han kunde nøiagtigt beregne, at han med 40000 £ vilde tjene 9 pCt.

IX.

Socialismen. Kort Udsigt over Arbeidersociationernes Historie.

1. Den Omvæltning, som den store franske Revolution fremkaldte, var væsenligt en Omdannelse af den politiske Samfundsorden, om den end tillige i mange Retninger forandrede den økonomiske Samfundsorden. Ved Juli-Revolutionen traadte det økonomisk-revolutionaire Element noget stærkere frem og gjorde sig efter denne efterhaanden saa kraftigt gjældende, at det ved Februarrevolutionen endog en Tid havde en fuldkommen Overvægt.

2. Imellem den første og den sidste Revolution ligger den umaadelige Omdannelse af Industrien. Først ved Revolutionen af 1789 tilveiebragtes i Frankrig de ydre Samfunds-Betingelser for den: Laugsfrihed og fri Omsætning idetmindste indenfor Landets Grændser. Den store Industri og den frie Konkurrence eller Arbeidsfriheden ere nøie sammenknyttede, og man kan ikke tilintetgjøre det ene af disse Elementer i vor Tids Fremskridt, uden at dræbe det andet. Begge have de i deres Samvirken, ved Siden af den store Udvikling, som de have skabt, affødt Mangler og Onder. Paa disse fæstede Kommunisterne og Socialisterne eensidigt Blikket og troede at kunne afhjælpe dem ved at tilintetgjøre den

ene Side af Udviklingen, Arbeidsfriheden. Istedetfor denne skulde sættes en monarchisk Tvangsledelse, istedetfor de Enkeltes industrielle Virksomhed med frit Spillerum af Kræfterne skulde indføres en af Staten gjennem Associationer behersket Udvikling. Den store Industri, hvis Goder man havde lært at vurdere, vilde Socialisterne, — idetmindste de, der ikke gik til Yderligheder i Trods mod alt Bestaaende — beholde, uden at betænke, at den vilde tilintetgjøres af sig selv, naar dens væsenlige Betingelse, Arbeidsfriheden, forsvandt.

3. Socialismen og Kommunismen i deres hele Fylde, Samfundets Omdannelse til een Statsassociation med Ophævelse af Eiendomsretten eller Tilintetgjørelsen af dens Grundlag, Arven, ligger udenfor dette Arbeides Omraade. Her kan kun blive Spørgsmaal om de Associationer, som ved at sætte Foreningen af Kræfterne istedetfor den isolerede Anvendelse af disse vilde tilveiebringe en Forandring i den økonomiske Udvikling.

Af størst Indflydelse paa de senere Associationer have Louis Blancs Skrifter og Taler været paa Grund af den fremragende Stilling, han indtager som Forfatter, og hans Optræden i 1848. Da han derhos i Overgangstilstanden vilde lade saakaldte frie Associationer, men ledede og understøttede af Staten, træde i Konkurrence med den øvrige Industri, vil det ikke være overflødigt at angive Grundtrækkene i hans System.

Staten skal betragtes som den høieste Leder af Produktionen, og tilintetgjøre Konkurrencen med dennes egne Vaaben. Ved Hjælp af Udbyttet af en Skat skal der oprettes Socialværksteder (ateliers sociaux), hvis Statuter fastsættes ved Lov. Alle Arbeidere, som give de fornødne moralske Garantier, ere

berettigede til at arbeide i Socialværkstederne, saavidt den Kapital, der er tilveiebragt til Arbeidsmidlerne, strække til. Skjøndt den falske og antisociale Opdragelse, som den nuværende Slægt har faaet, gjør det vanskeligt at fremkalde Kappelyst og opmuntre Arbeiderne til Anstrengelse undtagen ved høiere Løn, skal Arbeidslønnen dog være lige, og en aldeles ny Opdragelse skal forandre Ideerne og Sædvanerne i saa Henseende. I det første Aar efter Oprettelsen af Værkstederne skal Regeringen bestemme Fordelingen af de overordnede Funktioner, men i det andet Aar skal der foregaae en Forandring, og da Arbeiderne ville have havt Tid til at vurdere hinanden, samt da Alle ere lige interesserede i Foreningens Fremgang, skal Fordelingen bestemmes ved Valg. Hvert Aar opgjøres Nettoindtægten, som deles i tre Dele, af hvilken den ene fordeles i lige Portioner mellem Foreningens Medlemmer, den anden bestemmes til Underholdning af Oldingerne, de Syge og Vanføre, samt til Lindring af de Kriser, som ramme andre Industrigrene, den tredie skal anvendes til at anskaffe Arbeidsmidler til dem, som ville træde ind i Foreningen. Ethvert Medlem skal have Ret til at disponere over sin Løn efter Godtbefindende, men den Fordeel, som er Følge af det fælles Liv, vil af Arbeiderassociationen udvikle den frivillige Association med Hensyn til Fornødenheder og Fornøielser. Kapitalisterne skulle opfordres til at deeltage i Associationerne og oppebære Rente af deres Kapital, men de kunne ikke faae Deel i Overskudet uden i Egenskab af Arbeidere. I enhver Industri skal der være en Socialfabrik, som konkurrerer med den private Industri. Vil Kampen vare længe? Nei! Socialfabriken vil have den Fordeel over den

private Industri, som følger deels af de Besparelser, der ere Resultater af Livet i Fællesskab, deels af en Organisation, i hvilken alle Arbeiderne uden Undtagelse ere interesserede i at producere hurtigt og godt. Vil Kampen være tilintetgjørende? Nei! thi Regeringen vil altid være istand til at mildne Virkningerne ved at forhindre, at de Produkter, som Fabrikerne levere, synke altfor dybt. Imellem den industrielle Krig, som en stor Kapitalist nu aabner mod en lille Kapitalist, og den, som Magten efter det nye System vil erklære Individet, er der ingen Sammenligning mulig. Den første maa nødvendigt anvende Svig og Voldsomhed og fremkalde alle de Ulykker, som Ubilligheden fører med sig; den anden vil blive ført uden Brutalitet, uden voldsomme Omvæltninger og paa en saadan Maade, at den ene og alene stræber hen til sit Maal, de private Værksteders sukcessive og fredelige Indlemmelse i Socialværkstederne. Snart vil der i hver Industrigreen være oprettet et socialt Værksted, og man vil see Arbeidere og Kapitalister strømme til dem paa Grund af de Fordele, som de yde. Efter nogen Tids Forløb vil man see det samme Phænomen fremtræde ved Hjelp af Associationsprincipet uden Usurpation, uden Uretfærdighed og uden uoprettelige Ulykker, som viser sig paa en saa sørgelig Maade ved Hjelp af Tyranniet og til Fordeel for den individuelle Egoisme. En meget rig Industridrivende kan nu, idet han tilføier sine Rivaler det ene dræbende Slag efter det andet, efterlade dem døde paa Valpladsen og monopolisere en heel Industrigreen. Under det nye System vil Staten lidt efter lidt gjøre sig til Herre over Industrien, og istedetfor Monopolet vil som

Resultat opnaaes Konkurrencens Tilintetgjørelse: Associationen.

Hovedpunkterne vare altsaa Tilintetgjørelsen af Konkurrencen, Lighed i Løn, Afskaffelse af enhver Fordeel for Kapitalen udover den legale Rente samt endelig Valg af Arbeidernes Ledere og Formænd ved deres Underordnede.

Disse Principer hvile paa en total Miskjendelse af Menneskets Natur og de økonomiske Hovedlove. De afgjørende Indvendinger, som kunne fremsættes imod dem, ere derfor saa iøinefaldende, at det er overflødigt nærmere at gaae ind paa dem. Erfaringen har ogsaa lært de Arbeiderassociationer, som ere blevne fremkaldte ved hine Ideer, og have optaget nogle af Grundtrækkene i Systemet, at det er uholdbart i alle sine Enkeltheder.

Ophævelsen af Konkurrencen, hvis den ellers var mulig, vilde tilintetgjøre den mægtigste Spore til Arbeidet. Saasnart man udelukker denne, maa der i Stedet sættes en alvidende og almægtig Styrer, efter hvis nøiere Bestemmelse Anvendelsen af Maskiner, Arbeidsdeling, Benyttelsen af Krediten o. s. v. ordnes. Deraf følger med Nødvendighed, at Staten tillige paatager sig at ordne Handelen eller Afsætningen og Forsyningen, hvorfra der kun er eet Skridt til Bestemmelsen af de enkelte Individers Forbrug eller Tilintetgjørelsen af Personlighederne og deres Degradation til uselvstændige Partikler af Statsmaskinen. Det er imidlertid saa langt fra, at de nyere franske Associationer ville ved Statens Hjelp have Konkurrencen hævet, at de tvertimod paa det Bestemteste have søgt at unddrage sig dens Ledelse og Hjelp. Hvor de have modtaget en Understøttelse, er der bragt et uheldigt Element ind i

dem. De have ikke kunnet trives i Statens Skygge, og de bestaaende Associationer have derfor fuldstændigt tilbagebetalt ethvert Laan fra Staten. Man begyndte at indføre en lige Deling af Lønnen, men den er nu bleven overalt forkastet, og ikke en eneste Association med denne som Grundlag har kunnet bestaae. Uagtet de frie kooperative Associationer selv have valgt deres Ledere, har det dog snart viist sig, at kun de Associationer have kunnet trives, i hvilke en kraftig Personlighed var i Besiddelse af Magten og forstod at lede de øvrige Medlemmer mod det fælles Maal.

Ved Siden af Louis Blanc ere ogsaa Associationsplaner med et socialistisk Grundlag fremsatte af Buchez (de ere bragte i System af Ott i hans Traité d'Économie politique), men de kunde, uagtet de hvile paa en sundere Grundvold, ikke arbeide sig frem til nogen praktisk Gjennemførelse i det Større.

4. De socialistiske Revolutionsforsøg bleve tilintetgjorte ved Juniopstanden i 1848, men det Associationsprincip, som laa til Grund for Socialismen og var blevet næret ved dens Udvikling, vedblev at virke. Det havde fremkaldt Dannelsen af en Mængde distributive og producerende Associationer med meget forskjellige Former, som ikke faldt med den socialistiske Revolutions Slutning, og af hvis Historie og senere Udvikling der nu skal meddeles en kort Skildring i Forbindelse med en Udsigt over Arbeiderassociationerne i England og Tydskland*).

*) Til Udarbeidelsen af den følgende Oversigt over Arbeiderassociationernes Historie have destoværre ikke kunnet benyttes Cochuts, Villermés eller Lemerciers Værker, da intet af dem findes paa Bibliothekerne; af Cochuts Værk har Fallati

Juniopstanden fremkaldte i Frankrig en Stemning imod Arbeiderassociationerne overhovedet, som endnu ikke har tabt sig, og som bidrager til at forhindre, at de indenfor deres rette Grændser komme til at gjøre sig gjældende. Imidlertid bevilgede den konstituerende Forsamling den 5te Juli 1848 Associationerne 3 Millioner Francs for at skaffe de fornødne Midler til Arbeidet. Dette Beløb blev dog ingenlunde heelt anvendt til Fordeel for Associationerne; Udsigten til Understøttelse tiltrak en

---

imidlertid givet et fuldstændigt Uddrag i »Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft« 7de Bind. Desuden findes der endeel Efterretninger i Hubers »Reisebriefe« 1859, 1ste Deel, og i en lille Pjece: »Les Associations conséquences du progrès. Crédit du travail«. Janvier 1863 af J. P. Beluze, en Forfatter, som synes at staae i nær Forbindelse med Associationerne og at udgive et Slags Hefteskrift for dem; i denne findes der tillige nogle statistiske Oplysninger. En Forfatter, ved Navn Sigmund Engländer, har nylig udgivet to Bind af en »Geschichte der französischen Arbeiterassociationen«, med Aarstallet 1864, men han er ikke naaet længere end til Juniopstanden 1848, og i det Hele taget indeholder Bogen kun meget faa Oplysninger af Værdi. Endelig har Huber i »Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft« 15de Bind leveret en længere Artikel: »Die gewerblichen und wirthschaftlichen Genossenschaften der arbeitenden Klassen in England und Deutschland«. Den samme Forfatter har behandlet de engelske Associationer i anden Deel af sine »Reisebriefe«. Om den mærkeligste engelske Association: the Pioneers of Rochdale er udgivet en Afhandling af I. G. Holycake, som dog ikke her har kunnet benyttes, men som er frit bearbeidet i »der Arbeiterfreund« af Dr. N. H. Neumann; ligeledes findes nogle Oplysninger om dem i en Artikel i »Westminster Rewiew« 1862 2det Bind: »Strikes, their tendencies and remedies«. Om de tydske Associationer findes Oplysninger i Schulzes Skrifter: »Associationsbuch für Handwerker und Arbeiter 1855«; »Vorschuss- und Creditvereine als Volksbanken 1855«, »Die arbeitenden Klassen und das Associationswesen in Deutschland 1858«, »Kapitel zu einem deutschen Arbeiterchatechismus 1863« samt i Aarsberetningerne for 1859—62.

Mængde uredelige og smudsige Elementer, og Kommissionen, som skulde fordele Summerne, anvendte dem ikke i det Øiemed, i hvilket de vare bevilgede. Af virkelige Arbeiderassociationer understøttedes kun 30 med 890,000 Francs, og disse fandtes udelukkende i Paris. Betingelserne vare satte saa strænge, Kontrollen førtes paa en saa pinlig Maade, og Renterne stege ved allehaande Biudgifter saa høit, at det var øiensynligt, at Statens Understøttelse her maatte være til større Skade end Gavn. Dette har imidlertid havt den ovenfor nævnte gavnlige Følge, at de senere Arbeiderassociationer, saavidt det overhovedet er muligt i Frankrig, have unddraget sig Statens Formynderskab og udviklet sig frit og selvstændigt. Statskassen tabte i Alt 340,000 Francs, et Beløb, som efter de da tilstedeværende Forhold ikke kan ansees for betydeligt, især naar man hermed sammenligner Udlaanene i 1830 til den store Industri, hvorved der tabtes 6 Millioner af 30 Millioner Francs. Indtil Midten af 1849 havde der dannet sig i Paris 300 virkelige Arbeiderassociationer — allerede før 1848 bestod der et Par —, hvoraf, som allerede bemærket, 30 havde faaet Understøttelse. Størstedelen af disse gik imidlertid tilgrunde allerede før Statskoupet i 1851. Da dette indtraadte, maatte de Foreninger opløse sig, som ikke havde en legaliseret Existens, og mange af de andre ophørte at leve af nærliggende Aarsager. Saaledes mistede en Deel af dem Medlemmer i Decemberdagene og ved Transportationen. Navnlig gik det ud over de Associationer, som havde fælles Konsumtion (pour la vie à bon marché, cafés restaurants fraternels) til Formaal. Da maatte ogsaa den meest bekjendte Konsumassociation Société de

l'humanité i Lille, som var stiftet i 1848—49, navnlig af Spindere og Vævere, bukke under*). Kun Sociétés de secours mutuel eller de prévoyance, som ere dannede efter engelsk Mønster, ere vedblevne at existere og begunstiges af Regeringen, der ogsaa har søgt at fremkalde Anlæget af Cités ouvrières. I den nyere Tid er der blevet oprettet Sociétés alimentaires, men de ere ikke Resultater af frivillige Associationer mellem Arbeiderne. De drive deres Forretninger ved kommunale Midler og under Tilsyn af de municipale Embedsmænd, altsaa af Statsembedsmænd. Imod Tegn faae de Paagjældende Føde og Brændsel til Anskaffelsespriserne, og tildeels spise de i Fællesskab i store Sale. Indretningen faaer derved Charakteer af en Slags Fattigunderstøttelse. Imidlertid ere en Deel af Associationerne blevne tilbage, og de have overvundet saavel de politiske som de økonomiske Vanskeligheder, der truede dem. Det er ret mærkeligt, at af de subventionerede Associationer var der i Novbr. 1854 14, men i 1855 kun 9 tilbage og 1863 endog kun 2, der begge havde betalt hele det Beløb tilbage, som de havde modtaget af Staten. I Paris fandtes der efter Beluze i 1863 kun 15 producerende Foreninger. Disse Foreninger ere: 1) Nagelsmedenes, stiftet 1849 af 20 Medlemmer, nu formindskede til 3, har en Kapital af 16,000 Francs og en aarlig Omsætning af 25,000 Francs;

*) Schulze siger udtrykkelig i »Die arbeitenden Klassen und das Associationswesen in Deutschland«, at Statskoupet tilintetgjorde dem. Dette bekræftes ogsaa indirekte af Huber (Reisebriefe I S. 294: »der Staatsstreich hat nur wenig lebensfähige und kaum ein ihm gegenüber unschuldiges oder unschädliches Offer getroffen), men Størstedelen af dem havde dog allerede tidligere mistet deres Livskraft.

2) Pianofortemagernes, stiftet 1849, af 16 Medlemmer, nu forøgede til 23, har en Kapital af 163,000 Francs og en Omsætning af 205,600 Francs; 3) Blikkenslagernes, stiftet 1848 af 70 Medlemmer, nu formindskede til 20, har en Kapital af 90,000 Francs og en Omsætning af 120,000 Francs; 4) Læsteskjærernes, stiftet 1848 af 3 Medlemmer, nu forøgede til 23, har en Kapital af 35,000 Francs og en Omsætning af 80,000 Francs; 5) Filehuggernes, stiftet 1848 af 14 Medlemmer, nu forøgede til 19, har en Kapital af 120,000 Francs og en ligesaa stor Omsætning; 6) Brillemagernes, stiftet 1859 af 13 Medlemmer, nu forøgede til 25, har en Kapital af 120,000 Francs og en Omsætning af 420,000 Francs; 7) Murernes, stiftet 1848 af 17 Medlemmer, nu forøgede til 81, har en Kapital af 250,000 Francs og en Omsætning af 1,300,000 Francs; 8) Bygningssnedkernes, stiftet 1858 af 5 Medlemmer, hvis Antal er uforandret, har en Kapital af 18,000 Francs og en Omsætning af 120,000 Francs; 9) Stolemagernes, stiftet 1849 af 20 Medlemmer, nu forøgede til 50, Kapitalen ubekjendt, har en Omsætning af 300,000 Francs; 10) Vognsnedkernes (Menuisiers en voitures), stiftet 1850 af 24 Medlemmer, formindskede til 11, har en Kapital af 64,624 Francs og en Omsætning af 120,000 Francs; 11) Lampe- og Lygtemagernes, stiftet 1849 af 21 Medlemmer, formindskede til 12, har en Kapital af 54,000 Francs og en Omsætning af 120,000 Francs; 12) Bygningsmalernes, stiftet 1857 af 6 Medlemmer, forøgede til 12, har en Kapital af 24,000 Francs og en Omsætning af 100,000 Francs; 13) Kleinsmedenes, stiftet 1850 af 7 Medlemmer, forøgede til 20, har en Kapital af 25,000 Francs og en Omsætning af 50,000 Francs; 14) Skræddernes, stiftet 1848 af 40 Med-

lemmer, formindskede til 15, har en Kapital af 7,000 Francs og en Omsætning af 40,000 Francs; 15) Stoledreiernes, stiftet 1848 af 18 Medlemmer, forøgede til 22, har en Kapital af 50,000 Francs og en Omsætning af 200,000 Francs; 16) Vognaxelmagernes (tourneurs d'essieux), stiftet 1851 af 5 Medlemmer, Antallet uforandret, har en Kapital af 80,000 Francs og en Omsætning af samme Beløb.

Af Foreningerne fra 1848 ere saaledes 6 tilbage, af Foreningerne fra 1849: 5; 2 ere fra 1850, 1 fra 1851, 1 fra 1857 og 1 fra 1858. Tilbøieligheden til at oprette nye Foreninger har altsaa været meget ringe. Foreningerne have foruden Medlemmerne ogsaa »auxiliaires«, som i mange Tilfælde have Exspektance paa at rykke op blandt Medlemmerne, men ved Siden heraf benytter man tillige lønnede Arbeidere. Beluzes Fortegnelse er imidlertid ikke ganske fuldstændig, der existerede saaledes ifjor en Juveleer-Association, hvis Oprindelse gaaer tilbage til Tiden før 1848.

De Statuter, der ere gjældende for Associationerne, ere først blevne tilveiebragte gjennem langvarige Kampe, deels mod de ydre Forhold, deels i Selskaberne selv, idet mange socialistiske Anskuelser maatte overvindes. Forretningen føres i Regelen ligeoverfor Publikum af een eller flere Forretningsførere (gérants), og Associationen er enten konstitueret som Selskab en nom collectif (ifølge Huber saaledes, at nogle enkelte Ledere danne det legale Firma, ifølge Schulze saaledes, at alle Medlemmerne hæfte solidarisk, og Beslutningerne tages ved Afstemning) eller som Selskab en commandite. En valgt Kontrolkomitee fastsætter Lønnen for de enkelte Medlemmer i Forhold til Arbeidsdygtigheden og fører nøiagtigt Tilsyn med Ge-

ranterne. Efterhaanden ere næsten alle Associationerne gaaede over til den sidstnævnte Form, hvorved Geranternes Magt er bleven betydeligt forøget.

I Begyndelsen indførtes der i flere Associationer lige Løn og lige Dividende for alle Deeltagerne, men Uholdbarheden heraf viste sig snart, og nu er Forholdet deels ordnet saaledes, at Lønnen bestemmes efter Arbeidspræstationen, medens Dividenden fordeles lige, deels saaledes, at ogsaa Dividenden fordeles i Forhold til Arbeidet, hvilket navnlig er Tilfældet, hvor Deeltagerne ere komne overeens om at lade Dividenden blive indestaaende til Forrentning som Driftskapital. Vel har man ikke statutmæssigt udelukket Laan, men saadanne har man dog ikke gjort Brug af. For at give Associationerne Varighed indeholdes der visse Procenter af Udbyttet, hvoraf der dannes en Understøttelseskasse. Desuden synes nogle Selskaber at have dannet et Fond (fonds de retenue indivisible), som ikke tilhører de enkelte Medlemmer, men hele Foreningen, og altsaa sikkrer dens Varighed udover de nærværende Medlemmers Liv*), hvilket stemmer med Buchez's Ideer.

De Associationer, som have gjort meest Opsigt, ere

---

*) Dette angives idetmindste hos Baudrillart »Manuel d'Économie politique«, som synes at have laant Efterretningen fra Villermé: »Des Associations ouvrières«; dermed stemmer ogsaa Engländer i »Geschichte der französischen Arbeiterassociationen«, men i andre Efterretninger er Tilværelsen af et saadant Fond ikke omtalt, uagtet man dog neppe vilde have forbigaaet en saa interessant Side. En Bestemmelse herom fandtes i de Artikler, der i 1848 fastsattes af le Conseil d'encouragement for de Associationer, som understøttedes af Staten (Art. 36), men den er vistnok som uhensigtsmæssig nu i det Hele bortfalden.

Bogtrykkernes (Association Remquet), stiftet paa 10 Aar i 1848, og Stolemagernes (Association des menuisiers en fauteuil eller Association Antoine), stiftet paa 18 Aar. Den første af disse existerer dog, saavidt vides, ikke mere.

5. De engelske Associationer have direkte eller indirekte deres Oprindelse fra Robert Owen, hvis første heldige Forsøg i New-Lanark vakte saa stor Opsigt. Desuden har den Associationsaand, der virkede gjennem Dannelsen af Trade-unions og ved Udførelsen af Strikes, ogsaa gjort sin Indflydelse gjældende, ligesom der havdes talrige Udgangspunkter i Understøttelseskasserne. I Forbindelse med Associationsbevægelsen er traadt en Forening (Association for promoting industrial and provident societies, tidligere Society for promoting working men's Associations), der har dannet sig under Ledelse af en Geistlig ved Navn Maurice, og som navnlig tæller i sin Midte en Mængde barristers af Lincolns Inn. De have søgt at fremme den almindelige Dannelse blandt de arbeidende Klasser og have oprettet saakaldte working men's colleges, først i London 1857, senere ogsaa andre Steder, i hvilke der meddeles Underviisning ikke blot i de Fag, som kunne have speciel Interesse for Arbeiderne, men ogsaa i Discipliner, som de levende Sprog og — Latin. Det er ligeledes denne Forening, som har fremkaldt the industrial and provident societies act, der har hævet flere legale Hindringer for Foreningernes Dannelse og Udvikling.

Den Association, som har vakt størst Opsigt, og i hvilken Systemet for produktiv Association er blevet indført for Fabrikvæsenets Vedkommende, er Rochdale Society of equitable Pioneers. Associationen blev grundlagt i October 1844 ved Hjælp af et Bidrag af 2 pence

ugenligt fra et Par Dusin Flonelsvævere, et Beløb, som de ikke engang Alle kunde indbetale paa een Gang. Det Formaal, man oprindeligt havde stillet sig, var overordenlig stort og stod rigtignok i et næsten latterligt Forhold til Selskabets Midler. Man vilde for det Første grundlægge et Magasin til Indkjøb af Varer, som skulde fordeles til Indkjøbspriis mellem Medlemmerne og andre Arbeidere, dernæst skulde der bygges sundere Boliger for Medlemmerne, man vilde opkjøbe eller forpagte Jorder, som vare egnede til Landbrug, og som skulde fordeles blandt Medlemmerne, man vilde af Overskudet oprette Dannelsesanstalter og endelig, naar Omstændighederne tillode det, grundlægge en fuldstændig, velordnet, paa Asssociationsprincipet hvilende Koloni. Beløbet af hver Aktie fastsattes til 1 £, som indbetaltes med 2 Pence ad Gangen. Efterat man havde tilveiebragt en Driftskapital af 28 £, leiedes der en lille Butik, og for et Beløb af 15 £ indkjøbtes Mælk, Smør, Sukker og Gryn. Under Nabolagets Spot foregik Aabningen, men de skadefroe Udtalelser om det sørgelige Udfald, som Forsøget vilde faae, gik ikke i Opfyldelse. I Marts 1845 udvidede man Forretningen til Thee og Tobak, og paa en Dag, der er bleven mindeværdig i Associationens Historie, tilbød et Medlem paa en Gang ikke at indbetale, men at opdrive andetstedsfra en halv Krone (2½ sh.), og et andet 1 £. Ved Udgangen af Aaret 1845 var Antallet af Medlemmer 74, og Kapitalen 181 £, medens der ugenligt solgtes for noget over 30 £. I 1846 toges Kjød med blandt Salgsgjenstandene. I 1847, da Antallet af Medlemmer var voxet til 110 med en Kapital af 286 £, opstod der nogen Splid, og Foreningen trykkedes af Tiden. Imidlertid overbeviste Arbeiderne sig mere og mere om, at de smaa Beløb, som kunde ind-

skydes, vare vel anvendte og naaede længere end ved enhver anden Art af Benyttelse. Da derfor den store Rochdales Sparekasse fallerede 1849, traadte en Deel af dem, som før havde gjort Indskud i Sparekassen, ind i Foreningen, og ved Slutningen af 1849 var Antallet af Medlemmer voxet til 390 med en Kapital af 1194 £ og en ugenlig Omsætning af 179 £. Nu begyndte Arbeidernes Hustruer at faae stor Interesse for Sagen, og de dygtigere af dem satte Priis paa, at de kunde indkjøbe kontant i deres egen Butik. Vel havde man at kæmpe imod megen Bagvadskelse fra Høkernes og Værtshusholdernes Side, og Fabrikherrerne troede at kunne opdage socialistiske Tendenser i Foreningen, men det viste sig snart, at dette ikke var Tilfældet, tvertimod hørte Pionererne til de bedste Arbeidere. Indtægten af »Storen« fordeles, efterat først Rente af Kapitalen (5 Procent) og Bidrag til Reservefondet er afholdt, mellem Kjøberne i Forhold til deres Indkjøb. De faae ved hvert Kjøb et Tegn, som samles, og ved Hjælp heraf opgjøres Fordelingen.

I 1851 tog Associationen Aktier til et Beløb af 600 £ i et andet kooperativt Foretagende, som var blevet kaldt tillive i Nærheden af Rochdale, nemlig en Mølle til Tilveiebringelse af godt Meel. Forvaltningen af denne Mølle var imidlertid slet, men det lykkedes dog at undgaae at stille den til Salg, uagtet en Deel Medlemmer trængte derpaa, og i 1852 var Sagen igjen i Gang, ligesom man i 1855 selv kunde anlægge en Mølle i Rochdale efter de nyeste Mønstre. Hertil kom et Slagteri, et Skomager- og et Skrædderværksted med de fornødne Magasiner. I 1855 indskød man en Kapital i en kooperativ Fabrik i Nærheden af Rochdale, hvor der produceredes vævede Tøier

og Garn. Senere har man selv aabnet en Fabrik. Der anvendes ogsaa lønnede Arbeidere i Foreningens Værksteder og Fabriker, men man søger at bringe dem til at blive Aktionairer gjennem Indeholdelse i Løn og Dividende. En saadan tilstodes tidligere de lønnede Arbeidere i Forhold til deres Arbeide, men en Mængde Opsynsmænd, Værtshuusholdere o. s. v., som efterhaanden vare blevne Aktionairer, have faaet gjennemført en Bestemmelse, hvorefter Arbeiderne kun skulle have Løn, ikke Dividende, derved bliver Foreningen altsaa en Kapital-, ikke en Arbeider-Association. Endelig overtog Pionerernes Store i 1854 et Centralagentur for alle Stores i det nordlige og midterste England. Resultaterne af Foreningens Virksomhed i Storen vare indtil 1859 følgende:

Aar.	Medlemmer.	Kapital.	Aarligt Salg.	Ugentlig Salg i Dec. Kvartal.	Gevinst.
		£ sh. d.	£ sh. d.	£	£ sh. d.
1844	28	28 » »	»	»	»
1845	74	181 12 5	720 6 5	30	32 17 6
1846	80	252 7 1½	1,146 17 7	34	80 16 3½
1847	110	286 5 3½	1,924 13 10	36	72 2 10
1848	140	397 » »	2,276 6 5½	80	117 16 10½
1849	390	1,193 19 1	6.811 18 »	179	561 3 9
1850	600	2,299 10 5	13,049 17 »	338	889 12 5
1851	630	2,785 » 1½	17,638 4 »	308	990 19 8½
1852	680	3,471 » 6	16,352 5 »	371	1,206 15 2½
1853	720	5,848 3 11	22,760 » »	524	1,674 18 11½
1854	900	7,172 15 7	33,364 « »	661	1,763 11 2½
1855	1400	11,032 12 10½	44,902 12 »	1204	3,106 8 4½
1856	1600	12,920 13 1½	63,197 10 »	1353	3,921 13 1½
1857	1850	15,142 1 2	79,788 » »	1491	5,470 6 8½
1858	1950	18,160 » »	71,689 « »	. . .	6,284 » »
1859	3000	30,000 » »	100,000 » »	. . .	10,000 » »

Tallene for 1859 ere kun angivne tilnærmelsesviis. — Foreningens Anliggender styres af et Direktorium paa 5 Medlemmer, ved Siden af hvilket staaer en Kasserer, en Sekretair og 3 Tillidsmænd, valgte halvaarsviis. Uden Tvivl har Sekretairen den egenlige Ledelse.

Rochdale-Associationen er saaledes baade produktiv og distributiv, medens disse Sider andetsteds i Reglen ere skilte fra hinanden. Størst Betydning har i Storbritannien den distributive Association. Fra et Antal af omtrent 30 i Fyrgetyverne stege de saakaldte kooperative Stores til 250 i 1854, hvoraf omtrent tre Fjerdedele fandtes i England og Wales, de øvrige i Skotland. De indkjøbe de nødvendige Levnetsmidler i det Store og sælge dem i Detail med et lille Tillæg. De betydeligere af disse Stores have begyndt selv at forarbeide de første Livsfornødenheder og derfor anlagt Møller, Bagerier og Slagterier, til hvilke der atter er knyttet Læseforeninger, Dannelsesanstalter, Sygekasser, Foreninger for Tilveiebringelse af smaa Jordlodder o. s. v. En ikke ringe Betydning have Møllerne (People's mills), af hvilke den første oprettedes i Leeds i 1847 for at skaffe uforfalsket Meel. I 1858 talte den Forening, for hvilken den producerede, over 3000 Medlemmer og solgte aarlig for £ 55—60,000. Foruden disse Stores gaves der omtrent 40 egenlig produktive Associationer, der for Størstedelen dreve de sædvanlige Haandværk og den ovennævnte Forædling af Levnetsmidler; nogle enkelte vare ogsaa Fabriker, navnlig Spinderier og Væverier. I 1854 var Antallet af Medlemmer af Associationerne mellem 20 og 30,000; den aarlige Omsætning i Foreningerne udgjorde for de 3—4 største 40—60,000 Pund, medens den for de mindste udgjorde 1000 Pund. I 1858 fandtes der 400

Associationer, hvoraf 120 faldt paa Skotland. I 1859 var Antallet voxet til omtrent 500, og der opstod stadig flere, medens kun henimod en Snees vare gaaede tilgrunde paa Grund af usædvanligt uheldige Omstændigheder. Derimod havde de egenlig produktive Associationer lidt forholdsviis meget, saa at der kun var 20 i Virksomhed i 1859, hvoraf endda kun 12 kunde siges at trives. Associationerne vare for Størstedelen Haandværker-Associationer (især Skræddere, Skomagere, Hattemagere, Jernarbeidere, Fortepianofabrikanter o. s. v.). Kun 4 af Associationerne dreve Fabriker. Størst Udbredelse har Bevægelsen faaet i Omegnen af Rochdale, hvor Pionererne have kunnet afgive et saa heldigt Mønster. Der fandtes i 1859 i en Omkreds af 10 eng. Miil om Rochdale 31 Associationer med omtrent 6500 Medlemmer samt en Driftskapital af omtrent 143,000 £ og et ugenligt Salg af 5000 £, i hvilke Tal dog ikke er indbefattet Pionerernes store Association. Bomuldskrisen synes man forholdsviis at have overstaaet ret heldigt.

6. De tydske Associationer, som have en særlig Interesse for os, da Arbeidsforholdene i Tydskland i mange Henseender mere ligne vore end de franske og engelske, have ikke staaet i nogen Forbindelse med de tidligere socialistiske Bevægelser, men de omfatte ogsaa snarere Haandværkerne end de egenlige Fabrikarbeidere. Efter forskjellige mislykkede Forsøg baade fra Haandværkernes og Arbeidernes Side bragtes den nuværende Organisation i Gang af en enkelt Mand, den forhenværende preussiske Embedsmand (Kredsdommer) Schulze, som begyndte sin Virksomhed i den lille By Delitzsch i det preussiske Sachsen, hvorfra Bevægelsen først udbredte sig til de nærliggende mindre Byer: Eilenburg, Bitterfeld osv., men snart spredte

sig i videre Kredse, navnlig over Preussen, Sachsen, Thüringen, Nassau, Hannover, en Deel af Østerrig, men altsaa dog nærmest over Nord- og Mellemtydskland. Associationerne dele sig i 4 Klasser: Forskuds- eller Kreditforeningerne, Raastof- og Magasinforeningerne, de produktive Foreninger, samt endelig Konsumforeningerne. Af disse have de førstnævnte Foreninger opnaaet den største Udbredelse. Disse Foreninger optage paa Medlemmernes solidariske Hæftelse Laan til sædvanlig Rente, hvoraf der gives Forskud til dem. Deeltagerne maae gjøre et Indskud, som ogsaa kan afbetales efterhaanden ved et lille maanedligt Bidrag, hvoraf der i Forening med den paa dem faldende Dividende af Foreningens Overskud dannes en Art Aktie. Det har ingen Vanskelighed havt at faae Laan, tvertimod er der blevet tilbudt større Kapitaler, end man har kunnet benytte. Af Laanene tages 10 Procent, og det er derfor indlysende, at Dividenden ikke er ubetydelig. Denne Rente kunde synes at være høi, men i Virkeligheden er den betydelig under den, som Haandværkere og Arbeidere uden faste Eiendomme maae give for Laan paa kortere Tid. Ved korte Laan tage Bankiererne i Reglen 6 Procent foruden fra 1/6 til 1/4 Procent i Provision hver Maaned, altsaa for et Aar 9 Procent, men til Bankiererne kunne Haandværkerne i Almindelighed ikke gaae, hvorimod de maae gjøre Laan mod høiere Rente hos Andre. Ved Forskudsforeningerne opnaaer Haandværkeren desuden det store Gode, at han forud kan gjøre Regning paa et Laan til en bestemt Rente og kan faae det, netop naar han trænger dertil, og der er Leilighed for ham til at gjøre en god Forretning. Endelig vil den høiere Rente, der svares, atter komme ham tilgode ved den Andeel, han opnaaer i Dividenden, idet det Over-

skud, som Foreningerne give, fordeles imellem Deeltagerne i Forhold til deres Aktier, for hvis Størrelse der dog er sat en bestemt Grændse. Det viser sig saaledes snart fordeelagtigere for Medlemmerne at sætte Penge i Forskudsforeningerne end i Sparekasserne. Laanene omsættes nemlig i Reglen fire Gange om Aaret, og der opnaaes derved et meget stort Udbytte, som endogsaa har udgjort i nogle Foreninger 20 til 40 Procent, medens kun een Forening har givet under 5 Procent, og de fleste mellem 7 og 20. Selv de Fattigste stræbe derfor at skaffe sig en Aktie, hvorved ogsaa deres Kredit stiger. Størrelsen af Laanene er forskjellig; i de mindre Byer bliver der kun krediteret 3—500 Thaler paa een Gang, i Byerne af Middelstørrelse og de store Byer indtil 1000 Thaler. Sikkerheden for Forskudene er i Reglen kun personlig, og der tages væsenligt Hensyn til Laansøgernes Moralitet; hvor den Kredit, et Medlem forlanger, overstiger hans Tilgodehavende, kræves Kautionister eller Pant. Naar Forholdene have gjort det ønskeligt, ere Forskudsforeningerne gaaede over til formelige Diskontoselskaber, saa at Medlemmerne faae de Forskud, som de behøve, i Vexler, der diskonteres af Foreningen. Naturligviis blive Fordelene større og Foreningen solidere, i jo høiere Grad de Midler, hvorved den virker, eies af Medlemmerne selv, og der er i saa Henseende ogsaa gjort betydelige Fremskridt. I 1862 bestod der 550—600 (deraf 2 i Holsteen, i Krempe og i Glückstadt) Forskudsforeninger, hvoraf 243 med et Medlemsantal af 69,202 have aflagt offenlig Regnskab. Forskuddene udgjorde i det nævnte Aar 23,674,261 Thaler; denne Omsætning udførtes med et Fond af 7,606,321 Thaler, hvoraf 6,188,610 Thaler vare fremmede Kapitaler, (3,441,033 Th. Laan og 2,747,577 Th. Spareindskud, som ere ind-

satte i Foreningernes Kasser uden Opfordring fra denne), medens 1,332,438 Th. tilhørte Foreningerne og Medlemmerne af dem. Forholdet til Gunst for denne Deel af Formuen har stadigt forbedret sig. Af det samlede Beløb var 1,199,545 Th. Medlemmernes Andeel i Forretningen, medens 132,893 Th. var Foreningernes samlede Formue, som fortrinsviis tjener til Reservefond ved Dækning af eventuelle Tab.

Naar man tager Hensyn til, at Størstedelen af Medlemmerne af Foreningerne fra Begyndelsen af vare ude af Stand til at indskyde nogen Kapital, at af Foreningerne over 100 endnu ikke ere naaede ud over det fjerde Aar af deres Tilværelse, og at Kapitaldannelsen altsaa endnu er i sin Begyndelse, maa dette Forhold betragtes som meget gunstigt og som et Beviis for, at Foreningerne mere og mere indsee, at de alene kunne trives ved at hvile paa en solid Grundvold, og at de ingen Møie bør spare for at tilfredsstille enhver Fordring, der kan stilles til dem i den Retning. Nettogevinsten for 1862 var 105,000 Th.; Tab af nogen Betydning indtraf saagodtsom ikke, i Alt udgjorde det kun 3,730 Th. Tidligere har man imidlertid lidt et Tab af 107,333 Th. ved den store Dresdener Spare- og Forskudsforening, som trods gjentagne Advarsler havde overskredet de naturlige Grændser for Associationernes Forretningsomraade og tilsidesat de sædvanlige Forsigtighedsregler, samt givet sig af med at drive Laaneforretninger i det Store.

Erindrer man, at der foruden de her nævnte Foreninger endnu bestaaer 140 til 150 andre, hvis Regnskaber ikke vare bekjendte, uagtet de vare i Virksomhed i 1862, saa kan den Kapital, som har været i Omløb i Forskudsforeningerne, an-

slaaes til en Deel over 30 Millioner Th., medens Foreningens egne Kapitaler have udgjort c. 2 Millioner, og de laante Kapitaler c. 10 Millioner. Disse gunstige Resultater have vakt stor Opmærksomhed og vundet den offenlige Mening i høi Grad for Sagen, saaledes at der stadigt tilflyder Foreningerne rigelige Tilbud om Penge; de ældre og større blandt disse have endog været istand til at understøtte de mindre.

Ved Siden af Manglen paa Kredit er der en anden Hindring, som ofte træder hæmmende iveien for Udvidelsen af Haandværket og Leveringen af bedre Produkter, det er Mangelen paa gode Materialier. Denne Mangel afhjælpes ved Raastofforeningerne, som have deres særlige Forretningsførere, der indkjøbe Raastoffet og atter fordele det blandt Medlemmerne; Priserne ved Udstykningen i Detail ansættes 4 til 8 Procent over Indkjøbsprisen. Heraf anvendes 3—4 Procent til Foreningernes Administrationsudgifter, Bøger o. s. v., saa at der bliver 2—3 Procent tilbage. Da Driftskapitalen omsættes 2—4 Gange aarlig, voxer hiin Rest til 8—10 Procent, hvorved der opnaaes et godt Overskud, selv om man fradrager 4—5 Procent til Foreningernes Kreditorer. Heraf dannes Aktier for Medlemmerne og Reservefond. Kapitalen tilveiebringes deels ved solidarisk Hæftelse af Medlemmer, deels faaes der ogsaa Kredit hos Fabrikanterne. At der derved opnaaes store Besparelser for Producenterne, er indlysende, idet den Forøgelse, som Detailudsalget nu foraarsager i Priserne, ofte udgjør 40—50 Procent. Foreningerne dannede sig først blandt Skomagerne og have især faaet Udbredelse hos disse. Til disse Foreninger knytte sig Magasinforeningerne, som paatage sig Udsalget af Pro-

ducenternes Varer. Denne Art Foreninger har som bekjendt allerede existeret tidligere, saaledes at det kun er deres Indordnelse i de her nævnte Associationer, der er noget Nyt. Man har fulgt som Regel at lade hver Deeltager indsætte Varerne for sin egen Regning og til sine egne Priser, saa at Magasinet i Grunden kun er Kommis for Producenten. Men paa forskjellige Steder har man begyndt at lade Magasinet bestille Varerne hos Producenterne og sælge dem for egen Regning, hvorved Overgangen dannes til de producerende Associationer. Dette har saaledes været Tilfældet for endeel Skrædderes Vedkommende i Gotha. Der foreligger ikke saa fuldstændige Oplysninger om disse Foreninger som angaaende Kreditforeningerne, idet de ere dannede indenfor en snevrere Kreds af Folk i samme Stilling, ligesom de ogsaa for Størstedelen ere yngre end disse. Antallet ansloges i 1862 til 200—250 med omtrent 10—12,000 Medlemmer. I Aarsberetningen for 1862 anføres, at af dette Antal gave 118 sig af med at indkjøbe Raastoffer til Forarbeidelse, 12 med Magasinering af færdige Arbeider, medens 18 dreve fælles Produktion. Kun med Hensyn til 28 Raastofforeninger, 1 Magasin- og 1 Produktiv-Association havdes nøiere Efterretninger. For hine 28 Foreningers Vedkommende var der i 1862 indkjøbt Raastoffer for 231,078 Th. Det Kvantum, der var overladt Medlemmerne, var beregnet dem til en Priis af 232,005 Th., medens man endnu havde paa Lager for 79,634 Th.; Nettoindtægten, som her spiller en mindre Rolle, udgjorde efter Afholdelsen af alle Omkostninger 6,463 Th., men den Fordeel, som vandtes derved, at man fik billigere og bedre Raastoffer, blev i 1861 anslaaet

til 10—20 og i enkelte Tilfælde til 30 Procent og derover; Tabene udgjorde i det Hele 366 Th. Naar man slutter fra de Tal, som ere bekjendte, til de øvrige Foreninger, kan det antages, at den samlede Omsætning for de Associationer, som i 1862 dreve Forretninger, omtrent udgjorde 1—2 Millioner Th. Disse Foreninger havde en meget forskjellig Udbredelse blandt Haandværkerne. Der fandtes i 1862 af Raastofforeninger 79, bestaaende af Skomagere, 33 af Skræddere, 7 af Snedkere, Pianofortemagere og Stolemagere, 6 af Vævere, 5 af Smede, 3 af Bogbindere, 1 af Garvere (i Glückstadt), 1 af Lampemagere, samt desuden 10 Magasinforeninger af Snedkere, Pianoforte- og Stolemagere, samt 2 «Gewerbehalle«-Associationer i Almindelighed.

Konsumforeningerne have ingenlunde vundet det Omfang i Tydskland som i England, medens der dog i den senere Tid er vakt en mere levende Interesse for dem. De betydeligste af Foreningerne ere de to hamborgske Foreninger til Fordelingen af Livsfornødenheder, af hvilke den ældre stiftedes i 1852, den yngre i 1856, og som i en Deel Butikker i forskjellige Dele af Byen overlade til Medlemmerne Brændsel, Brød, røgede Varer, Ærter og Bønner samt Kolonialvarer. De trives godt og have en aarlig Omsætning af 40—50,000 Th. Iøvrigt have Konsumforeningerne især faaet Udbredelse i de store Byer, — saaledes fandtes der i 1862 7 i Berlin, 2 i Køln, 1 i Dysseldorf, 2 i Elberfeld, 1 i Kønigsberg og 1 i Breslau, — samt i Holsteen, der har Konsumforeninger i Neumünster, Oldesloe, Kiel, Itzehoe og Neustadt. Foruden de her nævnte fandtes der kun 19 Konsumforeninger. Udenfor Tydskland findes der i Schweitz i Zürich en stor Konsumforening, som

i 1861 besad flere Grundeiendomme, et Magasin, et Bageri, et Spiselokale samt 9 Udsalgssteder, hvorfra der solgtes for 801,833 Francs. I Foreningens eget Bageri blev der bagt 10,350 Centner Meel, og der solgtes 1,349,150 ℔ Brød for 271,432 Francs. Samtlige Forretninger gave i 1861 en Nettoindtægt af 25,367 Francs. — En Konsumforening bestod ogsaa en Tid her i Kjøbenhavn og havde ret gode Resultater, men den tilintetgjordes senere ved daarlig Besyrelse.

X.

Konsumforeningernes Betydning og Indflydelse.

---

1. Konsumforeningerne have til Formaal at tilveiebringe bedre Betingelser for Arbeidernes Forbrug af Levnetsmidler, Brændsel og andre Fornødenheder, end de kunne opnaae ved at indkjøbe hos Detailhandlerne. Deels ville Medlemmerne kjøbe mindre dyrt, deels ville de have bedre og mere uforfalskede Varer. Der opstaaer naturligt det Spørgsmaal, om ikke de samme Goder, som man eftertragter ved disse Foreninger, allerede opnaaes ved den nuværende Ordning af Forholdene. Detailhandlerne kjøbe nu af Producenterne eller af dem, der handle med Varerne en gros, de stræbe at erhverve sig Varerne til en saa billig Priis som muligt, medens paa den anden Side den tilstedeværende Konkurrence nøder Forhandlerne til at sælge saa billigt som muligt. Konkurrencen vil netop her altid være stærk, thi Detailhandelen er en Næringsvei, som udøver megen Tiltrækningskraft, Arbeidet er let og fordrer ingen stærk Anstrængelse, derhos har den en friere Charakteer end Haandværks- og Fabrikarbeidet, medens den tillige kan begyndes med en lille Kapital og tildeels paa Kredit. De Foreninger, der indkjøbe til fælles Konsum, maae have Forretningsførere, som kunne iagttage

og gribe de Leiligheder, som vise sig fordeelagtige til Indkjøb. Der maa holdes Folk til Udstykningen af de indkjøbte Varer til Interessenterne, og endelig maa der svares Renter af den Kapital, hvormed Forretningerne drives. Fordelene, som kunne naaes ved det fælles Forbrug, synes derfor ikke at være store. Denne Indvending er bleven bestyrket ved en af A. Clément foretagen Sammenligning af Udgifterne til den franske Armees Konsum og til de Individer, der ligge i Hospitalerne, med de Udgifter, der i Almindelighed medgaae til Konsum for hvert enkelt Individ i Frankrig. Det viste sig derefter, at Udgifterne til hvert Individ af Hæren med Hensyn til Føde, Klædning, Brændsel, Sengklæder o. s. v. udgjorde omtrent 424 Francs, (deri var ikke indbefattet Udgifterne til Officererne); Udgifterne til hvert Individ i Hospitaler og Stiftelser udgjorde imellem 406 og 656 Francs. Derimod var Konsumbeløbet for hvert Individ i Frankrig efter et gjennemsnitligt Overslag ikke mere end mellem 300 og 350 Francs*). Uagtet denne Beregning har vundet en vis Autoritet, er det dog ikke vanskeligt at see, at den hviler paa et uholdbart Grundlag. For det Første er det en anerkjendt Sætning, at Staten er en dyrere Administrator, end en privat, af Associationens Medlemmer nøie kontrolleret Bestyrelse vil være. Det maa dernæst vel erindres, at Medlemmerne af Armeen ere i den kraftigste Alder, der konsumerer stærkest, hvad der ikke gjælder om alle Medlemmerne af Arbeiderfamilierne, navnlig Børnene. De Individer, der findes i Hospitaler og Stiftelser som Syge, Vanføre og desl., stille særlige

*) Dictionnaire de l'économie politique I, S. 83.

Krav med Hensyn til Føde og andre Fornødenheder. Denne Sammenligning kan altsaa ikke gjøres gjældende, men der kan uddrages den Lære deraf, at Associationerne ikke maae tælle altfor mange Medlemmer, og at den Fordeel, som ligger deri, at man paa Grund af et stort Antal Medlemmer kan indkjøbe meget store Kvanta, ikke opveies derved, at den nødvendige Kontrol i saa Tilfælde bliver svækket.

Ved en nærmere Undersøgelse af Forholdene vil det vise sig, at Foreningerne af en Række Grunde maae kunne skaffe deres Medlemmer billigere Livsfornødenheder, end disse ere istand til, naar de kjøbe enkeltviis. Mange Arbeidere ville begynde deres Indkjøb hos Detailhandlerne paa Kredit, men denne Kredit maa betales dyrt. Erstatning for de Tab, som lides ved Kredit, søges ikke blot hos dem, som faae Kredit, men tildeels ogsaa hos Arbeidere, som betale kontant, idet Assurancen for Risikoen af Detailhandlerne for en stor Deel fordeles over alle Kunderne, en af Grundene til, at Priserne ere høiere, jo mindre Portioner der sælges. Men dernæst tilveiebringer Konkurrencen ikke altid billigere Priser. Det vil, som J. St. Mill*) har paapeget, ofte være Tilfældet, at Gevinsten ved den voxende Konkurrence ikke i og for sig formindskes, men at Resultatet kun bliver, at den fordeles blandt flere Individer. At et saadant Forhold meget ofte finder Sted i Detailhandelen, kan ikke benægtes. Det maa heller ikke lades upaaagtet, at Arbeiderne dog i Regelen ville kunne faae den Kapital billigere, som behøves til Indkjøb af Varerne, og altsaa

*) Soetbeers Oversættelse: »Grundsätze der politischen Oekonomie» I. S. 288.

kunne sælge disse billigere, end Detailhandlerne ville være istand til, da den tilveiebringes enten ved Sammenlægning af deres Sparepenge eller ved Laan paa den Sikkerhed, som de i Forening kunne give, og som vil være større end den, de fleste Detailhandlere i Reglen ville kunne yde, hver for sig. Netop fordi de have en større Kapital end den enkelte Detailhandler, ville de være istand til at gaae endnu mere direkte til den første Producent eller første Forhandler end Detailhandleren, og de ville altsaa spare de Procenter, hvormed Detailhandleren maa forøge sine Priser paa Grund af den Fordeel, der har maattet indrømmes Mellemhandleren. I den sidstnævnte Omstændighed ligger ogsaa Muligheden af at faae bedre og kraftigere Varer end dem, som Detailhandleren udbyder til Salg, da de Varer, som indkjøbes af Konsumforeningerne, ere gaaede gjennem færre Hænder og altsaa mindre udsatte for Forfalskning. Netop Konkurrencen blandt Detailhandelen fremkalder notorisk en stor Mængde Forfalskninger*). Der vil altsaa kunne tilbydes bedre Varer og tillige et større Udvalg, jo betydeligere den Sum er, hvorfor der gjøres Indkjøb. Varerne kunne derhos indkjøbes uden Risiko, idet Afsætningen er sikker og bestemt med Hensyn til Omfang, saa at der hverken vil fordærves Varer ved lang Henliggen eller behøver pludselig at skaffes Varer tilveie, naar Efterspørgslen stiger. Det er væsenligt af denne Grund, at i England de »Stores» ikke have kunnet bestaae, som vilde sælge til Andre end Medlemmer. Arbeideren vil endelig ved at kunne henvende sig paa et

*) See herom Chevalier: »Lettres sur l'Organisation du travail». Lettre XI.

bestemt Sted med Sikkerhed for at faae gode Varer til en billig Priis undgaae at maatte søge at gjøre et Valg mellem Detailhandlerne efter deres bedre eller slettere Varer, høiere eller lavere Priis, hvorved Tid spares for ham. I det Hele vænnes han til Orden og Regelmæssighed, samt til at betale kontant, forsaavidt man ikke anvender bons, udstedte i Forhold til Indskuddene, som det har været Tilfældet i flere franske Foreninger. At den kontante Betaling kan have stor Indflydelse i den nævnte Retning, har Erfaringen tydelig viist i den af Pionererne i Rochdale dannede Konsumforening.

Disse Fordele ere indlysende nok, og Foreningerne have derfor baade i England og i Tydskland overvundet Modstanden, medens der i Frankrig i det Hele gjør sig en Antipathi gjældende imod disse Foreninger, ligesaavel som imod Arbeiderassociationer i det Hele.

2. I den nyeste Tid er der i Tydskland blevet reist en anden Anke imod Konsumforeningerne, der ingenlunde er udgaaet fra Modstanderne af Socialismen eller fra Detailhandlerne, som lide under Oprettelsen af Konsumforeningerne, men derimod fra den Side, som kræver Statens Understøttelse til Dannelsen af Associationerne samt disses fortsatte Ledelse og Bevaring af denne, en Side, hvis Ordfører er Dr. Lasalle. Han gaaer ud fra, at det er en af alle Nationaløkonomer antaget Sætning, at Arbeidslønnen i Gjennemsnit altid maa reduceres saaledes, at den svarer til, hvad der kræves til det nødvendige Livsophold, derved forstaaet, hvad der sædvanemæssigt er nødvendigt for Arbeiderne til at friste deres Existens og til at formere sig. Naar altsaa gjennem Konsumforeningerne Udgifterne til Konsumtionen blive

formindskede, hvad der i Virkeligheden vil svare til en Forøgelse af Lønnen, vil Arbeidernes Stilling derved i Længden ikke blive forbedret, idet deres Antal vil voxe, den forøgede Mængde vil forstærke Konkurrencen, og Lønnen altsaa atter synke ned til samme Niveau som tidligere. Det er nu ganske vist, at der existerer en saadan Lov, som den ovenfor nævnte, der dog nærmest gjælder for det simpleste og meest underordnede Arbeide, saa at den behersker Lønnen for de Arbeidere, der staae paa det laveste Trin af Kulturen. Men dermed er Sagen ingenlunde afgjort. Det er den sædvanemæssige Løn, som her er det Afgjørende, og naar Arbeiderne altsaa ved at faae en høiere Løn eller ved at konsumere billigere blive satte istand til at vedligeholde den saakaldte standard of life, er der vundet meget betydeligt for dem. Det kan ingenlunde antages, at de Arbeidere, som indtræde i Konsumforeningerne, og som i Reglen ville høre til de dygtigere og selvstændigere Arbeidere, just derved ville bringes til at stræbe efter at forøge deres Familier, eller at Medlemmerne af disse, der opdrages under de forbedrede Forhold, som denne indirekte Forøgelse af Arbeidslønnen har fremkaldt, derved skulde bringes til hurtigere at tragte efter at stifte Familie. Tvertimod det Modsatte vil være Tilfældet. Fordringerne ville stige, og der ligger netop i Konsumforeningerne et Moment, som vil kunne bidrage til at bringe the standard of life i Veiret, et Resultat, hvis store Betydning saavel for de sociale som de økonomiske Forhold fra alle Sider erkjendes.

Men Fordelen ved disse Foreninger maae ikke alene søges heri. Det er allerede ovenfor antydet, at de ud-

øve en moralsk Virkning paa Arbeiderne, fordi de vænne Arbeiderne til Orden og Selvstændighed, og dette har sin store Betydning for Arbeidets Kvalitet, medens selvfølgeligt allerede den kraftigere Føde, som udvikler deres physiske Kræfter, gjør sin Indflydelse gjældende paa Arbeidets Kvantitet. Arbeidet vil saaledes kunne faae en større Produktivitet, uden at Udgifterne dertil direkte forøges, og Arbeiderne ville baade i materiel og immateriel Henseende komme til at føre et bedre Liv end tidligere.

3. For at Foreningerne skulle kunne gjøre den tilsigtede Nytte, er det som alt bemærket nødvendigt, at deres Omfang ikke bliver altfor stort, og de ville derfor i Reglen bedst kunne oprettes, hvor et stort Antal Mennesker i temmelig eensartede Livsstillinger og altsaa med nogenlunde eensartede Fordringer til Livet ere sammentrængte. Det er derfor Foreninger, der i Reglen egne sig bedre for Fabrikarbeidere end for Haandværkere, bedre for store Byer end for smaa Byer og for Landet, hvor Nødvendigheden af dem i Reglen heller ikke vil være saa stor. Lidet ønskeligt er det, at Konsumforeninger gaae udenfor Indkjøb og Fordeling samt Tilberedelse af Levnetsmidlerne, saa at der opstaaer Anstalter, hvor Fortæringen i egenlig Forstand finder Sted i Fællesskab af samtlige Medlemmer. Den materielle Billighed, som opnaaes herved, vil neppe kunne opveies ved den immaterielle Skade, som er en Følge af, at Familielivet nedbrydes, saa at Hjemmet kun bliver det Sted, hvor man sover, og som iøvrigt ved sin Kulde og Taushed ingen vækkende Indflydelse kan udøve paa Familiens Sam-

menhold og dens Medlemmers moralske og intellektuelle Liv*).

4. Hvori ligger den egenlige Forandring, som foregaaer ved Konsumforeningerne i Sammenligning med den tidligere Tilstand? Ved Associationen tilveiebringe Arbeiderne de samme Betingelser for Forbruget i det Mindre, som existere for Forbruget i det Store, og Arbeiderne hæves op til forholdsviis at nyde samme Fordeel af deres smaa Indtægter som Kapitalisterne og Ihændehaverne af høiere lønnede Stillinger af deres større Indtægter.

---

*) See Cherbuliez: Science économique II S. 271. At Familiemedlemmerne spise regelmæssigt sammen ved eet Bord, er, som Sir F. M. Eden har bemærket, et af de tydeligste Tegn paa en høiere Kultur, og en Tilbagegang i saa Henseende er lidet ønskelig. Grækerne tilskreve derfor ogsaa den vise Heros Palamedes Opfindelsen af denne Regelmæssighed.

XI.

Associationerne til Tilveiebringelse af bedre Betingelser for den lille Industri.

1. Man har ofte, naar det gjaldt om at afhjælpe den Nød, som indtraadte ved Overgangen fra den lille Industri til den store, under Kampen mellem Haandværkerne og Fabrikerne, henviist til Statens eller forskjellige Institutioners Hjælp, og paakaldt Velgjørenheden, den offenlige saavel som den private. Denne Hjælp er ogsaa bleven ydet under forskjellige Former, ikke nærmest som Fattigunderstøttelse, men i Form af Laan, Bidrag til forskjellige Kasser o. s. v. I Reglen er der derved kun blevet udrettet saare Lidet. Netop fordi det saaledes Ydede har været en Gave, eller ialfald et Laan, for hvilket der ikke sattes Betingelser, som strengt fordredes opfyldte, har det ikke fra Laantagernes Side fremkaldt den nødvendige Selvvirksomhed, saameget mere som det i Reglen ydes dem, der ere komne længst tilbage, og hos hvem Selvtilliden er forsvunden. De uheldige Resultater, som have viist sig, have derfor lidt efter lidt svækket Interessen, og man har opgivet Sagen. Den arbeidende Klasse besidder imidlertid rige Kræfter, som det gjælder om at organisere og give Tillid til sig selv, men saalænge der henvises enten til Statens Hjælp eller til velgjørende Med-

borgeres Understøttelse, mangler den Selvstændighedsfølelse, Selvagtelse og Tillid til egne Kræfter, som ene kan bære den Bygning, der skal opføres, og styrke til at udholde de Anstrængelser, som ere nødvendige.

2. Overalt, hvor Fabrikerne og Haandværkerne konkurrere med hverandre, bukke de Sidste under. Aarsagen til, at den lille Industri ikke kan optage Kampen med den store, ligger ei blot deri, at man ved en større Produktion i høiere Grad kan gjøre Brug af mechaniske Hjelpemidler og af fuldstændigere Arbeidsdeling, men ogsaa væsenligt i den Omstændighed, at den større Industridrivende, fordi han raader over en betydeligere Kapital og har en langt mere udstrakt Kredit, kan skaffe sig bedre Raastoffer, benytte Konjunkturerne til billigere Indkjøb og gribe det rette Øieblik til Afsætningen. Alle disse Fortrin mangler den mindre Haandværker. Han maa skaffe sig Kredit til høi Priis, som han maa søge erstattet ved dyrere eller ved slettere Varer. Han maa kjøbe, naar han har Penge, ikke naar Varen er billigst, og han kan, da hans Indkjøb i det Hele kun er lille, ikke faae Leilighed til at foretage Udvalg. Jo mindre en Kvantitet han kan indkjøbe, desto dyrere vil den forholdsviis blive, da Priserne stige ved det voxende Detailudsalg. End slettere stille naturligviis Betingelserne sig, naar han uden Penge og med ringe Kredit maa forlange Henstand med Betalingen eller Afgjørelse af sin Gjæld ved Afdrag. Allerede derved, at Indkjøbet kan skee i stort Omfang for fælles Regning, vindes betydelige Fordele, men endnu større blive disse, naar der tillige kan gives kontant Betaling.

3. Det er disse Mangler, som afhjælpes ved Raa-

stof-Kredit- og Forskudsforeningerne, hvis Særkjende er, at der ved Associationen tilveiebringes en solidarisk Forpligtelse, som sætter den Enkelte istand til at opnaae forholdsviis de samme Fordele, som om han disponerede over hele den Kredit og hele det Beløb, der tilhøre alle de Enkelte i Forening. Den Enkeltes Arbeidskraft eller moralske og intellektuelle Egenskaber ere et daarligt Pant, da Individet er udsat for mange Tilfældigheder, men en Associations Arbeidskraft er ikke underkastet Tilfældigheden, saa at Foreningens solidarisk ansvarlige Arbeidskraft bliver et godt Pant. Endelig opnaaes der ved Magasinforeningerne bedre Betingelser for Afsætningen. Fordelene for de enkelte Medlemmer ved disse Associationer ere iøinefaldende nok, men Fordelene for Samfundets hele økonomiske Udvikling ere ogsaa af Værdi.

En Forandring, der tilveiebringer en sikkrere økonomisk Stilling for Industrien, er til Bedste for Udviklingen i det Hele. Produktionen vil voxe derved, idet Arbeiderens materielle og individuelle Kræfter fuldstændigt kunne rettes paa denne, uden at han behøver at søge Udveie til Anskaffelse af Materiale, til Erhvervelse af Kredit o.s.v., Forhold, som ofte indvirke forstyrrende og nedbrydende. Associationerne fremkalde saaledes en Arbeidsdeling, idet Haandværkerne blive istand til at indskrænke sig til Produktion, medens Indkjøbet af Raastoffet, der fordrer ikke blot en technisk, men en vis merkantil Dygtighed, samt Afsætningen gaaer over i Hænder, som ere bedre skikkede dertil. Der spares derved for Samfundet en Deel af de Udgifter, som hidtil ere blevne anvendte til at underholde Mellemhandlerne, idet Bestyrerne af Foreningerne ville udgjøre et langt mindre Antal end hine. Særligt ville

derhos de her omtalte Foreninger indvirke gavnligt paa Kvaliteten af Produktet, idet Varerne ville blive forarbeidede af bedre Raastoffer. Erfaringen har ogsaa viist dette, og den første Association, som dannede sig i Delitzsch, Skomagerassociationen, var snart istand til at vinde Overvægten paa Markederne i Omegnens Byer, fordi dens Produkter vare af bedre Læder. Varerne blive dernæst billigere, fordi man sparer de Udgifter, som de vanskelige Kreditforhold for den mindre Haandværker fremkalde, og som søges erstattede i Varerne. Endelig bør stærkt fremhæves den Opfordring til Sparing, som disse Foreninger fremkalde derved, at de give et langt større Udbytte end de almindelige Sparekasser. Den Haandværker, der opsparer en Sum, vil, ved at indskyde den i Kreditforeningerne, tillige forøge sin Kredit eller Midlerne til at udvide sin Forretning, og han vil strax kunne disponere over disse. Følelsen af at eie fremkalder en moralsk og social Selvstændighed, som maa vurderes høit, og som naturligviis virker tilbage paa Arbeidets Egenskaber.*)

4. Der tilveiebringes altsaa ved de frie Associationer mellem Arbeiderne og Haandværkerne til Udvikling af Kre-

*) Det har viist sig i de her omtalte Kreditforeninger, at Personer, som ere komne saa langt tilbage, at man tog stærkt i Betænkning at optage dem som Medlemmer, og som kun fik Laan mod Kaution, ved regelmæssige Bidrag og Andeel i Gevinsten efterhaanden have samlet sig et saadant Tilgodehavende hos Kassen, at de kunne faae Laan uden Kautionister. »Indem die Vereine auch dem Aermesten Gelegenheit bieten und ihm Lust machen sich creditwürdig zu zeigen, machen sie ihn creditfähig.« »Kapitel zu einem deutschen Arbeiterkatechismus« S. 131.

diten og Tilveiebringelsen af Raastoffer to af de Betingelser, hvorpaa den store Kapitalists Overvægt i Konkurrencen beroer, og nogle af de Mangler, hvorunder den lille Industri i Almindelighed lider ligeoverfor den store Industri, hæves ved dem. Derved bliver naturligviis ikke den lille Industri sat istand til at konkurrere med den store paa det Omraade, som er naturligt for denne, men derved forhindres, at Fabrikerne faae afgjort Overlegenhed ogsaa paa Gebeter, som naturligt ere anviste den lille Industri, idet større Soliditet, Afpasning efter Individualiteten o. s. v. spille en betydelig Rolle, men hvor Fabrikernes overlegne Billighed kunde bringe Kunderne til at tilsidesætte Hensynet til hine væsenlige Fordele. Derhos hæves Udbyttet af Haandværket paa det vide Omraade, indenfor hvilket Fabrikerne ikke kunne trænge ind (saaledes Arbeider, der ikke lade sig samle paa et enkelt Sted, som alle Bygningsarbeider, Produktion til dagligt, umiddelbart Forbrug, Reparationer, personlige Tjenesteydelser i haandværksmæssig Form o. s. v.).

5. I den senere Tid er der ogsaa blevet Spørgsmaal om at anvende Forskuds- og Kreditforeningerne paa Landet, uden at disse dog idetmindste i Tydskland have vundet noget synderligt Omfang, undtagen i Nassau. Her bestod allerede tidligere saakaldte »Bauerngesellschaften», som dog vare grundede under Statens Medvirkning. Nu er der imidlertid oprettet selvstændige Forskudsforeninger, der omfatte to Trediedele af Befolkningen og skulle trives fortræffeligt, saa at der derfra kan hentes et Mønster for saadanne Anstalters Udvikling andetsteds.*)

*) See Tillæg til Bremer Handelsblatt Nr. 610.

XII.

De producerende Arbeiderassociationer.

1. De producerende Arbeiderassociationer ere blevne betragtede som den høieste Udvikling af Associationen, som Slutstenen af Bevægelsen og som bestemte til at omforme hele den nuværende Arbeidsmaade. Ved dem skulde baade Udbyttet af den økonomiske Virksomhed i det Hele forøges, og dette tillige fordeles paa en rigtigere Maade. Disse sangvinske Forhaabninger hvile imidlertid for Størstedelen paa en Miskjendelse af Betingelserne for Arbeidsvirksomheden.

Naar man vil bedømme, hvorvidt produktive Arbeiderassociationer kunne tilveiebringe et større Udbytte end den nu sædvanlige Form, hvorunder Produktionen drives, maa man undersøge, hvorledes de ville virke paa hver enkelt af de Betingelser, som gjøre deres Indflydelse gjældende i Produktionen paa Kapitalen, paa Arbeidernes og paa Entrepreneurens Virksomhed.

2. Foreløbigt vil det være rigtigt at gaae ud fra den Forudsætning, at saavel Arbeiderassociationen som Fabrikeierne ere i Besiddelse af den fornødne Kapital til det første Anlæg og Driftskapital, eller ialfald kunne faae dem tillaans under de samme Betingelser. Betragtes nu først Arbeidet, da er det muligt, at det vil blive mere produktivt i Arbeiderassociationen end under den nuvæ-

rende Form, idet Udsigten til at faae en Andeel af Entrepreneurgevinsten, altsaa et større Udbytte af Arbeidet, rimeligviis vil bringe Arbeideren til at anstrænge sig i høiere Grad, end det i Reglen nu er Tilfældet, da hver Arbeider holder den Midte mellem udmærket og slet Arbeide, som er tilstrækkelig til at sikkre ham hans Stilling uden at anstrænge ham for stærkt. Det da indtrædende Forhold vil fremkalde en gjensidig Kontrol og maaskee en gjensidig Kappelyst, som vil have en ikke ringe Betydning; ikke blot Arbeidets Kvantitet vil blive bedre, men rimeligviis ogsaa dets Kvalitet; Arbeideren vil, forudsat at der virkelig under dette System tilveiebringes et større Udbytte for ham, stræbe paa Grund af sin forbedrede Stilling at opnaae en høiere aandelig Udvikling, hvorhos der vil være større Opfordring for ham til at være fuldkommen stræng moralsk i sin Færd under Arbeidet.

Hvad angaaer Benyttelsen af den faste Kapital, navnlig af Redskaber og Maskiner, da er det sandsynligt, at der bliver anvendt en større Omhu og en større Sparsommelighed med Hensyn til dem i en Arbeiderassociation, end i en Anstalt, hvor Arbeiderne kun ere lønnede. Det Materiale, der benyttes til Forarbeidelse, vil derhos vistnok blive anvendt i den yderste Udstrækning, saa at der drages den fuldeste Nytte af det.

Heri ligger der altsaa en Række gunstige Betingelser for Arbeidets Produktivitet, men anderledes stiller Forholdet sig med Hensyn til Betingelserne for den Virksomhed, der skal kombinere Arbeidet og Kapitalen, træde istedetfor Entrepreneuren og tilveiebringe Eenheden i Forretningen. Det vil allerede i og for sig være vanskeligt

for Arbeiderne at finde en dygtig Leder, som besidder alle de forskjelligartede Egenskaber, der kræves af en dygtig Entrepreneur. Man vil ganske vist her kunne henpege paa Aktieselskaberne og den store Virksomhed, som er bleven udviklet af mange af disse med Hensyn til industrielle Foretagender, men Forholdet er et andet. Selv Aktieselskabernes Forretningsførere staae i mange Tilfælde under uheldigere Betingelser end den private Mand, som leder en Forretning, men de ville dog befinde sig under langt bedre Vilkaar end den, der skal styre Virksomheden i en Arbeiderassociation. Eenheden i Ledelsen opretholdes nemlig langt lettere af en Forretningsfører for et Aktieselskab, end af Forretningsføreren for en Arbeiderassociation. Den Indflydelse, som udøves af Aktionairerne gjennem Generalforsamlingerne, griber ikke ind i Enkelthederne af Forretningsførerens Ledelse, og naar han er begavet med tilstrækkelig Energi, vil han ogsaa kunne gjøre en aldeles overveiende Indflydelse gjældende i Bestyrelsen. Anderledes vil det derimod under sædvanlige Forhold være i en Arbeiderassociation, hvor der vil herske stor Tilbøielighed til nøie at kontrollere og gribe ind i Lederens Virksomhed. Dernæst har Aktieselskabets Forretningsfører i det Hele uindskrænket Myndighed over sine Underordnede og kan afskedige og antage nye, men dette er ikke muligt i en Arbeiderassociation. Det vil derhos være vanskeligt for Arbeiderne at finde en Mand, der forener de rette Egenskaber, som i Reglen ikke ville være tilstede hos nogen Mand af deres egen Midte. Vel have mange Arbeidere udviklet sig til Entrepreneurer, men dette er først skeet sukcessive, og netop hos saadanne Mænd med en overordenlig stærk

Villie og stor Energi vil der snarest vise sig en Tilbøielighed til at herske og en Fordring paa ubetinget Lydighed og Underordnelse, der kan gjøre dem vel skikkede til at anvende lønnede Arbeidere, men lidet egnede til at lede deres Lige. Der er Fare for, at Arbeiderne netop vælge den til Leder, som er mindre skikket dertil, idet de Egenskaber, der kunne skaffe Indflydelse paa en Samling af Arbeidere, ere meget vidt forskjellige fra dem, som behøves til at lede et industrielt Foretagende*). Under de nuværende Forhold er den Gevinst, som haves af hver enkelt Forretning, kun lille, Fordelene tilveiebringes i det Væsenlige ved en hyppig Gjentagelse af den samme Operation samt ved den videst mulige Udstrækning af Forretningerne. Heraf følger, at Forskjellen mellem en god Gevinst og et Tab ofte er afhængig af en ikke stor Gradsforskjel i den Dygtighed, hvormed Forretningerne ledes. Saameget større Betydning har det derfor, at Ledelsen føres med overordnet Kraft og Dygtighed.

Det andet Moment, som ved Siden af Eenheden kommer i Betragtning ved Ledelsen, er Entrepreneurens større eller mindre Interesse i Foretagendet. Under den nu brugelige Form spille Frygten og Haabet i saa Henseende en mægtig Rolle. Hvis Entreprisen ledes heldigt, vil Driftsherren forøge sin Formue, hvis det gaaer slet, mister han den. Belønningen og Straffen ligge saaledes lige for Haanden**) og maae bevæge ham til at anstrænge sig til det Yderste, men disse Bevæggrunde kunne ikke gjøre sig gjældende i den Grad hos den lønnede Forretningsfører eller den Arbeider, som staaer i Spidsen for Associationen.

*) See Morrison Labour and Capital 1854 S. 126.

**) See Journal des économistes 2 Ser. XI S. 324.

Det er saaledes i høi Grad tvivlsomt, om der vil tilveiebringes et større Udbytte af Produktionen i en saadan kooperativ Forening. Udsigterne ville være bedst, jo mindre Udbyttet beroer paa heldige Spekulationer og paa administrativ Dygtighed; hvor altsaa Afsætningen er sikker og ordnet, Arbeidet eensformigt, Raastoffet let tilgjængeligt, ville Vanskelighederne være mindre. Foretagender som disse, i hvilke Kapitalen vil spille den overveiende Rolle, egne sig imidlertid vel godt for Aktieselskaberne, men i Arbeiderassociationen skulde Udsigten til det større Udbytte fortrinsviis ligge i Arbeidets større Produktivitet, i den stærkere Anvendelse af det Hjælpemiddel, som Arbeiderne besidde i deres Kræfter og i disses specielle Udvikling. Uagtet altsaa Aktieselskabet og Arbeiderassociationen synes at være lige stillede med Hensyn til Forretningsførerens Interesse i Foretagendets Gang, er Forholdet dog i Virkeligheden ugunstigt for den sidstnævnte Forening. I en Association, som fortrinsviis er Kapitalassociation, kan Kapitalens Overvægt bøde paa Manglen af Interesse hos Forretningsføreren, men dette opveiende Moment mangler i den Association, som fortrinsviis er Arbeiderassociation.

3. Udbyttet af den industrielle Virksomhed fordeles mellem Arbeideren, Kapitalisten og Entrepreneuren. Med Hensyn til Kapitalisten er det foreløbigt blevet antaget, at der var lige Forhold tilstede, enten Forretningen dreves af Arbeiderassociationen eller af en enkelt Mand. Hvad angaaer Arbeidslønnen, da vil det være rigtigt at fastsætte, at Arbeiderne ogsaa under Associationen skulle modtage den samme Løn som tidligere og paa samme Maade, idet de ikke ville kunne vente med at modtage

denne, indtil Forretningens Resultater opgjøres ved Enden af Aaret. Hvad der vil komme til yderligere Fordeling imellem dem, er Entrepreneurens Gevinst. Denne bestaaer af to Dele, deels hvad man kunde kalde hans Arbeidsløn eller det Vederlag, som svarer til, hvad en Person i hans Stilling sædvanligt bruger, deels det egenlige Nettoudbytte af Forretningen. Den førstnævnte Udgift maa ligesaavel afholdes af Arbeiderassociationen som under den nu brugelige Form. Det er muligt, naar Arbeiderne kunne finde en Mand af deres Midte, der kan udføre Forretningerne, at Vederlaget vil være billigere end under den nuværende Organisation, menForskjellen vil ikke være meget stor og efterhaanden næsten forsvinde. Tilbage bliver altsaa det egenlige Udbytte til Fordeling, af hvilket en Deel behøves til at møde Risikoen ved Foretagendet. Det er klart, at det vil være rigtigst for en Arbeiderassociation at dannne et Reservefond, idet det Tilfælde kan indtræde for Arbeiderne ligesaavel som for Entrepreneurerne, at der ikke alene intet Udbytte udkommer, men at der endogsaa bliver en Underbalance. At Risikoen er stor ved et industrielt Foretagende, er bekjendt nok. Det er saaledes blevet udtalt af en erfaren fransk Fabrikant (Godard), at af 100 forsøgte eller paabegyndte industrielle Etablissementer gaae 20 tilgrunde, forinden de have slaaet Rod, 50—60 vegetere i kortere eller længere Tid i stadig Fare for at gaae under, og i det Høieste 10 opnaae en betydelig, ofte ikke varig, Blomstring. Naar Arbeiderne altsaa ikke kunne medbringe en stor, udvidelig Kapital til at modstaae Kriserne, vil Faren for Undergang være betydelig, og saameget større, som Chancerne for et heldigt Udfald væsenligt beroe paa Entrepreneurens Dygtig-

hed. Heraf følger, at et Reservefond vil være særligt nødvendigt for Arbeiderassociationerne, som desuden ere en ny Form for den industrielle Virksomhed, og derfor vanskeligere ville finde Kredit, naar Ulykken rammer dem, end en almindelig Fabrikant. Endelig bliver Fondet nødvendigere derved, at Tabet ved en Krise rammer Arbeiderne langt haardere, fordi de Alle miste deres Sparepenge, tilveiebragte ved mange Aars Anstrængelser, og ville have vanskeligere ved at tilveiebringe en ny Kapital end Entrepreneuren. Men saaledes vil det Udbytte, der under sædvanlige Forhold bliver tilbage til Fordeling, ikke være synderligt stort.

Hvad dernæst angaaer Fordelingen af Udbyttet mellem de enkelte Medlemmer, møder der flere Vanskeligheder. Dygtigheden er tilstede i forskjellig Grad og maa lønnes forskjelligt. Vel har der været gjort Forsøg paa at give Deeltagerne samme Løn, men slige Bestræbelser, som staae i fuldkommen Modstrid med Principerne for Arbeidets Ordning, have strax ført til Associationernes Opløsning. Associationerne have som Følge deraf i Reglen ordnet sig saaledes, at der af Lederne udbetales en vis Løn i Forhold til Dygtigheden, og at Overskudet derefter fordeles enten lige eller i Forhold til Lønnen, men denne Vurdering fører meget let til indre Stridigheder. Afstemning om Løn er farlig, og overgives Afgjørelsen i den Enkeltes Haand, nærmer man sig stærkt til det ældre System, som man netop vilde komme bort fra.

4. Ovenfor blev det forudsat, at Entrepreneuren og Arbeiderassociationen vare stillede under lige Forhold med Hensyn til Erhvervelsen af den fornødne Kapital fra andre Hænder. Dette vil i de fleste Tilfælde dog neppe

finde Sted; det vil være vanskeligere for en Arbeiderassociation end for en Entrepreneur, der er i Besiddelse af de sædvanlige Betingelser, at faae Laan, idet den producerende Arbeiderassociation, som bemærket, er en ny Institution, hvis Resultat er tvivlsomt, og for hvilken Erfaringen ikke taler synderligt. Det maa derfor befrygtes, at den kun vil faae Laan mod meget høie Renter. Betragter man, hvorledes Forholdet stiller sig med Hensyn til de Kapitaler, som medbringes af Entrepreneurerne og Arbeiderassociationen selv, da vil Entrepreneurens i Reglen være større, idet Arbeiderne kun gjennem en længe fortsat Sparsommelighed ville være istand til at tilveiebringe den Kapital, der fordres. Hvis Sparepengene opkræves fra et stort Antal Arbeidere, maa ogsaa den Entreprise, der skal oprettes, være saameget større, med mindre man vil gaae ud fra, at Arbeiderne ville sætte deres sammensparede Kapital i Entreprisen uden selv at deeltage som Arbeidere i den og altsaa i Virkeligheden nøies med en Dividende. Dette forudsætter imidlertid en stor Tillid til den nye Entreprises Produktivitet, hvis Tilstedeværelse eller Ikketilstedeværelse man ikke kan have nogen almindelig Mening om. Saameget er derhos afgjort, at det ikke blot er Haabet om et større Udbytte, der bringer Arbeiderne til at opspare og anvende, hvad der er indsamlet paa den ovennævnte Maade, men ogsaa Haabet om at komme ud af det personlige Afhængighedsforhold til Entrepreneuren; dette Motiv vil altsaa i det her nævnte Tilfælde ikke kunne komme til at virke. Med Hensyn til alle disse Forhold ere Aktieselskaberne stillede heldigere end Arbeiderassociationerne.

5. Hovedmanglen ved de producerende Arbeiderassociationer er følgelig, at der savnes den fornødne, dygtige overordnede Eenhed i Ledelsen, og at Disciplinen som Følge deraf let slappes. Paa Grund af den Afhængighed, hvori den demokratisk valgte Forretningsfører og Associationens Agenter staae til Foreningen, ville de altsaa ikke kunne konkurrere i Forretninger, som kræve øjeblikkelig og kraftig Anvendelse af Myndighed. I mange Tilfælde vil der derhos mangle den samme Interesse hos Forretningsføreren, som gjør sig gjældende hos den enkelte Entrepreneur. Associationerne ville ikke have Evne til, naar det er fordeelagtigt, at udvide deres Kapital og de ville i en trykket Tid ikke kunne reise Kapital paa Kredit i større Omfang. Derfor vil en Krise ramme dem haardere end Aktieselskaber og enkelte Entrepreneurer. Fordelene ere, at Arbeidet, naar Foretagendet lykkes, lønnes bedre, idet Entrepreneur-Gevinsten fordeles mellem Arbeiderne, at Arbeidets Produktivitet bliver større, og at Arbeiderne opnaae en Selvstændighed, hvorpaa de sætte Priis.

Gives der imidlertid ikke et Middel, hvorved de Fordele, som her ere udpegede ved de producerende Arbeiderassociationer kunne opnaaes ved de sædvanlige Forretninger, nemlig større og bedre Arbeide, bedre Betaling og en høiere Grad af Selvstændighed? Det er klart, at Akkordarbeide kan til en vis Grad forene flere af de her nævnte Fordele. Det ligger, naar dette er fremherskende, i Arbeidernes egen Interesse at arbeide saa stærkt, som det er muligt; Udsigten til Fordeel paa Grund af forøget Arbeide er her tilstede i fuldt Maal, ligesom en Forsømmelse straffer sig selv. Det er vel muligt, at Ud-

byttet ikke bliver saa stort for Arbeideren, som naar han selv er Lodtager i en saadan Forretning, forudsat at den trives, men paa den anden Side er han fri for den Risiko, som Arbeidsherren løber. Ved at indsætte de opsparede Penge i en Sparekasse eller i et almindeligt solidt Aktieforetagende eller desl., opnaaer Arbeideren en Indtægt, som vil danne et varigt Tillæg til Lønnen, der for en betydelig Deel er afhængig af hans egne Anstrængelser. Derimod staaer han ved at tage Deel i de producerende Arbeiderassociationer samme Risiko som Entrepreneuren, og er udsat for at miste den Støtte, der skulde opretholde ham under Arbeidsstandsninger, i Sygdom og i hans Alderdom. Det vil derfor være i Arbeidernes Interesse, at Akkordarbeide anvendes saa meget som gjørligt, og det er heller ikke umuligt at indføre det i Fabrikerne, idetmindste i en Deel af disse. Hermed stemmer et Forslag til Forbindelse af Dagløn og Akkordarbeide, som i 1848 gjordes af en Fabrikant fra Elsass, Maritz, i et Skrift: »Études sur l'organisation de l'industrie et du travail«, som omtales i Chevaliers: »Lettres sur l'organisation du travail«. Forslaget gik ud paa, at der i Fabrikerne skulde betales almindelig Dagløn for et bestemt Kvantum Produkter efter Stykke, Maal eller Deel, og at der, for hvad der leveredes udover dette Kvantum, skulde betales en Gratifikation for hvert Stykke, Alen o. s. v., saaledes at denne steg, jo større det leverede Overskud blev.

Erfaringen bestyrker de ovenfor fremsatte Indvendinger mod de producerende Associationer. Det er, som allerede bemærket, ikke blot Haabet om at vinde en større Indtægt, men Ønsket om at indtage en mere selvstændig

Stilling i Samfundet og at være Medlem af en Forening af Arbeidere fremfor et arbeidende Middel i en Andens Haand, der fremkalder Dannelsen af Associationer. Denne Følelse gjør sig stærkt gjældende hos de mere intelligente, kraftige og driftige Arbeidere, og de producerende Arbeiderassociationer blive derfor i Reglen stiftede af Eliten af Arbeidere. Naar nu kun en Deel af disse Foreninger — der existerer neppe eet Hundrede i hele Vesteuropa — formaae at vinde Fremgang, tør man med fuld Grund slutte, at de kun i en indskrænket Grad ville kunne afløse den sædvanlige Arbeidsmethode, og at Arbeiderassociationerne ikke fyldestgjøre de Fordringer, som stilles til dem.

6. Betingelserne for Anvendelsen af Associationen ere imidlertid ikke de samme under alle Forhold, idet de stille sig forskjelligt i Fabrikerne og for Haandværkerne, ligesom der gives Virksomheder, i hvilke en Art Kooperation kan finde Sted, som er fuldkommen paa sin Plads.

Det Charakteristiske for Fabrikerne er, som oftere bemærket, stor Kapital, baade staaende og flydende, og stor Arbeidsdeling, hvortil kommer i Sammenligning med Haandværket en billigere Tilveiebringelse af Raastoffet og Hjælpemidlerne samt en hurtigere og større Afsætning. Allerede det første Moment lægger betydelige Hindringer i Veien for Arbeiderassociationernes Fremtræden paa Fabrikvæsenets Omraade, men det tør ikke benægtes, at der ved Arbeidernes Sparsommelighed kan tilveiebringes den fornødne Kapital, om det end kun sjeldnere vil være Tilfældet. Men Arbeidsdelingen er en ny Vanskelighed. Delingen af Arbeidet medfører Nødvendigheden af en Kombination af de forskjellige Resultater af Arbeidet; jo mere fuldendt Delingen, jo videre Grændser den har,

desto nødvendigere er det, at de Produkter, som tilveiebringes, passe paa det Nøieste til hinanden, da en Uregelmæssighed gjør ikke blot den Enkeltes, men alle Arbeideres Produkt ubrugeligt. Her behøves altsaa en stræng monarchisk Ledelse, og en Lydighed, der fra den Undergivnes Side maa være næsten ligesaa stor, som den, der findes i en Hær eller i et Orchester*), men vil denne Disciplin kunne opretholdes i en kooperativ Fabrik med afsættelige Ledere? Det er muligt at gjennemføre en saadan Disciplin ad Pligtfølelsens Vei, den har f. Ex. været tilstede hos Rochdale-Pionererne; men disse danne en saa sjelden Undtagelse, at de i fuldeste Maal bekræfte Undtagelsen. Desuden efterlader en saadan ved stræng Kontrol af Sideordnede tilveiebragt Omhyggelighed neppe større Plads for Selvstændigheden end Arbeidet i en Fabrik under den nuværende Form. Og nu Risikoen! Ovenfor anførtes allerede et Exempel paa, hvor vanskeligt det er for industrielle Foretagender at arbeide sig op, men det behøver vel neppe at bemærkes, at Arbeiderassociationer med en lille Kapital, med en efterhaanden slappet Disciplin, med en lønnet, af Deeltagerne i Arbeidet valgt Forretningsfører, ville være blandt de uheldigst stillede Fabriker med Hensyn til Chancerne.

Anderledes forholder det sig ganske vist med Haandværket. Der behøves til at drive dette kun en lille Kapital, som vel kan skaffes tilveie ved Sparsommelighed, og det personlige Arbeide har her Overvægten. Risikoen er af mindre Betydning; selv om Foretagendet mislykkes, have Arbeidsredskaberne og Varerne ikke tabt stærkt i

*) Roscher: »Ansichten der Volkswirthschaft« S. 267.

Værdi, og der har ikke været Anledning for Deeltagerne til at sætte sig i større Gjæld for at tilveiebringe de til Driften nødvendige Kapitaler, da disse i Reglen ikke vilde være betydelige. Kombinationen af Arbeidet spiller her en mindre Rolle, oftest gjør Haandværkeren sit Produkt heelt færdigt, eller ialfald gjælder dette dog om de væsenligere Dele deraf. Eenheden i Ledelsen behøver derfor ikke at være saa stræng eller Disciplinen saa haard som i en Fabrik. Til Forretningsfører kræves ikke nogen særligt uddannet eller overlegen Personlighed, da de Hverv, som paahvile ham, ere temmelig simple og eensartede. Og dog have selv indenfor Haandværkernes Kreds de producerende Associationer kun været faa i Tallet. De, som have gjort de bedste Forretninger, have været ledede af en enkelt Mand, som ved sin Energi har behersket de Andre og ikke følt sig som Forretningsfører, men som Herre*). Men det kan ikke nægtes, at der i det

*) Uagtet Huber er en ivrig Ven af de producerende Associationer og antager, at de ville omdanne hele den økonomiske Virksomhed (og redde Verden i Forening med den indre Mission og Absolutismen), vil man dog kunne finde slaaende Beviser herpaa i hans »Reisebriefe«. En af de meest blomstrende Associationer i Paris, Association des menuisiers en fauteuil, var aldeles ukjendt under dette Navn, men benævnedes Association Antoine, og Mr. Antoine beherskede den aldeles. Vel fandtes der Bestemmelser om Valg o. s. v., men alt dette var efter Antoines egen Yttring kun en façon de parler; det fulgte af sig selv, at kun han kunde være Gerant. Da der opstod Uenighed, maatte Minoriteten træde ud, og Antoine vedblev at staae i Spidsen for Foreningen. See »Reisebriefe« I S. 228 ff og F. Passy »Leçons d'Économie politique I, S. 429. Noget Lignende gjaldt «L'Association Remquet«, en Forening af Bogtrykkere, ogsaa opkaldt efter sin Stifter, Pianofortemagernes Association o. s. v., see første Deel af Hubers »Reisebriefe« S. 210. Ogsaa Mr. Smithies, som spillede en stor Rolle hos Rochdale-Pionererne, gjør efter Hubers Skildring

Hele er langt gunstigere Udsigter for kooperative Haandværker-Associationer end for koopererende Fabrikarbeidere, og næsten alle bestaaende Associationer ere derfor Haandværker-Associationer. Pligtfølelsen kan gjøre sig kraftigt gjældende blandt nogenlunde velstaaende, godt uddannede Mænd; naar de finde en dygtig Leder, som de kunne skjænke deres Tillid, kan der udrettes meget, thi da ville de gjennem Foreningen af deres Kapital og Kredit og gjennem den Arbeidsdeling, som er mulig i Haandværket, kunne forene nogle af Betingelserne for den store Industri, som dog rigtignok allerede for en stor Deel kunne haves gjennem Konsumtions-, Raastof- og Kreditforeningerne. Vanskelighederne ere mere psychologiske end økonomiske. Der kræves en Hengivenhed for Associationen og en Pligtfølelse, som hører til Sjeldenheder, eller ialfald en Opgaaen i Andres Personlighed, som er sjeldnere ligeoverfor en Sideordnet end ligeoverfor en Mester. Dernæst vil Fastsættelsen af Lønnen gjennem et af Deel-

---

Indtrykket af en usædvanlig Personlighed, see II S. 254. Maskinbyggernes Forening i London ledes af Brødrene Musto, alle energiske Personligheder (II, S. 489); den af Brødrene, som stod i Spidsen for Foreningen, foretog et Statskoup ligesom Mr. Antoine og erklærede Arbeiderne, at naar de ikke vilde lystre, kunde de gaae. Paa Spørgsmaal fra den kooperative Konference i Leeds til Associationen, hvad der var Aarsag i, at den trivedes saa godt, svaredes der: »Management being invested in the hands of a few«. En intelligent Arbeider, som Huber traf paa, erklærede, at hvis alle Fabrikherrer kun gjorde det Halve af det, som hans Arbeidsherre gjorde for sine Arbeidere, vilde Verden blive hjulpen ad langt kortere Vei end gjennem den kooperative Bevægelse, II. S. 337. Iøvrigt tilføiede han, da der indvendtes, at ikke Enhver kunde anvende saa Meget paa Fattige som hans Arbeidsherre (Mr. Salt), at de Penge, der anvendtes hertil, ingenlunde vare kastede bort i økonomisk Forstand.

tagerne selv valgt Udvalg let vække Utilfredshed og bringe dem til at foretrække en fri Overeenskomst med en Mester. Gevinsten kan være betydelig, men den kan ogsaa under uheldige Forhold reent forsvinde, saa at der opstaaer et Tab, der maa indvindes ved Indskrænkninger i Arbeidslønnen, men Spørgsmaalet bliver da, om Hengivenheden for Associationen overvinder Egoismen.

7. En særegen Form af den industrielle Virksomhed, som man ogsaa har henregnet under den kooperative Association, opstaaer, hvor den lille Industri ved Forening anskaffer sig Maskiner eller anlægger Fællesanstalter, der kunne benyttes af Medlemmerne af Foreningen, medens disse iøvrigt vedblive at arbeide for egen Regning og paa egen Haand. Denne Arbeidsmaade er altsaa forskjellig fra den, der anvendes i de producerende Arbeiderassociationer, men den opnaaer under en anden Form en Deel af de Resultater, som denne tilsigter. Vel kommer der her ikke ved Foreningen en Entrepreneur-Gevinst til Fordeling, men Selvstændigheden opretholdes, medens man iøvrigt er fri for de Mangler, som følge med de nævnte Associationer. I England findes flere Exempler paa denne Arbeidsform. Saaledes have de smaa Klædevævere i Omegnen af Leeds fælles Anstalter til Spinding, Farvning, Valkning o. s. v., hvori de ere Aktionairer. Associationerne have ogsaa Dampmaskiner i Rum, hvor hvert Medlem da kan leie sig Vævestole, drevne ved Damp. Derved ere disse smaa Klædefabrikanter blevne istand til at konkurrere med den store Industri*). I Birmingham findes der Huse med

*) Roscher: »Ansichten der Volkswirthschaft« S. 268.

mange smaa Værksteder, som staae i Forbindelse med en stor Dampmaskine i Stuen. Naar de mindre Industridrivende faae Bestillinger, leie de sig et Rum uge- eller maanedsviis. Forsaavidt nu disse traadte sammen og i Fællesskab erhvervede de fornødne Maskiner, vilde her altsaa være en Kooperation af samme Beskaffenhed.

8. I det Foregaaende ere nærmest de producerende Associationer i Industrien blevne omtalte. I Handelen har der ikke været Spørgsmaal om at anvende kooperative Foreninger i den Forstand, hvorom her er Tale.

I den extraktive Industri gjælde for Bjergværkernes Vedkommende omtrent alle de Betragtninger, der ere blevne anførte med Hensyn til Industrien, og hertil kommer endnu, at Risikoen er meget større og altsaa gjør Kooperationen saameget misligere. Her har Erfaringen ogsaa udtalt sig imod de producerende Arbeiderassociationer. Mange belgiske Gruber eiedes tidligere af Associationer, saakaldte comparchonniers, hvis Medlemmer selv arbeidede og kun i Nødstilfælde toge lønnede Arbeidere til Hjælp. Ved Forsamlingerne i Foreningerne, som talte 2—300 Medlemmer, gik det imidlertid meget vildt til ved Valg af Forstanderne og Aflæggelsen af Regnskaberne. Efterhaanden kjøbte de sparsommeligere og heldigere Medlemmer de andre ud af Foreningen, og der dannede sig det sædvanlige Forhold mellem Entrepreneurer og Arbeidere *). Derimod har der viist sig et andet Resultat i Cornwall, hvor flere Bjergværker ere blevne drevne af Arbeider-Associationer, men disse have ikke været dan-

*) Desmaisières: Rapport au roi sur les caisses de prévoyance en faveur des ouvriers mineurs. 1842.

nede til en vedvarende Virksomhed, de ere sammentraadte i et bestemt Øjemed, til Foretagelse af et enkelt begrændset Foretagende; Forholdet bliver derved anderledes. Et Antal Bjergværksarbeidere træffe her Overeenskomst med den Agent, som repræsenterer Bjergværkets Eier, om at bearbeide en vis Del af en Malmgang og at levere Malmen færdig til Markedet til en Priis af saa og saa meget af hver £ af den Sum, hvortil Malmen sælges. En Kontrakt af denne Art bliver til visse Tidspunkter, sædvanligt hveranden Maaned, udbudt til Salg, og en frit sammentrædende Forening af Bjergværksfolk, som ere vante til Arbeide i Bjergværkerne, paatager sig da at udføre dette. Dette System har sine Mangler paa Grund af den Usikkerhed og Uregelmæssighed, der er charakteristisk for Bjergværkerne, hvorfor det er nødvendigt, at Folkene i længere Tid maae leve paa Kredit. Men Fordelene ved Systemet ere dog langt overveiende over Manglerne; det fremkalder ifølge J. St. Mills Yttringer en Intelligens, Selvstændighed og moralsk Fremgang, hvorved de corniske Bjergværkfolks Stilling og Charakteer kommer til at staae langt over de arbeidende Klassers i Almindelighed. Ikke alene ere de som Klasse betragtede i Forhold til deres Stand intelligente, men de ere tillige i Besiddelse af betydelige Kundskaber og en høi Grad af Selvstændighed. Dette har til Følge, at de beboe deres egne Huse, og have betydelige Beløb indestaaende i Sparekasserne *). I Virkeligheden er Arbeidet dog her fælles Akkordarbeide, men med særlig Risiko for Arbeiderne.

---

*) J. St. Mill: »Grundsätze der politischen Oekonomie« II S. 243.

I Fiskeriet er et lignende Princip kommet til Anvendelse, men ogsaa saaledes, at Associationen kun gjælder for en enkelt bestemt Fangst. Ved Garnfiskeriet paa Sydkysten af England tilhører Halvdelen af Udbyttet Eieren af Baaden og Garnet, medens den anden Halvdeel fordeles i lige Dele mellem de Personer, der benytte dette, men som da ogsaa ere forpligtede til at udbedre det*). Her er imidlertid ligesaalidt Tale om en længere fortsat Virksomhed, hvis Udbytte tildeels beroer paa forudgaaende Beregninger, men kun om et enkelt bestemt Arbeide. Undertiden udstrækkes Associationen til en længere Tid, en heel Sommer, saaledes som det skeer ved Storbaadsfiskeriet her og i Sverrig.

9. I Agerbruget vil der ikke sjeldent være Forhold, som kunne synes at gjøre en kooperativ Association baade naturlig og ønskelig. Naar der findes en Række smaa Eiendomme, der hverken egne sig til at dyrkes med Spade i Arbeidernes ledige Timer eller ere tilstrækkeligt store til, at der kan anvendes Trækdyr paa dem, vil der kunne tilveiebringes et større Udbytte ved at drive dem i Fællesskab, da Associationen skaffer tilstrækkelig Jord og tillige tilstrækkelige Hjælpemidler. Men hertil kræves, at Jorderne ligge sammen, og der maa foruden Drifttskapital tilveiebringes Bygninger, som det sandsynligviis overstiger de smaa Grundeieres Evner at opføre, ikke at tale om, at de sædvanlige Hindringer ved kooperative Associationer her gjøre sig gjældende med større eller mindre Styrke. Naturligere synes det derfor at være, at saadanne smaa Jordeiere overlade deres Jord i Forpagtning til de nærliggende Gaarde, som kunne

*) J. St. Mill: »Grundsätze der politischen Oekonomie« II S. 244.

drive dem med Lethed, medens Eierne af Jordstykkerne selv ved Siden heraf ved deres Arbeidskraft og ved en Have, som de kunne dyrke ved Spade, tilveiebringe en personlig Indtægt. Ligesom de mindre Industridrivende i Foreningen skaffe sig Maskiner, kunne derhos de smaa Jordbrugere associere sig og i Samling anskaffe sig Heste og Redskaber til Afbenyttelse, men dette vil altid have Vanskeligheder, da der rimeligvis omtrent paa samme Tid vil gjøres Fordring paa dem fra alle Kanter.

Under sædvanlige Forhold er i England — og det gjælder ikke blot der, men ogsaa andetsteds — Stillingen for Daglønnere paa Landet slettere end i Kjøbstæderne, idetmindste end i Fabrikbyerne, medens den derimod er fastere, idet Kriserne og daarlige Tidsomstændigheder ikke fremkalde en saadan Vaklen i Forholdene, ialfald ikke i de lavere Dele af den landlige Befolkning, som for Fabrikarbeidernes og Haandværkernes Vedkommende. Tanken om en kooperativ Virksomhed mellem Landarbeiderne, som skulde forbedre deres Kaar, har derfor ogsaa begyndt at gjøre sig gjældende, og der er i England i den nyere Tid gjort et Forsøg, som frembyder flere interessante Sider og har en almindeligere Interesse paa Grund af det Princip, som ligger skjult deri*).

En engelsk Godseier, Mr. Gurdon paa Assingtonhall i Suffolk, fattede i 1830 den Plan at forsøge at bekæmpe den moralske og materielle Usselhed hos Daglønnerne paa sit Gods ved at danne en kooperativ Association til Dyrkning af Land. Han overdrog 20 af de bedste Daglønnere et Stykke Jord paa 114 Acres i Forpagtning

*) Associationen er beskreven i V. A. Hubers: »Die Genossenschaftswesen und die ländlichen Tagelöhner«. 1863.

paa sin Levetid mod sædvanlig Forpagtningsafgift og en Indbetaling af £ 2 for hver til Driftskapital og som Kaution o. s. v.; de skulde drive Fiirvangsbrug efter hans Anviisning, hvorimod han laante dem £ 400 rentefrit. Efter 10 Aar var Kapitalen tilbagebetalt, og Folkene vare i Besiddelse af en veldyrket, med alt nødvendigt Inventarium forsynet Forpagtning. Det heldige Udfald førte senere til et nyt Forsøg, hvorved et noget større Stykke Land blev forpagtet til 30 Daglønnere, som han ligeledes laante Driftskapital uden Renter. Ifølge Kontrakten ledes Associationen af 3 Medlemmer: en Forstander (manager), en Regnskabsfører og en Kasserer; under Forstanderen staaer en Kvægvogter (Stockkeeper). Forstanderen kan forøge eller formindske Antallet af Arbeidere efter det Brug, som haves for dem paa de forskjellige Aarstider, og naar alle Medlemmer af Associationen ere i Arbeide, ogsaa antage andre. Bestyrelsen anskaffer de nødvendige Fødemidler, som oplægges i Forpagtergaarden, hvor Forstanderen og Kvægvogteren boer. Fra denne Beholdning modtage Medlemmerne, hvad de behøve, til Anskaffelsesprisen. Er der iøvrigt Bopæle i Gaarden eller paa Grunden, udleies de billigt til Deeltagerne, men ellers beholde disse deres tidligere Bopæle. I uforudsete Tilfælde kan hvert Medlem faae et Forskud indtil Halvdelen af sin Andeel til 5 Procent eller ogsaa sælge sin Part med Godseierens og Associationens Samtykke. Medlemmerne anvendes mod sædvanlig Løn til Arbeide i Forpagtningen, men saavidt den ikke kræver deres Arbeide, gaae de paa Dagleie andetsteds; hertil er der rigelig Leilighed, da Driften kun fordrer en Fjerdedeel af det Arbeide, som vilde have været nødvendigt, naar Jorden var bleven dyrket ved Spade af dem, hver for

sig. Arbeiderne have altsaa en dobbelt Fordeel, idet Forpagtningen arbeider for dem, medens de tjene deres Dagløn andetsteds, hvorhos de have deres Fornødenheder, Mælk, Kjød, Flæsk, tildeels Brændsel, billigere, end om de skulde indkjøbe dem i smaa Partier. Efter 10 Aars Forløb havde ogsaa den anden Association tilbagebetalt Laanet. Hvert af Medlemmernes Andeel i den Kapital, som de havde indestaaende i Forpagtningen, udgjorde i Gjennemsnit £ 50, hvoraf de oppebare c. 10 Procent. Hovedsagen er imidlertid her ikke den materielle Indflydelse, som Forandringen har udøvet, men den moralske. Drukkenskab, Mark- og Skovtyveri, som tidligere var almindelig, Betleri o. s. v., ere ganske forsvundne; istedetfor at Dagleierne tidligere ofte faldt Fattigvæsenet til Byrde, betale de nu selv Fattigskat.

Det er sandsynligt, at Godseierens Personlighed i dette Tilfælde har udøvet en Deel Indflydelse og den har kunnet gjøre sig gjældende i en saameget stærkere Grad, som han var Deeltagernes Kreditor og den Støtte, der opretholdt Associationen mod de omboende Forpagtere, som betragtede den med megen Misfornøielse. Det maa heller ikke oversees, at Foreningen fik Driftskapitalen rentefrit og derved blev hjulpen udover den Begyndelse, som særligt maa falde slige Associationer vanskelig. Imidlertid kan det ikke nægtes, at hvad der er skeet, er et Foretagende, som har stor Interesse, og som kan faae en ikke liden Betydning.

Naar man nærmere betragter Sagen, vil man imidlertid blive vaer, at der egenligt ikke her existerer en producerende Arbeiderassociation. I Virkeligheden vilde en Association, dannet efter dette Mønster, være et Aktieselskab,

i hvilket Deeltagerne hæftede solidarisk med deres Arbeidskraft for Forpagtningsafgiften, men opnaaede større Rente af deres lille Kapital, end de kunde faae af den paa anden Maade — i det her omtalte Tilfælde satte Godseieren dem istand til at begynde uden Kapital — ved at anvende den i en Forpagtning, som styredes af Medlemmer, valgte af deres Midte. De vilde derhos have den Fordeel fortrinsviis at finde Anvendelse i Gaardens Drift, og endelig vilde de faae Fødevarer o. s. v. billigere. Ved Associationen gaves der altsaa den lille Agerbruger Leilighed til at producere under samme Vilkaar og at konsumere ligesaa billigt, ei som den store, men som den mellemstore Agerbruger. Vanskeligheden vil ogsaa her maaskee være mere psychologisk end økonomisk. Det er saaledes et Spørgsmaal, om Deeltagerne ville have Selvfornægtelse nok til at overdrage Bestyreren en uindskrænket Magt til at benytte dem efter bedste Skjønnende, og om de ikke ville gribe ind paa en uheldig og forstyrrende Maade, hvor ikke hans Autoritet, som i det foreliggende Tilfælde, støttes udenfra, eller med andre Ord, om de ville opretholde Aktieselskabets Form og ikke lade sig forlede til at gaae over til den producerende Arbeider-Association. I hvert Fald maa der indhentes flere Erfaringer, forinden Systemet enten forkastes eller bifaldes.

XIII.

Kommissions-Systemet.

1. Hovedvanskelighederne i de producerende Associationer vare, at der manglede Eenhed i Ledelsen, og at Arbeideren løb en Risiko, som i Reglen ikke vilde opveie Fordelen. Disse to Mangler, som gjøre producerende Arbeiderassociationer saa sjeldne, har man søgt at afhjælpe ved det saakaldte Kommissionssystem, ifølge hvilket man giver Arbeiderne en vis Andeel i Udbyttet, saa at Entrepreneur-Gevinsten fordeles mellem Driftsherren og Arbeiderne. Vel bliver herved Arbeiderens Udbytte mindre, end der var forudsat for de producerende Associationers Vedkommende, idet ikke hele Gevinsten, med Fradrag af Forretningsførerens Løn, men kun en Deel af den tilfalder Arbeiderne, men dette opveies derved, at Foretagendet gaaer sikkrere og fastere, og at Arbeideren personligt ingen Risiko staaer.

Ligesaa nær, som det ligger ved en Tantième, at gjøre Lederen af et Aktieselskab personligt deelagtig i Selskabets Vee og Vel, ligesaa nær ligger det for Arbeidsherren at opmuntre Arbeiderne til større Iver ved en Part af Udbyttet, og Tanken har derfor været gjennemført, længe før den blev gjort til Gjenstand for en theoretisk Undersøgelse, men vel at mærke, som et Middel for Driftsherren til at anspore Deeltagerne i hans Forening, men ikke

nærmest som et Middel til derved at forbedre Arbeiderens Kaar og at give ham en anden Stilling i Samfundet. Opmærksomheden for Systemets Betydning blev først vakt efter Julirevolutionen, da man beskjæftigede sig med de sociale Forhold i det Hele, ved en lille Bog af Leclaire, Dekorateur og Maler i Paris: »Repartition des bénéfices du travail« 1842, i hvilken han giver en Skildring af de heldige Resultater, han har opnaaet ved at anvende Systemet. Da der i denne Udvikling af ham ligger antydet en Deel af de Grændser, indenfor hvilke Systemet kan trives, og de Betingelser, det kræver, anføres her Hovedindholdet af hans Bemærkninger.

2. Leclaire var træt af et langt, meget virksomt Liv og ønskede at trække sig tilbage fra Forretningerne, men frygtede for den Kjedsomhed, der er en Følge af et ubeskjæftiget Liv; han mente, at han kunde vedblive at lede sit Etablissement, hvis han blev fri for den trættende Opsigt over Arbeiderne, og at han kunde finde Midlet hertil i prøvede Arbeideres Indsigt, Iver og Hengivenhed ved at give dem en stærk Opfordring til at søge i saa Henseende at træde i hans Sted. Han laante Etablissementet sine Kapitaler til 5 pCt., men vedblev tillige alene at ordne Indkjøbene, modtage eller afslaae Bestillinger osv. Hans Gage som Direkteur var 6,000 Francs, forøvrigt bleve Kontorfolkene og Arbeiderne lønnede ligesom alle andre Steder. Ved Slutningen af Aaret erklærede Leclaire, uden at gaae ind paa nogen Detail, hvor stor Gevinsten i det Hele var. Fordelingen af denne skete paa en meget simpel Maade, idet Enhvers Andeel bestemtes i Forhold til, hvad han havde faaet i Løn i det forløbne Aar. Hvis en Arbeider, der havde arbeidet saa og saa mange Dage

til den eller den Priis, havde tjent 1000 Francs, fik han ved Delingen af Indtægten det Halve af, hvad en Betjent med 2000 Francs fik, og denne to Trediedele mindre end Direkteuren. Forretningen gik godt, dens Velstand blev ikke rokket, Arbeiderne arbeidede som for sig selv.

Leclaire gav ikke alle sine Arbeidere Deel i Entreprisen; han havde 200 paa den Aarstid, da der var meest Livlighed i Arbeidet, 120, som spredte sig om Vinteren, betragtedes ikke som hørende til Huset. Af de 80, som bleve der hele Aaret, toge 50, hvem Tilsyn specielt var overdraget, Deel i Udbyttet, 30 vare Aspiranter*).

Et andet bekjendt Exempel paa, at man har tilstaaet Deeltagerne i en Produktionsgreen en saadan Andeel i Udbyttet, er givet af Paris-Orleans Banen. Efterat der af Udbyttet var udredet 8 Procent Rente og Amortisation, modtoge de ved Banen ansatte Folk ved Siden af deres sædvanlige Løn 15 Procent af Resten; fra Deeltagelsen vare dog foreløbigt udelukkede de simpleste Arbeidsfolk. Fordelingen foregik i Forhold til de Paagjældendes høiere eller lavere Stilling i Tjenesten. For de lavere Betjente indsattes Halvdelen af deres Tantième i en Sparekasse. Imidlertid er, saavidt vides, denne Lønningsmaade nu bortfalden, da den ikke opfyldte sin Hensigt**). Paa flere Jernbaner tilstaaes der Maskinfolkene en Deel af de Besparelser, som opnaaes med Hensyn til Forbruget af Kul indenfor en vis nærmere fastsat Grændse, Formaalet er fra Driftsherrens Side det samme, som i det ovenfor anførte Tilfælde, men det fremtræder

*) Droz: »Den politiske Økonomi« S. 186.

**) Engländer: »Geschichte der französischen Arbeiter-Associationen« I, S. 180.

under en anden Form. Det samme System er anvendt i en Speilfabrik i St. Gobain og har der som andetsteds givet gode Resultater*).

3. Det er klart, at en Deel af den fordeelagtige Indflydelse paa Arbeidets Kvantitet og Kvalitet, som man vil opnaae ved de producerende Associationer, ogsaa vil gjøre sig gjældende under dette System, og at Arbeiderne ligeledes ville omgaaes sparsommeligt med Materialet og Redskaberne, da en modsat Fremgangsmaade vil formindske Indtægterne.

Ved Siden af disse heldige Sider skulde Kommissionssystemet derhos have den Fordeel, at det formindskede Risikoen for Arbeiderne, da Lønnen var bestemt, og fremkaldte en større Eenhed i Ledelsen, idet Entrepreneuren var tilstede og ikke blev valgt, men ved en nøiere Betragtning vil det vise sig, at disse Fordele ere meget tvivlsomme. Hvis Arbeidsherren, der under dette System tilveiebringer Kapitalen, vedbliver at betale enhver Arbeider den samme Arbeidsløn som tidligere, medens tillige det Overskud, der bliver tilbage, efterat det Fornødne er afholdt til Arbeidsløn, andre Udgifter og Rente af Kapitalen, deles mellem Arbeiderne og Arbeidsherren, vil en slig Forening, ved hvilken Arbeideren i intet Tilfælde kan tabe, men kun vinde, være meget fordeelagtig for ham, men det er paa den anden Side klart, at neppe nogen Arbeidsherre vil kunne indlade sig paa at give Udbytte i de gode Aar, men alene bære Tabet i de slette. Herimod gives der nu et dobbelt Middel. Arbeidsherren kan vedblive at udbetale den sædvanlige Arbeidsløn under For-

*) Chevalier: »Cours d'économie politique« I, Lec. 24.

behold af en Opgjørelse ved Aarets Ende af Udbyttet. Hvis det altsaa viser sig, at der er et Tab, maa der tilbagebetales en Deel af Arbeidslønnen, men det er indlysende, at det ikke blot vil være ubehageligt, men i mange Tilfælde umuligt for Arbeideren at tilbagebetale et Beløb. Hans Risiko bliver saa stor, at det er et Spørgsmaal, om han vil foretrække en saadan Lønningsmaade, selv om der oftere gives ham en Tantième, for den sikkre, faste, forud beregnelige Løn. En anden Vei vilde være den, at fastsætte Arbeidslønnen saa lavt, at den netop strækker til det Nødvendige og kan tilveiebringes i de Aar, i hvilke Forretningen gaaer slet, medens der ved Siden heraf i de gode Aar tilfalder Arbeiderne en Deel af Udbyttet. En saadan Ordning forudsætter imidlertid stor Resignation hos Arbeiderne og en saa nær Tilknytning til Etablissementet, at det neppe kan ventes, at den er almindelig.

Hvad Eenheden i Ledelsen angaaer, gjør der sig ogsaa væsenlige Betænkeligheder gjældende. Som det vil sees af Beretningen om Leclaires Foretagende, aflagde han intetsomhelst Regnskab og var fri for al Kontrol. Anderledes vil det imidlertid være, naar denne Arbeidsmaade blev almindeligt fastsat, thi i saa Fald kunde der neppe ventes en personlig Hengivenhed og Forbindelse mellem Driftsherren og Arbeiderne, disse vilde gjøre Retten til Kontrol gjældende, da der er Spørgsmaal om Udbyttet af deres Arbeide, men derved forsvinder for en stor Deel Eenheden i Ledelsen, og tillige vil der da ikke kunne bevares den Taushed og tildeels fuldstændige Hemmelighedsholdelse, som i mange Tilfælde vil være fornøden, for at et Foretagende kan trives. Der opstaaer dernæst Spørgsmaal om, hvilken Kontrol Arbeidsherren kan udøve ligeoverfor

Arbeiderne. Har han uindskrænket Ret til at afskedige disse, fremtræder Associationen som en Form, under hvilken han kan tilveiebringe et større Udbytte, men der opnaaes ikke, hvad der skulde være en af Associationens Fordele, den friere, selvstændigere Stilling for Arbeideren; denne falder bort. Giver man paa den anden Side Arbeideren en bestemt Ret til at blive, eller gjør man hans Bortfjernelse afhængig af en Afstemning, svækkes Eenheden, og det Fortrin bortfalder, som denne Association skulde have ligeoverfor den almindelige producerende Arbeider-Association.

4. Det vil imidlertid ogsaa her være rigtigt, forinden der fældes en almindelig Dom, at undersøge, hvorledes Forholdene stille sig i de enkelte Grene af den økonomiske Virksomhed med Hensyn til Benyttelsen af Systemet, og hvilken Indflydelse det udøver, betragtet som Opmuntring. Det er saaledes klart, at der baade med Hensyn til Risikoen og Eenheden i Ledelsen i Almindelighed maa gjøres Forskjel mellem de enkelte høiere lønnede Deeltagere i Forretningen og de talrige underordnede Arbeidere. Den Indtægt, der kan anvises dem som den almindelige, og til hvilken de faae Tilskud i de bedre Aar, er saa høi, at der ikke kan være Tale om, at de skulle føle noget haardt Tryk selv i daarlige Aar.

Det er allerede udviklet, at Fabrikvirksomheden kræver en høi Grad af Eenhed, en nøiagtig Disciplin og en reent monarchisk Ledelse. Det er umuligt at anvende et Kommissionssystem, hvorved Arbeiderne kom til at kontrollere Ledelsen, fik Indflydelse paa Forretningens Gang og statutmæssig Ret til at afgjøre, ikke blot, om uduelige Arbeidere, men ogsaa om Arbeidere, der udøvede en mindre

heldig Indflydelse paa Fabrikens Gang, burde beholdes eller fjernes. Derimod kan Systemet anvendes med Fordeel ligeoverfor det mindre Antal høiere Arbeidere, hvis Indflydelse paa Forretningens Gang er større, og Erfaringen taler ogsaa herfor.

For Haandværkets Vedkommende stiller Forholdet sig noget anderledes. Her er Eenheden ikke saa uundgaaelig nødvendig som i Fabrikerne; Svendene og Mesteren staae i et andet Forhold til hverandre end Fabrikeieren og hans Arbeidere; de førstes Antal er mindre, og Arbeidet drives for en stor Deel efter Bestilling. Følgen heraf er, at Forretningen lettere kan oversees, at der ikke er nogen stor Variation i Udbyttet, saa at der paa Grund af dettes Vexlen ikke er Anledning til at fastsætte en meget lav almindelig Lønningstaxt, for at der ikke skal lides Tab under uheldige Forhold. Paa den anden Side ere imidlertid vigtige Haandværksgrene mere og mere ifærd med at gaae over fra Dagløn til Stykarbeide og fra samlet Arbeide under Mesterens Tilsyn til Stykarbeide udenfor Huset, hvilket saaledes for en stor Deel gjør Kommissionssystemet overflødigt, betragtet som Opmuntringsmiddel. Gjennem Akkordarbeidet udøver Mesteren Indflydelse paa Arbeidets Kvalitet i fuldt Maal, og Arbeideren modtager gjennem Betalingen herfor sin Løn strax og i Forhold til Arbeidets større eller mindre Værdi, medens han har mindre personlig Interesse i Entreprisens mere eller mindre heldige Gang. Imidlertid er dette en Mangel, og kunde en nærmere Tilslutning opnaaes gjennem Systemet, vilde det være heldigt i flere Henseender, og visse Fordele vilde tilveiebringes ogsaa for Entrepreneuren. Det vilde ingenlunde være nogen uheldig Ordning, ved hvilken Mesteren gik

over til at blive en Slags fast Forretningsfører, som tilveiebragte Kapitalen, og som gjennem Arbeidets større eller mindre Værdi for Produktionen opgjorde den Tantiéme, som kunde tilfalde hver enkelt Arbeider. Saaledes vilde Eenheden og Interessen i Foretagendet bevares gjennem ham, og da han eiede Kapitalen og ikke var underkastet Valg eller detailleret Kontrol, vilde han indtage en ganske anden Stilling end Forretningsføreren i en producerende Arbeidsassociation.

Særligt egner Kommissionssystemet sig for de Grene af Haandværk, i hvilke Udbyttet væsenligt kommer an paa Arbeidernes gode og forsvarlige Udførelse af det dem overdragne Hverv, uden at det dog er muligt enten at overdrage det i Akkord eller at føre stadig og nøiagtig Kontrol med Udførelsen. Dette gjælder saaledes om Arbeider, der ikke udføres under Mestrenes Tilsyn, men paa forskjellige Arbeidssteder, om Arbeider, der kræve en vis Smag eller særlig Begavelse, o. s. v. Disse Forhold vare netop tilstede for Leclaires Arbeidere. Dekoration og Maling af Værelser kan ikke gives i Akkord til Arbeiderne, uden forsaavidt Arbeidet skal udføres aldeles eensformigt og mechanisk, ligesaa lidt som Mesteren kan være tilstede i alle de Dele af Byen, hvori Svendene arbeide. Her vil altsaa en Andeel af Udbyttet erstatte »Herrens Øie«. Men i alle Tilfælde maa Mesteren beholde Afskedigelsesretten, saa at Associationen ikke forandrer Grundprincipet for det sædvanlige Forhold, men bliver en Lønning, forhøiet med en Dividende, som for Mesteren erstattes ved den Forbedring i Arbeidet, der indtræder som Følge heraf.

5. I Handelen har Principet længe været kjendt og anvendt. Det er saaledes almindeligt i Detailudsalgene i Paris og vistnok ogsaa andre Steder, at Eierne tilstaae en stor Deel af Kommis'erne en Andeel i Udbyttet, hvorved der opnaaes større Redelighed, Nøiagtighed osv., ligesom man giver de Dygtigste Udsigt til at kunne overtage Forretningen, naar Eieren trækker sig tilbage*). I de store Forretninger vil ligeledes Udsigten til med Tiden at kunne faae en Andeel i Firmaet virke paa samme Maade, men der er hellerikke her Spørgsmaal om nogen Association med lige Ret for Deeltagerne i Forretningerne til at kontrollere.

I Skibsfarten er Principet gjort gjældende i enkelte Tilfælde, saaledes i den levantinske Kystfart, hvor Resultaterne mere ere afhængige af Mandskabets Opmærksomhed, Paapasselighed og Virksomhed, end af Skipperens nautiske Dygtighed**). Principet anvendes paa en Maade ogsaa i Søkrigen ved Fordelingen af Udbyttet af Priserne.

I Fiskefangsten benyttes ofte kooperative Arbeiderassoaiationer, og Kommissionssystemet har her navnlig fundet Anvendelse med Hensyn til Hvalfangsten, idet hele Besætningen ombord paa de amerikanske Hvalfangere faaer Part i Udbyttet. De to Trediedele af dette beregnes til Omkostninger, Assurance og Entrepreneurgevinst, medens den tilbageblivende Trediedeel fordeles mellem Mandskabet. Naar Skibet har været heldigt, og Expeditionen

---

*) Chevalier: »Cours d'économie politique« II, Lec. 23.
**) Roscher: »Die Gegenwart« X, S. 735.

kun har varet i 2 Aar, har Mandskabet havt Fordeel deraf, men har det Modsatte været Tilfældet, har Expeditionen f. Ex. varet i 4 Aar, har Mandskabet en ringere Indtægt end paa sædvanlige Handelsskibe. Udbyttet er her i høi Grad afhængigt af de Enkeltes Bestræbelser, Mod og Aandsnærværelse, saa at det vilde formindskes, naar der blot anvendtes lønnede Folk, selv under strængere Kontrol. Et lignende System er fulgt paa de hollandske Hvalfangere allerede fra det 17de Aarhundrede af*). Ogsaa med Hensyn til Lønnen i Bjergværksdriften vil Systemet kunne finde Anvendelse.

6. Resultatet er altsaa, at Kommissionssystemet i ikke faa Forhold kan benyttes som et Middel for Arbeidsherren til at forbedre Arbeidet, fordi der gjennem Andeel i Udbyttet stilles en langt mere energisk Opfordring til Anstrængelse end gjennem Løn, men at det med enkelte Undtagelser ikke egner sig til at anvendes som egenligt Associationsforhold, i hvilket Arbeideren bliver berettiget til at deeltage i Ledelsen af og Kontrollen med Forretningen, medens han maa tage sin Deel i Risikoen. (Der bliver altsaa Spørgsmaal om »participation« ikke »association«).

Den Fordeel, der opnaaes ved Systemet, selv om det nærmest anvendes af Entrepreneuren i hans egen Interesse, kan imidlertid ingenlunde anslaaes ringe. Arbeidet vil vinde i det Hele i Kvantitet og Kvalitet, og Systemet vil have gavnlige Følger med Hensyn til Udviklingen af Arbeiderklassens Intelligens og Moralitet, ligesom det

*) Scherer: »Geschichte des Welthandels« II, S. 136.

overhovedet vil forbedre dens materielle Stilling. Det vil fremkalde Orden og Enighed og bidrage til at bortfjerne Stridigheder mellem Entrepreneuren og Arbeiderne. Men det maa fastholdes, at det ingenlunde lader sig anvende i alle Tilfælde, og at det i Reglen kun vil være en Forhøielse i Løn, som derved tilveiebringes, men ikke en Association paa lige Fod og med lige Rettigheder af Entrepreneuren og Arbeiderne.

XIV.

Arbeiderne som Aktionairer.

I det næstforegaaende Afsnit er der allerede omtalt en producerende Arbeiderassociation i Landbruget, hvis Medlemmer kunde betragtes som Deeltagere i et Aktieselskab. Ogsaa i Industrien er denne Form bleven anvendt og kan faae Betydning.

Den meest udvidede Form vilde være den, under hvilken Arbeiderne eiede alle Aktierne i en Aktiefabrik, hvorved denne vilde nærme sig stærkt til en producerende Arbeiderassociation. Imidlertid vilde der dog være en ingenlunde ubetydelig Forskjel. Udbyttet vilde nemlig ikke blive fordeelt efter Arbeidet — og den Splid, som kunde opstaae heraf, vilde man altsaa undgaae — men derimod efter Aktierne. Den Kapital, som behøvedes, var derhos strax tilstede ved Foretagendets Begyndelse, og der var tillige aabnet Udvei til Forøgelse af Kapitalen, naar det blev nødvendigt eller ønskeligt, da den tilstedeværende Aktiekapital vilde afgive Sikkerhed.

For en Deel er det ogsaa et saadant Princip, som er anvendt af Rochdale-Pionererne, hvis Association er en Blanding af et Aktieselskab samt en distributiv og produktiv Arbeiderassociation. De Arbeidere, som benyttes i Fabrikerne og Værkstederne, ere i Reglen altid

Medlemmer og altsaa ifølge Statuterne Besiddere af 5 Aktier (5 £) i Foretagendet. Benyttes der andre Arbeidere, vil man indeholde et saa stort Beløb i deres Løn (og tidligere, da de fik Udbytte, ogsaa i dette), at det inden en vis Tid kan gaae op til 5 Aktier. Alle Arbeiderne blive derved tillige Aktionairer.

Der er imidlertid ingen Udsigt til, at et saadant System kan gjennemføres i Almindelighed. Rochdale-Pionererne have først efter en Deel Uheld kunnet bringe deres Foretagende lidt efter lidt i Gang, skjøndt de bestaae af den engelske Arbeiderklasses dygtigste og meest udvalgte Mænd, og de have ingenlunde strax taget fat paa denne Blanding af en produktiv Arbeider og Aktie-Association, men begyndt med den distributive Association. Samtidigt med dem have Andre gjort lignende Forsøg, men de ere aldeles mislykkede. Aarsagen hertil ligger selvfølgelig i de ovenfor paapegede Mangler med Hensyn til Forretningsførernes Forhold, Risikoen o. s. v., der ligesaa vel gjøre sig gjældende her som ved de rene Arbeiderassociationer.

Derimod vilde der ganske vist kunne opnaaes flere værdifulde Fordele, naar Arbeiderne satte deres Sparepenge i Aktier i den Fabrik, hvori de arbeide. Et saadant Forhold existerer i Fabrikerne i Lowell i Amerika, hvor Fabrikpigerne og mange af de øvrige Personer, som anvendes der, ere i Besiddelse af en Deel af Aktierne. Udøver denne Form end ikke nogen stærkt ansporende Indflydelse paa Arbeiderne, giver den dem dog paa den anden Side en Interesse i Opretholdelsen af Fabriken og dennes Udvidelse, som kan have god Betydning, og den sikkrer Arbeiderne en Stilling, der i økonomisk og i moralsk Henseende kan udøve en meget gavnlig Ind-

flydelse, ligesom den endelig kaster en Bro over det Svælg, som ellers i Almindelighed skiller Arbeideren fra Arbeidsherren, og tilveiebringer en vis Grad af den Solidaritet, som det er de kooperative Selskabers Formaal at skabe mellem Leder og Arbeider*). Det er imidlertid klart, at denne Form kun lader sig bringe til Anvendelse under indskrænkede Betingelser, og som Forholdene nu ere, ikke kan faae en almindeligere Udbredelse. Den forudsætter paa den ene Side, at der allerede bestaaer saadanne Aktiefabriker, hvis Aktier ere tilfals og af en saa ringe Størrelse, at de kunne kjøbes af Arbeiderne, paa den anden Side, at disse allerede ere i Besiddelse af et opsparet Beløb. I Almindelighed ville Aktierne vel neppe være meget smaa, men kunde derved opnaaes, at Arbeiderne bleve personligt interesserede i vedkommende Foretagendes Fremgang, vilde det være rigtigt at nedsætte deres Størrelse.

*) Om den store Sædelighed og Retskaffenhed, der er fremherskende i Lowell, rigtignok for største Delen af andre Grunde, men vistnok heller ikke uden Paavirkningen af det her omtalte Forhold, see Chevalier: »Lettres sur l'Amerique du Nord« I. Not. 36.

XV.

Understøttelses-Associationer. — Latente Associationer. — Bygnings-Associationer.

1. Associationerne blandt Arbeiderne have som Kapitalassociationerne i Reglen til Formaal ved Foreningen af Kræfter at tilveiebringe et større Udbytte, end det er muligt, saalænge disse ere isolerede. Det er i det Foregaaende viist, under hvilke Betingelser Maalet lader sig naae saavel ved Kapital- som ved Arbeiderassociationer.

Ligesom derhos den Risiko, som man kunde løbe for Tabet af Kapitalen, søgtes hævet ved gjensidig Erstatning eller gjennem Dannelsen af et Aktieselskab, saaledes have ogsaa Arbeiderne ved Associationen stræbt at imødegaae de Farer, som deres eneste Hjælpemiddel ved Produktionen, Arbeidskraften, er underkastet, deels paa Grund af Sygdom, deels paa Grund af Alderdom, deels endelig paa Grund af ulykkelige Hændelser.

I det Hele have Arbeiderassurancerne de samme Fordele som Kapitalassurancerne. De sætte Deeltagerne istand til med større Tillid at see Fremtiden imøde, de styrke deres Kredit og opmuntre til Sparsommelighed. Idet de forøge den Enkeltes Anstrængelser og opretholde ham under vanskelige Forhold, befrie de tillige Samfundet for de Udgifter, som vilde komme til at hvile paa det,

ifald de Paagjældende bleve aldeles ude af Stand til at ernære sig, og saaledes maatte underholdes af Fattigvæsenet. I Arbeiderassociationerne har Gjensidigheden hidtil havt Overmagt, allerede af den Grund, at der maa iagttages den strængeste Økonomi og Kontrol, hvad der lettest opnaaes ved et gjensidigt Selskab, især naar det ikke er for stort. Men jo mindre disse Foreninger ere, desto forskjelligere ville Forholdene stille sig i de enkelte Kredse af Arbeidere med Hensyn til Sygdom, mod hvilken Assurancen er almindeligst, saa at et Forsikkrings-Aktieselskabs temmelig eensartede Præmier mindre vel vilde kunne finde Anvendelse; derimod maae særskilte Associationer dannes for hver enkelt Klasse. Hvilken Udstrækning disse Associationer have naaet i flere Lande, vil fremgaae af følgende Notitser.

2. Laugene og Gilderne vare for en stor Deel Understøttelsesselskaber, og forsaavidt man vil betragte dem nærmest som saadanne, kan man altsaa føre Understøttelsesforeningerne langt tilbage i Tiden. Ved Hjælp heraf har man saaledes ladet the friendly societies i England gaae tilbage til det niende Aarhundrede. Foreningerne bleve dog først anerkjendte i 1793 ved en Parlamentsakt og fik flere Begunstigelser med Hensyn til Stempel o. s. v. I 1849 udgjorde Antallet af Foreninger 10,443 med henved 1,600,000 Medlemmer; de aarlige Bidrag beløb sig til £ 2,800,000 og den opsamlede Kapital til £ 6,400,000. Alene Manchesterafdelingen omfattede 4000 Foreninger med 264,000 Medlemmer, som aarligt ydede £ 400,000 i Bidrag*) I Sygdomtilfælde tilstaaes i Reglen ugenligt 10

*) Schwebemeyer: »Das Actien-Gesellschafts,-Bank- und Versicherungswesen in England« 1857 S. 203. Desuden fandtes der

Shilling, ved et Medlems Død £ 10, ved en Hustrues Død £ 6. Associationen er tildeels her latent, det vil sige, at der ved Siden af de egenlige Medlemmer ogsaa indtræder Mænd, som bidrage uden at gjøre Fordring paa at deeltage i de Goder, Foreningen yder. Derved er det blevet muligt at udbetale Alderspensioner. Desuden bestaaer der særlige Selskaber, ved hvilke man kan erhverve sig Livrenter fra 4 til 30 £; i 1849 betaltes 6,597 saadanne Annuiteter. Ifølge Morton Eden er aldrig noget Medlem af friendly societies eller nogen Person, som hørte til Medlemmernes Familie, falden Sognet til Byrde eller har søgt om Understøttelse.

I Frankrig gaae Understøttelsesselskaberne, der deles i Syge- og Begravelsesforeninger (sociétés de secours mutuel eller de prévoyance), og Forsørgelsesforeninger (caisses de retraite), ligeledes langt tilbage. Under den nuværende Regering have de fundet stor Understøttelse og Opmuntring, men ere, saavidt det paa nogen Maade har været muligt, blevne inddragne under Statens Tilsyn, saa at Forretningerne føres af Embedsmænd, hvorhos Antallet af Medlemmerne i de enkelte Foreninger søges stærkt indskrænket, for at ikke Associationerne skulle faae en større Betydning. De ere altsaa for en stor Deel Statsanstalter. De førstnævnte Foreninger udgjorde ved Udgangen af 1860 4,327 med 559,820 Medlemmer, hvoraf

---

en Mængde andre Foreninger i lignende Øiemed, men med forskjellige Navne. Ifølge Forfatteren udgjorde Associationerne i Alt 33,223 med 3,520,000 Medlemmer, der aarligt bidroge £ 4,980,000 og eiede en Kapital af £ 11,360,000. Da man kunde anslaae den voxne mandlige Befolkning i Storbritannien til 7,600,000 Personer, var altsaa næsten Halvdelen Medlemmer af saadanne Foreninger.

65,137 vare Æresmedlemmer. De eiede c. 25⅖ Million Francs og havde havt en Indtægt i Aarets Løb af henved 7⅒ Mill. Fr., hvoraf omtrent ¾ Million hidrørte fra Æresmedlemmer. Størstedelen af Udgifterne medgaaer til Syge- og Begravelseshjelp, men man vil tillige opspare et Pensionsfond for ældre Arbeidere, hvoraf der dog endnu kun er gjort indskrænket Brug. Ved Siden af disse Kasser bestaae særegne Caisses de retraite pour la vieillesse, som have ladet indskrive i den store Bog livsvarige Renter til Beløb 3,239,342 Francs, fordeelte paa 14,957 Personer; disse Kasser modtage Understøttelse af Staten. Den høieste Pension er 600 Francs, som skal kunne opnaaes ved Indbetaling af 30 Francs aarligt fra det 20de til det 60de Aar. I Almindelighed begynde Pensionerne med det 50de Aar, men ogsaa tidligere paa Grund af Udygtighed til Arbeidet, Beskadigelser o. s. v. I Belgien er en tilsvarende Indretning indført, men Maximum er 750 Francs. Her findes ligeledes Understøttelseskasser, ledede og understøttede af Staten.*)

Hos os vare som bekjendt Laugskasserne tillige Understøttelseskasser, men der bestod ved Siden heraf særlige Sygekasser o. s. v. Istedetfor Laugskasser træde nu frivillige Understøttelseskasser, som ere under Organisation over hele Landet; de ere uafhængige af Staten. Alderdomsunderstøttelsen nydes hos os for en stor Deel i Form af Fribolig.

3. Den Forskjel, som fremtræder i den forskjellige Organisation i disse Lande, fører til Spørgsmaalet om, hvorvidt Associationen skal dannes og udvikle sig ved sine egne Kræf-

*) See i det Hele Bloch og Guillaumin: Annuaire d'Économie politique p. 1862 S. 105 ff., samt Arbeiderforeningens Blad Nr. 98 og 99 for 1861 og Nr. 37, 38 og 48 for 1862.

ter eller være latent. Det vilde være heldigt, om den sidsnævnte Art Association var unødvendig, om alle Arbeidsassociationerne vare »self-supporting«, hvilket vilde fremme Medlemmernes Energi og Selvstændighed. Midlet til at naae dette Formaal er Udviklingen af Arbeidernes Moralitet og Intelligens — i hvilke Henseender der i de senere Aar bl. A. er gjort betydelige Fremskridt ved Arbeider- og Dannelsesforeninger o. s. v. — Formindskelsen af deres Konsumtionsudgifter, Udviklingen af Arbeidets Produktivitet, Anvendelse af Opmuntringer og Andeel i Udbyttet fra Arbeiderherrernes Side o. s. v. Efterhaanden vil man maaskee opnaae, hvad man har stræbt efter i saa Henseende, men under de nuværende Forhold er det, idetmindste de fleste Steder, umuligt for Arbeiderne ene uden Hjælp at opnaae h e l e den Assurance, som de tragte efter, og som har en saa stor Betydning for Samfundet, allerede som et væsenligt Middel til Forøgelsen af Arbeidets Produktivitet.

Skal Staten indtræde i disse latente Associationer? Herpaa maa svares bestemt Nei. Naar Staten skal optræde som understøttende, tager den af hvad der er opsparet fra Alle for at give til de Enkelte. Men derved er det ikke udelukket, at den paa mange Maader kan bidrage Sit til at fremhjælpe Associationerne, som have en saa væsenlig Betydning for Samfundet. Den kan saaledes give Frihed for Stempelafgift og Gebyrer, o. s. v. hvorved den kun undlader at opkræve Skat af dem, der ikke kunne betale Skat, og som i modsat Fald maaskee ved den Hindring, Skatteydelsen lægger dem iveien for Dannelsen af Associationer, vilde bringes over paa Fattigvæsenet. En endnu mere praktisk Gyldighed har naturligviis denne Bemærkning for Kommunen.

Der hviler selvfølgeligt ingensomhelst retlig Forpligtelse paa de store Driftsherrer til at understøtte Foreningerne. Forholdet mellem Entrepreneurerne og Arbeiderne er et frit og kontraktmæssigt fra begge Sider; Arbeidsherrerne ere ude af Stand til at indvirke paa de almindelige Lønningsforhold, og de have derfor i denne deres Egenskab ingen Forpligtelse, men alligevel kan der i mange Tilfælde være stærke moralske Bevæggrunde tilstede. Hertil kommer, at en saadan Deeltagelse er i Driftsherrernes egen Interesse, idet Associationer til Forsørgelse af Arbeiderne, til Understøttelse i Tilfælde af Dødsfald, Sygdom og Ulykker, til Tilveiebringelse ef bedre Boliger o. s. v., forøge den Interesse, hvormed Arbeideren deeltager i Produktionen, fremmer hans Moralitet og Intelligens samt knytter ham nærmere til Driftsherren, og altsaa i enhver Henseende bringer Arbeidets Produktivitet til at voxe. Ikke blot kunne de Medlemmer udenfor Arbeidsklassen, som saaledes indtræde i Foreningen uden at gjøre Krav paa Understøttelse, yde direkte Hjælp, men de ville derhos i mange Tilfælde kunne gratis overtage Bestyrelsen, hvorved Administrationsudgifterne betydeligt formindskes. Denne Indtrædelse i Foreningen bør dog være frivillig og ingenlunde være direkte eller indirekte fremtvungen af Staten saaledes som i Frankrig.

4. Konsumforeningerne havde til Formaal at sætte Arbeiderne istand til at skaffe sig bedre og billigere Livsfornødenheder, men de rettede hovedsagelig deres Øiemed paa Fortæringsgjenstandene. Med Hensyn til Livsfornødenheder af en anden Art, Boliger, er Arbeideren ligeledes stillet under uheldige Vilkaar. Ogsaa her indtræder let til en vis Grad en geometrisk Forskjel mellem den

større og den lille Forbrugers Udgifter, saa at Arbeideren for en forholdsviis høi Leie faaer en slet Bopæl. I de senere Aar har der derfor været gjort en Række Anstrængelser for at skaffe Arbeiderne Boliger, som betales i et Forhold, der nogenlunde svare til Renten af den Kapital, som kræves til at opføre dem. Da den latente Association her ogsaa gjør sig gjældende, er det blevet anseet for rigtigt at omtale dem her istedetfor tidligere.

En sund og god Bolig udøver en mægtig Indflydelse paa Arbeiderens Moralitet, ja paa hans Intelligens, og i det Hele derved paa Arbeidets Produktivitet. Hvor de uheldigere stillede Klasser ere sammenstuvede i Hytter uden Hensyn til Kjøn og Alder, vil Usædelighed let indfinde sig, og Arbeiderne ville derhos nødes til for at finde Hvile og Adspredelse at søge de offenlige Beværtningssteder. Familielivet tilintetgjøres, og derved for en stor Deel den Spore, som bringer Arbeiderne til at anstrænge sig for at bringe deres Børn frem og for at sikkre sig i deres Alderdom. Meget opnaaes ved at skaffe dem en god Bolig, men man har tillige ønsket at gaae endnu videre og at forandre Arbeiderne »fra eiendomsløse Arbeidere til arbeidende Eiere«.*) Det er ikke blot Arbeiderne og Samfundet i det Hele, der vilde vinde herved, men ogsaa Arbeidsherrerne ligesaa ved enhver Forbedring af Arbeidernes Tilstand. Den Arbeidsklasse, der besidder en saadan Hjelp, vil derhos ikke tilintetgjøres ved en Krisis eller en pludselig Forandring i Forholdene, saa at den spredes til alle Sider, medens den opnaaede Færdig-

*) Hoffman: Die Wohnungen der Arbeiter und Armen.

hed bliver ubrugelig og den til Uddannelsen anvendte Tid af Kapital unyttig, og deri ligger en værdifuld Fordeel for Arbeidsherren.

Associationen vil ogsaa her kunne udrette meget, men Arbeiderasssociationen vil neppe alene være tilstrækkelig, idet der strax behøves en Kapital, som først efterhaanden skal give Renter. Der er her god Brug for den latente Association, idet der indtræder Medlemmer, som enten overlade Foreningerne Kapitaler til Gave een Gang for alle eller — hvad der maaskee er rigtigere — understøtte dem ved Laan mod lave Renter, som kunne blive uopsigelige i lang Tid.

Der har været oprettet Bygningsassociationer af meget forskjellig Art, deels saadanne, i hvilke Arbeiderne aldeles ingen Deel tage, deels Associationer, som udelukkende bestaae af Arbeidere, deels endelig Associationer af blandet Art. De førstnævnte kunne i mange Tilfælde ikke ansees for heldige. Det er af Vigtighed, at Arbeiderne selv ere Medlemmer af Foreningerne, fordi Opsparingen derved fremmes, fordi Deeltagelsen voxer, og fordi der da først og fremmest vil blive sørget for de Arbeidere, som stræbe at arbeide sig selv frem og sætte Priis paa en bedre Bopæl. Associationerne forandres i modsat Tilfælde til en Samling af formuende Mænd, som ville udrette meget Godt ved at lade de mindre gunstigt stillede Klasser boe for en Leie, der kun svarer til den almindelige Rente af den til Husene anvendte Kapital, men denne Velgjerning kommer neppe altid de Værdigste, Selvstændigste og meest Energiske blandt Arbeiderne til Gode; de ville ofte holde sig tilbage af Frygt for at blive underkastede en Kontrol og et Tilsyn fra oven. Der op-

naaes gode Bopæle, og dette er en stor Fordeel, men de Elementer, hvorpaa disse udøve deres Virkning, ere ikke de, hvoraf de ovenfor paapegede Fordele lettest og fyldigst udvikle sig. En meget vigtig Side af Sagen, Haandsrækningen til den, der vil arbeide sig op, og derved Udviklingen af Sparsommeligheden og Anstrængelsen, kan let træde i Baggrunden.

Paa den anden Side vil en Association, bestaaende udelukkende af Arbeidere, neppe være istand til at tilveiebringe betydeligere Resultater, naar den ikke er besjælet af meget stor Energi, besidder betydelig Forretningsdygtighed og arbeider i heldige Aar med høi Arbeidsløn. Ialfald vil det kunne medtage saa lang Tid at opspare en Sum, som kan være nogenlunde tilstrækkelig til i Forbindelse med Laan at opføre et større Antal Bygninger, at ikke Mange af det Slægtled, i hvilket Opsamlingen begynder, ville komme til at benytte Bygningerne, men dette Forhold maa nødvendigviis indvirke i høi Grad ugunstigt paa Opsparingen.

Det er her ikke Stedet til nærmere at omtale Bygningsmaaden og Bygningsplanen, men et Par almindelige Bemærkninger ville være tilstrækkelige. Det er ikke hensigtsmæssigt at opføre hele Kvarterer for Arbeidere, som derved afsondres, hvad der let fremkalder Mistro, Kasteaand og Frygt for særlig Kontrol. Opførelsen af større Fællesbygninger (Cités ouvrières) med fælles Gaarde, Vadskehuse og tildeels Kjøkkener, har mange Fordele, da der kan tilveiebringes høist fordeelagtige Besparelser, og de egne sig i ethvert Fald godt for Ugifte, men der kommer dog gjerne til at klæbe nogle af de samme Mangler ved dem, som ved særegne Arbeiderkvarterer. Hertil

kommer, at Arbeideren ikke vil kunne erhverve sig Eiendomsret her. Imidlertid har man dog omgaaet denne Mangel i Skotland, og saa forunderligt det synes, have Arbeiderne her en Art Eiendomsret til enkelte Dele af en Bygning.*) Hensigtsmæssigst synes saaledes Cottage-Systemet at være, men det lader sig kun vanskeligere anvende i større Byer, hvor netop Trangen til Arbeiderboliger er størst. Iøvrigt vil ogsaa Sædvane og Nationalitetsforskjellen gjøre sig gjældende her med Hensyn til Valget mellem disse to Systemer, og der vil saaledes være en væsenlig Forskjel mellem Kravene i England og Frankrig. I England har man mange Steder til Cottagerne føiet et Stykke Land (Allotment), en Form, hvorimod J. St. Mill er optraadt stærkt, fordi den skulde nedsætte Arbeidslønnen, men hvis heldige Indflydelse Erfaringen har godtgjort, da den har udviklet Fliden, Selvagtelsen og Moraliteten uden at udøve den skadelige Indflydelse paa Lønnen, som Mill befrygtede. I Almindelighed vil det være rigtigt, at Associationerne ikke selv indlade sig paa at bygge, da de ville bygge dyrt, men kontrahere med Bygningsentrepreneurer.

5. Den største Betydning have Bygningsassociationerne opnaaet i England, hvor Antallet af Land and Building Societies i 1854 efter Huber var 130; de opsamle Kapitaler fra Medlemmerne eller optage Laan, hvorfor de opkjøbe større Landstrækninger, som de fordele i Parceller

*) The best mode . . . would be the purchase of some permanent tenure in an apartment of a superior joint stock lodging-house. The system of ownership of separate apartments in the same house by different owners is common in Scotland, though little known in England. Morrison: Labour and Capital S.142.

til Medlemmerne til en Priis, som staaer i Forhold til Indkjøbsprisen. Disse Foreninger repræsenterede da en Kapital af £ 3,600,000, hvoraf £ 900,000 vare indbetalte, for hvilke de havde kjøbt 310 større Godser og udlagt 19,500 Parceller. Det maa imidlertid vel bemærkes, at disse Foreninger ikke havde nogen udelukkende økonomisk Charakteer; de vare fuldt saameget fremkaldte i politiske Øiemed, idet der ved Besiddelsen af Grund skaffedes Valgret. De ere derfor blevne fremmede fra forskjellige Sider, deels af Anti-Cornlaw-League, deels af den konservative Side. Først opstod det store National-Freehold-Land-Society, som har størst Betydning, derefter fulgte Westminster S., Conservative S. og Church of England S. foruden flere andre. Den væsenligste Indflydelse har en Arbeider i Birmingham, Jeremias Taylor, udøvet især fra 1847 af. I Birmingham (tildeels ogsaa i Liverpool og Manchester) have Arbeiderne ad denne Vei opført hele Kvarterer. De Grunde, som faaes, blive deels bebyggede af Arbeiderne selv, deels forpagte de dem bort til Opførelse af Bygningerne efter den i England almindelige Skik og sikkre saaledes deres Efterkommere en Rente. Indflydelsen paa Arbeiderne skildres som overordenlig; Udsigten til at kunne erhverve sin egen Jord — og Parcellerne kunne sælges meget billigt, da der kjøbes i det Store*) — virke i høi Grad paa Sparsommeligheden. Arbeiderne nægte sig spirituøse Drikke for at kunne blive Grundeiere, saa at Jorden er kjøbt for de Penge, som ikke udgives til Øl og Brænde-

*) Saaledes solgtes i Birmingham Parceller af en Eiendom, efterat den var kjøbt af Selskabet, til 1/3 af den Priis, der tidligere forlangtes af Eieren for en enkelt Parcel. See i det Hele Huber: »Reisebriefe« II. S. 448—59.

viin. Ja selv for tidlige Giftermaal forhindres derved, idet Arbeiderne spare, lægge sammen og ikke gifte sig, før de have et Stykke Jord og en Cottage. Imidlertid skildre andre Beretninger Resultaterne af disse Arbeiderbyggeselskaber paa en ugunstigere Maade. Bygningerne ere opførte meget billigt af Bygningsentrepreneurer, men kun lidet solide, og de udleies tildeels af de Arbeidere, der eie dem, dyrt til Andre, da de give 15 Procent i Leie, saalænge de holde sammen. I Almindelighed maa det dernæst bemærkes, at det mere er den lavere Middelstand end den egenlige Arbeiderklasse, som deeltager i disse Foreninger.

Ligeoverfor disse Arbeiderassociationer staae Associationerne »for improving the dwellings of the industrious classes», som bygge solidt og leie ud til en Sum, der svarer til Renten af den anvendte Kapital, men disse Boliger skulle for en stor Deél skyes af Arbeiderne. (See en dog rigtignok meget pessimistisk Artikel i »Die Gegenwart» XII S. 926).

XVI.

Skadelige Arbeiderassociationer.

1. Ligesom der gives Kapitalassociationer, der virke direkte skadeligt, fordi de have til Formaal at tilintetgjøre Udviklingen af det naturlige Forhold mellem Tilbud af Varer og Søgning derefter, saaledes findes der ogsaa Arbeiderassociationer, som udøve en fordærvelig Indflydelse, fordi de stræbe at tilintetgjøre det naturlige Forhold mellem Efterspørgslen efter Arbeidet og Tilbudet deraf.

Et Lands Kapital er det opsparede Udbytte af dets tidligere Produktion, som er bestemt til Anvendelse i den senere Produktion; af Kapitalen anvendes atter en Deel til at betale Arbeidet. Det Fond, som har denne Bestemmelse, fordeles mellem samtlige Arbeidere, og derfor kan Arbeidslønnen i det Hele kun stige, naar denne Part af Kapitalen voxer, eller naar Antallet af Arbeidere formindskes. Hvis det Sidste ikke er Tilfældet, kan der altsaa kun være Tale om en Forhøielse, forsaavidt hiin Deel af Kapitalen forøges. Om end Arbeiderens Fortjeneste til en Tid ikke er voxet i samme Forhold som Arbeidsherrens, vil dog den økonomiske Lov, som gjør Arbeidslønnen afhængig af Forholdet mellem Kapital og Arbeide, mellem Søgning og Tilbud, snart bringe den rette Relation tilstede, thi den voxende Kapital vil stræbe efter en

ny Anvendelse, og Efterspørgslen efter Arbeide derved forøges. Der kan imidlertid indtræde en Overgangstid, i hvilken Forholdet er ifærd med at udjevne sig, og Arbeidslønnen ikke stiger saa hurtigt som Entrepreneurens Fordeel, men det maa ikke oversees, at det modsatte Tilfælde ogsaa gjør sig gjældende, og at da Arbeiderens Løn ikke strax synker saa hurtigt som Entrepreneurens Fortjeneste.

Naar Arbeiderne ere komne til den Overbeviisning, at deres Arbeidsløn er for lav, søge de at tiltvinge sig denne ved at nedlægge Arbeidet. Saadanne Nedlæggelser have fundet Sted i Tydsland, Frankrig, men især i England, hvor der nu ingen lovlige Hindringer er for disse Koalitioner. Dette er ogsaa i og for sig rigtigt, hvor uheldig og skadelig en saadan Forening end kan være ikke blot for Arbeidsherrerne, men i endnu høiere Grad for Arbeiderne og for Samfundet i det Hele, allerede af den Grund, at det ingensinde har været forbudt Arbeidsherrerne at forene sig om Nedsættelse i Lønnen, ligesom man ved Forbud mod offenlige Associationer rimeligviis kun vilde fremkalde hemmelige Associationer, der ere farligere og skadeligere.

Naar i England Arbeidsnedlæggelsen er besluttet og bragt til Udførelse, blive de Arbeidere, som deeltage i Nedlæggelsen, imidlertid underholdte af de Midler, som ere opsparede i Foreningerne, navnlig de saakaldte tradesunions*). Man har efterhaanden søgt at udvide Forplig-

*) Der findes saadanne Foreninger næsten i enhver betydeligere Industrigreen. De have sat sig til Formaal, hvad der kaldes »the protection of wages«, og ere sammensatte af Afdelinger, som staae i nøie Forbindelse med hverandre og styres af et Central-

telsen til at understøtte Deeltagerne i Striken til alle Arbeiderne i samme Industrigreen over hele Landet, hvad dog endnu ikke ret er lykkedes. Da en Nedlæggelse af Arbeidet i en enkelt Fabrik ikke vilde føre til Noget, udstraktes tidligere Nedlæggelsen til en heel By og dens Omegn for den Industries Vedkommende, for hvilken Striken var anordnet, og undertiden endnu videre. Dog foregaaer Striken navnlig i den nyere Tid hellere under en anden Form, idet Arbeiderne i en enkelt eller i nogle faa Fabriker nedlægge Arbeidet, medens de øvrige Arbeidere forpligte sig til ikke at tage Arbeide i de Fabriker, som ere forladte af deres Kammerater. Derved haaber man at tvinge de enkelte Fabrikherrer hver for sig til at give efter, da deres Konkurrenter stadigt tjene, medens deres egen Virksomhed ligger stille. Denne Forholdsregel bringer imidlertid alle Fabrikanterne til at slutte sig sammen. Enten erstatte de Eierne af de Fabriker, i hvilke Arbeidet nedlægges, deres Tab, eller de gribe til en »lock-out«, saa at ikke blot den Fabrik, hvori Arbeidet nedlægges, bliver lukket, men tillige alle Fabrikerne i samme Industrigreen i Omegnen. Derved giver man Striken en større Udstrækning, saa at de Midler, der ere opsamlede ved Hjælp af trades-unions, hurtigere slippe op, da Tilskudene formindskes samtidigt

---

udvalg. Nogle af dem strække sig udenfor Storbritanniens Grændser. Graveurernes (hand-engravers) Forening har saaledes Medlemmer i Nordamerika og the amalgamated Engineers i næsten alle Dele af Verden. Nogle af disse holde paa Akkordarbeide, andre paa Dagløn, og atter andre paa begge i Forening, men der er fastsat visse Regler for alle Medlemmerne, som strængt overholdes. (See Mr. Watts Tale i Manchestermødet 1861 af the British Association for social science).

med, at Antallet af de Arbeidere, der behøve Understøttelse, forøges. Saaledes paaskyndes Enden paa Krisen, som næsten altid vil blive til Arbeidernes egen Skade. Aarsagen hertil ligger ikke blot deri, at de faa Arbeidsherrer lettere kunne udholde at undvære deres Indtægter end de mange Arbeidere, eller deri, at der som en Følge af Arbeidsnedlæggelsen let opfindes besparende Maskiner, hvad der flere Gange har været Tilfældet, men navnlig deri, at Kapitalen, hvoraf Arbeidslønnen er afhængig, i det Hele taget formindskes deels gjennem det uproduktive Forbrug under Lediggangen, deels ved Formindskelsen af Udbyttet ved Fabrikerne. Selv om Arbeiderne opnaae en Forhøielse af deres Løn, ville de i de allerfleste Tilfælde tabe Mere, end de vinde. Antager man f. Ex., at Striken har til Hensigt at tilveiebringe en Forhøielse af 5 Procent i Lønnen, og regner man Arbeidsaaret til 50 Uger, da vil der hengaae følgende Tid, forinden Tabet ved Nedlæggelsen er dækket:

Tabet af 4 Ugers fulde Løn	kræver	for	at	opveies	$1^3/_5$ Aars Forh.
— 8 —	—	—	—	$3^1/_5$	—
— 12 —	—	—	—	$4^4/_5$	—
— 24 —	—	—	—	$9^3/_5$	—
— 48 —	—	—	—	$19^1/_5$	—
— 50 —	—	—	—	20	—

Den Forhøielse, som oppebæres i 20 Aar, vil altsaa medgaae til at erstatte, hvad der er tabt for Arbeiderne ved en Strike af 50 Uger, og Tabet er i Virkeligheden større, da en Deel af Lønnen rimeligviis vilde være bleven gjort frugtbringende. En Strike varer vel sjeldent saa lang Tid, men en af de nyere, Striken i Colne, varede dog netop 50 Uger. Ved de meest bekjendte Striker i de sidste 10 Aar

i Preston, Padisham, Clithoroe, Blackburn, Ashton, Colne, Bolton, London (af Bygningsarbeidere) anslaaes Tabet af Løn, Forbruget af opsparede Kapitaler o. dsl. til c. $1^3/_5$ Million £. Med dette Beløb er altsaa Kapitalen og dermed Efterspørgslen efter Arbeidet i sin Heelhed formindsket. Særligt gaaer det udover Arbeiderne i den Egn, hvori Striken foregaaer, idet der hertil saavidt muligt vil blive indkaldt Arbeidere andetstedsfra, saa at den efter sit Ophør har stillet Konkurrenceforholdene meget uheldigt for Deeltagerne. Associationens Indgreb i de naturlige Forhold, som tilveiebringes ved Konkurrencen, vil følgelig ogsaa i dette Tilfælde ligesom for den tilsvarende Kapitalsassociations Vedkommende i Reglen fremkalde et Resultat, modsat det tilsigtede.

XVII.

Resultater.

1. De økonomiske Associationer, som først dannede sig, tilveiebragtes ved Nødvendighedens tvingende Magt, og kun gjennem det Sammenhold, som Tvangen gav, vare de istand til at overvinde de ydre Hindringer, som den Enkelte ikke kunde fjerne. De bleve derfor Korporationer med bestemte Afgrændsninger, der gjennemtrængtes af en Aand, som saae Fjender i den Virksomhed, der trivedes udenfor Korporationen, medens Medlemmerne ikke vare frie, selvstændige Deeltagere i Associationen, men kun underordnede, tjenende Led af denne. Indenfor Korporationernes Grændse tilveiebragtes Betingelserne for Konkurrencen, men selv her indsnævredes de stærkere og stærkere, og Korporationerne vare Konkurrencens afgjorte Fjender, hvor de mødte den udenfra. Konkurrencen er i det Væsenlige et negativt Forhold, den er ikke en positivt virkende Magt, men er eenstydig med Friheden for Tvang, for Uretfærdighed og Undertrykkelse *). Korporationerne havde kæmpet mod Tvangen, Uretfærdigheden og Undertrykkelsen, men da Statens Udvikling havde tilintetgjort disse, vilde de selv indtage de Over-

*) See F. Passy: »Lecons d'Économie politique» I S. 280, Bastiat: »Harmonies économiques.»(Guillaumins 2den Udgave S.294).

vundnes Plads. Kampen kunde ikke være tvivlsom, overalt faldt eller falde disse Korporationer.

Udad forandres Forholdet ikke væsenligt ved de bundne Korporationers Overgang til monopoliserede Associationer, men indad er Forandringen betydelig, idet Deeltagerne bevare deres Frihed og Selvstændighed og ikke blive blot tjenende Led. Deraf følger tillige Retten til fri Overdragelse af Andelene i det monopoliserede Kompagni. Overgangen dannes saaledes til Nutidens frie Associationer, som uden Tvang udad eller indad træde i et frit Konkurrenceforhold.

2. Under Udviklingens Gang var den Enkeltes manuelle Færdighed kommen til at spille en mindre og mindre Rolle ligeoverfor Kapitalen, som mægtigt understøttedes i sin voxende Magt ved Naturvidenskabernes og Technikens store Fremskridt. Stærkest traadte Overmagten frem i Industrien, hvor den større Anvendelse af fast Kapital i Form af Maskiner, kraftigere Benyttelse af flydende Kapital ved Hjælp af Arbeidsdeling og bedre Betingelser for Kredit, Kjøb og Salg have formindsket Haandværkets Omraade, en Udvikling, som stadigt fremmes ved de forbedrede Kommunikationsmidler, der gjøre Afsætningsgebetet større, Varerne billigere og derved Forbruget stærkere. Den faste Kapitals Betydning i Form af Grundforbedringer og Maskiner o. s. v. gjør sig kraftigere gjældende i Agerbruget, hvis Intensitet og industrielle Charakteer i vore Dage er voxet i en overordenlig Grad*) og forøges ved Jerbanerne, som udvide Grænd-

*) »Enhver Mark vil fra nu af være et Slags Konstværk, bearbeidet i enhver Henseende med Menneskehaand, gjennemvævet i Under-

serne for dens Anvendelse, da de tilveiebringe lettere Afsætningsforhold. Derved forøges ligeledes Kravet til Kapitalen og særligt til den faste Kapital, som vil give et stort Nettoudbytte. Endelig opnaae de offenlige Arbeider en voxende Betydning og kræve større og større Kapitaler, som ene Staten eller Associationen kan skaffe.

3. Uagtet saaledes Kapitalens Betydning forøges, formindskes dog i Sammenligning med Fortiden den enkelte Kapitalists Overlegenhed. Vel vinder den store Kapital i Betydning, men de smaa Kapitaler opnaae ved Association at faae Lod i de Fordele, som ellers næsten udelukkende maatte tilfalde de store Kapitaler. Netop fordi der stilles større og større Krav til Kapitalen, kunne de store Kapitalister ikke længere tilfredsstille dem, især da Formuerne mere og mere dele sig. Hertil kommer for den store Industries og de store Kreditanstalters Vedkommende, at der fordres en betydelig Stabilitet og en ubegrændset Varighed, som den Enkelte ikke kan give dem. Begge Betingelser opnaaes kun ved Association gjennem Aktieselskaberne, og disse udbrede sig derfor mere og mere*). Eenheden i Ledelsen lader sig

---

grunden med alle Slags Kanaler, nogle for at aflede Vandet, andre for at føre Gjødningen ud, og hvo veed? maaskee ogsaa for at føre varm eller frisk Luft efter Omstændighederne og derved frembringe de hurtigste Omsætninger paa dens Overflade.» Lavergne: »De landøkonomiske Forhold i England o. s. v.» S. 194.

*) Ifølge Horn: »Creditwesen in Frankreich» S. 120 ff. fandtes der i Frankrig i 1856 226 Aktieselskaber med en Kapital af 4,372 Millioner Francs, fordeelte paa 12,869,847 Aktier. Hübner angiver i: »Jahrbücher für Volkswirthschaft und Statistik» 6te Aargang I S. 169, at der ved Udgangen af 1858 var anbragt i tydske Aktie- og Kommanditselskaber c. 1058 Millioner Thaler.

uden stor Vanskelighed tilveiebringe, og Interessen kan knyttes til Foretagendet ved en Tantième, ligesom Hensynet til den Anseelse og Fordeel, som vil vindes ved en fortrinlig Ledelse, virker stærkt ansporende. Jo mere Aktieselskaberne udbrede sig paa Industriens, de offenlige Arbeiders samt Kredit- og Forsikkringsvæsenets Omraade, desto kraftigere ville de virke til Dannelsen af en Klasse dygtige Technikere og Forretningsførere, som vil optage i sig den kapitalløse Intelligens, der finder en formindsket Anvendelse i Statstjenesten, efterhaanden som Associationerne overtage en større Deel af Statens Funktioner*). Men det maa vel erindres, at der er en nødvendig Grændse for Aktieselskabernes Udvidelse, som vel er variabel efter Udviklingen, men træder frem, saasnart de Elementer, der deeltage i Associationen, tabe i Energi og Værdi ved Foreningen istedetfor at vinde. Derfor er Associationen endnu kun i indskrænket Grad traadt frem i det sædvanlige Agerbrug. Den Kapital, som inden et Agerbrugs Grændser finder frugtbringende Anvendelse, har hidtil kunnet tilveiebringes af den Enkelte, ialfald ved Laan, og saalænge Individet der selv kan anvende sin egen eller sin paa billige Vilkaar laante Kapital, er denne Methode fordeelagtigst.

4. Ikke blot ved Industriens egne, indre Hjælpemidler, Maskiner og Arbeidsdeling, men ogsaa ved de ydre Betingelser, Kredit, Kjøb og Salg, har den store Industri været den lille overlegen. Ved den solidariske

---

I Storbritannien og Irland udgjorde ifølge Kolb (Artiklen »Grossbritannien» i Staatslexicon) alene den i Jernbaner anbragte Aktiekapital 335½ Millioner £.

*) See Deutsche Vierteljahrsschrift 1856 IV S. 285.

Forening mellem de smaa Industridrivende tilveiebringes de samme ydre Betingelser for denne, som for den store Industri, betydelig Kredit, billige og gode Raastoffer samt fabrikmæssig Afsætning, saa at Kampen mellem Maskinen og Haanden kan føres under lige Vilkaar og hver for sig indtage sin naturlige Plads.

5. Besidderne af de smaa Indtægter eller den blotte Arbeidskraft ere ikke alene stillede uheldigt i Sammenligning med Besidderne af de store Kapitaler med Hensyn til Produktionen, men ogsaa for Forbrugets Vedkommende staae de under mindre gunstige Betingelser ligeoverfor disse og de høiere Lønnede. Gjennem Associationerne tilveiebringes der samme Betingelser med Hensyn til Indkjøb for den lille, som for den store Forbruger. Det er et Princip, som allerede var gjennemført ad kommunal Vei med Hensyn til Vandforsyningen, men nu ogsaa bringes til Udførelse for mindre Associationer med Hensyn til Fødemidler og Brændsel.

6. Gjennem Associationen af Arbeidskræfterne, suppleret af den mindre Kapital, der kunde skaffes tilveie, vilde Arbeiderne træde i Konkurrence med Entrepreneurerne med den store Kapital, men dette Forsøg er mislykket i de Virksomhedsgrene, hvor den store Kapital har en afgjort Overvægt og producerer, ialfald tilnærmelsesviis, geometrisk billigere, eller hvor Eenheden i Ledelsen har en overveiende Betydning. Principet lader sig i sin Almindelighed kun anvende, hvor Forholdet mellem den store og den lille Kapital er mindre ufordeelagtigt for den sidste, Eenheden i Ledelsen mindre afgjørende, og Risikoen svagere, medens dog selv her Fordelingen af Udbyttet og Nødvendigheden af en kraftig Styrelse

lægge betydelige Hindringer i Veien, der i Reglen ingenlunde overvindes ved den Forøgelse i Produktivitet, som Associationsarbeidet skulde medføre. Man har her villet overføre Aktieprincipet paa en saadan Maade, at Arbeidskraften blev Aktien, suppleret af den lille Kapital, men Princippet lader sig bedre anvende ved Association af de smaa Kapitaler i Form af Aktier og en sideordnet Benyttelse paa sædvanlig Maade af Arbeidskraften. Derved kan der muligt, forsaavidt Anvendelsen holdes indenfor visse Grændser, i Industrien og maaskee ogsaa i Agerbruget opnaaes en bedre økonomisk og sikkrere Stilling for Arbeiderne, saameget mere som Opsparingen vil stærkt fremmes, naar Arbeideren og Daglønneren faaer samme Kjærlighed til sin Lod i de forskjellige Foretagender, som nu den lille Eier har til sin Jord. I det Hele vil Arbeidernes Stilling kunne blive bedre, jo mere Aktieselskaberne faae Udbredelse i Produktionen, da de have en længere Varighed, meget ofte — hvad der er i deres egen Interesse — drage stor Omsorg for Arbeidernes materielle og moralske Velvære*), og maaskee af økonomiske Hensyn ville finde det fordeelagtigt at anvende Tantièmesystemet ligeoverfor Arbeiderne, et System, der har store Fordele, men som maa benyttes frit fra Arbeidsherrens Side, uden at det grundlægges paa en Kontrol fra Arbeiderne, som bringer Driftsherren i Afhængighed.

7. Forsikkring mod Tab af Kapitaler ved Hjelp af Association har været længe kjendt, men gjennem Assu-

*) Som et lysende Exempel i saa Henseende staaer Prices Patent Candle Company, Belmont ved London, see Huber: »Reisebriefe» II S. 48 ff. Paa Velgjørenhedskongressen i Bryssel blev der givet Oplysninger ogsaa om andre Aktieselskabers Omhu i saa Henseende, see Beretningen Tom. II Annexes.

rance ville ogsaa Arbeiderne, især naar de understøttes af billigtænkende Arbeidsherrer, som derved ogsaa handle økonomisk rigtigt, kunne forsikkre deres eneste Hjelpemiddel i Produktionens Tjeneste, Arbeidskraften.

Det er denne Indflydelse, som Associationen har udøvet, og som man tør haabe, at den vil udøve i stigende Maal paa Udviklingen af den nuværende økonomiske Organisation, der derved efterhaanden omdannes, men ikke tilintetgjøres, saaledes som det var Associationens Extrem, Socialismens, Formaal.